

2019

TARİH ABD

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS YETERLİK TEZİ

CEMİL KANUŞAĞI

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**FİLİBELİ AHMET HİLMİ EFENDİ'NİN AKVAM-I CİHAN ADLI
ESERİNİN TRANSKRİPSİYON ve DEĞERLENDİRMESİ
(I. ve II. CİLT)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEMİL KANUŞAĞI

GAZİANTEP
TEMMUZ 2019

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**FİLİBELİ AHMET HİLMİ EFENDİ'NİN AKVAM-I CİHAN ADLI
ESERİNİN TRANSKRİPSİYON ve DEĞERLENDİRMESİ
(I. ve II. CİLT)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEMİL KANUŞAĞI

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Celal PEKDOĞAN

GAZIANTEP
TEMMUZ 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Filibeli Ahmet Hilmi Efendi' nin Akvam-ı Cihan Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (I. Ve II. Cilt)

Cemil KANUŞAĞI

Tez Savunma Tarihi: 12.07.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Celal PEKDOĞAN

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak oybirliği/ oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

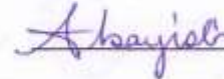
Jüri Üyeleri:

İmzası

Dr. Öğr. Üyesi Celal PEKDOĞAN (Tez Danışmanı)

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAYINDIR

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)

Cemil Kanuşağı

12.07.2019

ÖZ

FİLİBELİ AHMET HİLMİ EFENDİ’NİN AKVAM-I CİHAN ADLI ESERİNİN TRANSKRİPSİYON ve DEĞERLENDİRMESİ (I. ve II. CİLT)

KANUŞAĞI, Cemil
Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD
Tez Danışmanı: Dr. Öğrt. Üyesi Celal PEKDOĞAN
Temmuz 2019, 202 sayfa

Bu çalışma Filibeli Ahmet Hilmi Efendi’nin Akvam-ı Cihan adlı iki ciltlik eserinin transkripsiyon ve değerlendirmesini içermektedir. Çalışma Osmanlı aydın sınıfının en önemli temsilcilerinden biri olan Filibeli Ahmet Hilmi Efendi’nin coğrafi, sosyolojik, antropolojik ve tarihi ehemmiyeti olan bu çalışmasını gün ışığına çıkararak okuyucu hizmetine sunmayı amaçlamaktadır. Filibeli Ahmet Hilmi Efendi 2 ciltten oluşan bu eserinde hem Asya hem de Afrika kıtasının o dönem yaşayan milletleri hakkında tafsilatlı bilgiler vermektedir. Özellikle Türk boy ve toplulukları hakkında verdiği bilgiler Türk tarihi açısından son derece kıymetli bilgilerdir. Bu bilgileri fotoğraflarla destekleyerek görsel açıdan da dönemin kültür ve tarihine ayrıca ışık tutmaktadır. Bu açılar göz önüne alınırsa eserin kıymeti daha da iyi anlaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, Akvam-ı Cihan, Asya, Afrika, Tarihi Coğrafya.

ABSTRACT

THE TRANSCRIPTION and EVALUATION OF FİLİBELİ AHMET HİLMİ EFENDİ'S AKVAM-I CİHAN (I. and II. VOLUME)

KANUŞAĞI, Cemil
M. A. Thesis, Department of History
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Celal PEKDOĞAN
Temmuz 2019, 202 pages

This study includes transcription and evaluation of two volumes of Akvam-ı Cihan written by Ahmet Hilmi Efendi. The aim of this study is to reveal the geographical, sociological, anthropological and historical importance of Filibeli Ahmet Hilmi Efendi, one of the most important representatives of the Ottoman intellectual class, and to present it to the reader. Filibeli Ahmet Hilmi Efendi gives detailed information about the living nations of both Asia and Africa continent in this book which consists of 2 volumes. Especially the information he gives about Turkish tribes and societies are very valuable in terms of Turkish history. It also sheds light on the culture and history of the period by supporting this information with photographs. Considering these aspects, the value of the work will be better understood.

Key words: Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, Akvam-ı Cihan, Asia, Africa, Historical Geography.

ÖNSÖZ

Tarih bir milleti millet yapan en önemli kültür unsurlarından biridir. Çünkü tarihi olmayan bir millet millet olma sürecini tamamlayamış olarak kabul edilir. Objektif bir tarih yazımı ve tarihçilik için ise eski eserler özellikle dikkatle değerlendirilmeli ve bu günkü topluma anlatılmalıdır. Geçmiş anlama ve anlamlandırmada eski metinlerin büyük önem arzettiği şüphe götürmez bir gerçektir. Bu sebeple bu metinlerin günümüz toplumlarının anlayabileceği bir hale getirilmesi zaruri bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu noktadan hareketle üzerinde çalışılan “Akvam-ı cihan” adlı eser bu çalışmalara bir örnek teşkil etmektedir.

Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi'nin “Akvam-ı Cihan” adlı eseri, yayınlandığı dönem itibarıyla Avrupalı benzerlerine yakın veriler içermektedir. Ayrıca verdiği bilgilerin, eserde bahsi geçen coğrafyalarla ilgili önemli bilgiler olması bu eserin transkripsiyonunu zaruri hale getirmiştir. Bu eserin daha önce ele alınmamış olması da bu zarureti ayrıca arttırmıştır.

Bu çalışma esnasında maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğrt. Üyesi Celal PEKDOĞAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatımda her türlü fedakarlığı göze alarak beni bu günlere ulaştıran sevgili babam Ömer Bey ve sevgili Anam Fıddâ Hanım'a, her daim yanımda hissettiğim, beni her düştüğüm noktada ayağa kaldıran kıymetli eşim Nadiriye'ye ve benim küçük dev adamım, oğlum Önder Ahmet'e en kalbi hislerle teşekkür ederim.

Cemil KANUŞAĞI
GAZİANTEP 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
SEMBOLLER VE KISALTMALAR.....	v
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Çalışmanın Amaç ve Kapsamı.....	1
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	2
1.4. Literatür Taraması.....	2
İKİNCİ BÖLÜM: FİLİBELİ AHMET HİLMİ EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	5
2.1. Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi’nin Hayatı.....	5
2.2. Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi’nin Eserleri:.....	7
2.2.1. Kitapları.....	7
2.2.1.1. Kendi İsmiyle Basılan Kitapları.....	7
2.2.1.2. Mahlaslarını Kullanarak Basılan Kitapları.....	8
2.2.1.3. Tefrika HâlindeYayımlanan Eserleri.....	9
2. 3. Akvam-ı Cihan Hakkında.....	11
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: AKVAM-I CİHAN’IN TRANSKRİPSİYONU.....	14
3.1. AKVAM-I CİHAN’IN TRANSKRİPSİYONU.....	14
SONUÇ.....	187
KAYNAKÇA.....	189
A. Filibeli Ahmet Hilmi Efendi’nin Kendi Eser ve Yazıları.....	189
B. Diğer Kaynaklar.....	191
EKLER.....	194
EK 1. Akvam-ı Cihan’ın Orijinal Nüshalarından örnek sayfalar.....	195
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
VİTAE.....	vi

SEMBOLLER ve KISALTMALAR

	Uluslararası	Türkçe
Aktarma	-	Akt.
Bakınız	V.	bkz.
Basım tarihi yok	w.date	t.y.
Basım yeri yok	w.place	y.y.
Çeviren	Trans.by	Çev.
Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler	et. al.	vd.
Diyanet İslam Ansiklopedisi	İA	DİA
Editör/yayına hazırlayan	Ed.by	Ed.
Eserin bütününe atıf	passim	b.a.
Eserin kendi içinde aşağıya atıf	İnfra	bkz:a
Eserin kendi içinde yukarıya atıf	supra	bkz.yuk.
Milli Eğitim Bakanlığı		MEB
Sayfa/sayfalar	p./pp.	s./ss.
Türkiye Diyanet Vakfı ve benzeri, ve benzerleri		TDV vb.
Yayına Hazırlayan		Yay. Haz.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Giriş

Tanzimat Fermanının ilan edilmesiyle birlikte başlayan Osmanlı aydınlanması, aynı zamanda devletin içinde bulunduğu zor durumu da ortaya koyması açısından son derece kayda değerdir. Bu aydınlanma çağında, imparatorluk içinde pek çok siyasi fikir akımı kendi savunucularıyla birlikte devleti çöktüğü bataklıktan çıkartmaya yönelik iddia ve söylemlerde bulunmuşlardır. Bundan kaynaklı olarak dönemin hemen hemen bütün neşriyatı bu minval üzere odaklanmış ve doğrultuda yayınlar yapılmıştır. 1908’de II. Meşrutiyetin ülkede estirdiği hürriyet havası bu fikir akımlarının söylemlerini daha rahat dillendirmelerine olanak tanımıştır. Bu dönemin en büyük fikir akımlarından biri olarak karşımıza çıkan İslamcılık fikri, devleti kurtarma reçetesi olarak bir Ümmet birliğini savunmuş ve ancak Müslümanların bir arada kalmasıyla ülkenin kurtuluşa ereceğini dillendirmişlerdir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi de bu fikrin ateşli savunucularından biridir. Çalışma da Ahmed Hilmi Efendi’nin kaleme aldığı “Akvam-ı Cihan” adlı eserin transkripsiyon ve değerlendirmesi yapılacaktır.

Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi son dönem Osmanlı aydınları içerisinde ayrı bir yere koymak gerekir. Çünkü yaşadığı dönemde meseleleri ele alışı, edebiyat, felsefe ve siyaset alanlarına eğilerek bu doğrultuda neşriyata yönelişi ve bundan kaynaklı olarak ta devletin içine düştüğü buhranla yakından alakadar oluşu, onu çok yönlü bir aydın olarak karşımıza çıkarmaktadır. Kaynaklarda ifade edildiği üzere kendini iyi yetiştirmiş bir aydın olduğu, kaleme aldığı çalışmalarında genel olarak görülmektedir.

1.2. Çalışmanın Amaç ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı, Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi’nin “Akvam-ı Cihan” adlı eserinin transkripsiyon ve değerlendirmesinin yapılarak, eserin o dönem şartlarında Osmanlı coğrafya, sosyoloji ve antropoloji bilgisine yaptığı katkılar incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın ilerleyen safhalarında da görüleceği üzere, 2 ciltten oluşan bu eser aynı zamanda dünya coğrafyası ve sosyal antropoloji için de önemli bilgiler

içermektedir. Bu açıdan eserin günümüz Türkçesine kazandırılarak eserden daha fazla istifade edilmesinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın kapsamı Filibeli Ahmet Hilmi Efendi'nin "Akvam-ı Cihan" adlı 2 ciltlik eserinin transkripsiyon ve değerlendirilmesini içermektedir. Bunun yanında diğer eserlerinden de kısmen yararlanılarak onun fikri görüşleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümünde 0106566 demirbaş numarası ve 265 SÖ 1911 yer numarasıyla kayıtlı olan Filibeli Ahmet Hilmi Efendi'nin "Akvam-ı Cihan" adlı eserinin kopyalarının temin edilmesiyle başlamıştır. Bu eserin transkripsiyonu yapılmış ve veri toplama yöntemi kullanılarak eser ve yazar hakkındaki diğer kaynaklara ulaşılmıştır. Bu kaynaklar ışığında yapılan transkripsiyonla birlikte diğer verilerde işlenerek çalışma oluşturulmuştur.

1.4. Literatür Taraması

Filibeli Ahmet Hilmi Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında pek çok çalışma mevcuttur. Bu hususta evvela YÖK tez veri tabanı taranmış ve aşağıdaki çalışmalara erişilmiştir.

1. GÖRMEZ, Elif, Filibeli Ahmet Hilmi'nin Edebi Eserleri Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2016, 105s.

2. KORKMAZ, Beyza, The Perspectives of Late Ottoman Intellectuals on Progress - An Analysis On The Writings Of Kılıçzade Hakkı, Filibeli Ahmet Hilmi and Ahmet Ağaoğlu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, 130s.

3. DEMİRCİ, Ramazan, Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi'ye Göre İslâm Düşüncesinin Problemleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, 98s.

4. ASLANTÜRK, Fatma, Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi'ye Göre Dinî Tecrübe, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, 70s.

5. HALİL, Ali Nasuf, Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin Düşünce Hayatı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, 92s.

6. YÜKSEK, Nurşen Odabaş, Filibeli Ahmet Hilmi'nin Dini Ve Felsefi Düşüncesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, 107s.

7. CERAN, Ömer, Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin Görüşleri Ve Değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, 82s.

8. ERATALAY, Süleyman, Hermann Hesse'nin "Siddhartha", Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin "A'mak-ı Hayal" adlı eserlerinde mistik özellikler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, 178s.

9. ÇETİNTAŞ, Sare, Filibeli Ahmet Hilmi'nin Felsefi ve Ahlâki Görüşleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, 90s.

10. ÖDEMİŞ, Mehmet, Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi'nin Kelâmî Çalışmaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, 150s.

11. MUTLU, Şükrü, Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi ve Kelami Görüşleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 123s.

12. EKİCİ, M. Zeki, II. Meşrutiyet devri fikir adamı: Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi hayatı ve eserleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 679s.

13. YILMAZ, Yasin, Filibeli Ahmed Hilmi'nin Hayatı ve Tarihçiliği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, 91s.

Bu çalışmalardan başka özellikle Diyanet İşlam Ansiklopesi, Milli Eğitim İşlam Ansiklopedisi ve diğer bazı önemli kaynaklarda Filibeli Ahmet Hilmi Efendi ve Akvam-ı Cihan hakkında kaleme alınmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu alışmalar kaynakça kısmında ayrıca verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

FİLİBELİ AHMET HİLMİ EFENDİ’NİN HAYATI ve ESERLERİ

2.1. Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi’nin Hayatı

Bugün Bulgaristan sınırları içinde yer alan ve Bulgaristan’ın Sofya’dan sonra ikinci büyük kenti olan Filibe, 1360’lı yıllarda Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiş ve Balkan Savaşlarına kadar Türk hâkimiyetinde kalmıştır. Bu gün pek azı ayakta kalmakla birlikte, tarih içinde Rumeli Beylerbeyliğinin merkezi görevini de üstlenen şehirde, Osmanlı tarafından inşa edilmiş pek çok eser bulunmaktaydı. Kadı Abdüllatif Efendi, Alâeddin Ali Çelebi, Şair Revnak, Şiar Cefâyi, Nâlişî ve Sâkî gibi sanat ve edebiyatta önemli isimleri de yetiştiren bir şehir olarak zikredilmektedir (Kiel, 1996: 79, Koçak, 2012: 252-273).

Osmanlı devletinin çöküş devrinde, devletin içinde bulunduğu bu çöküşten çıkması adına çıkış reçeteleri sunan, yaptığı neşriyat faaliyetleriyle milleti aydınlatmaya ve yol göstermeye çalışan, büyük düşünce adamlarından biri de şüphesiz Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi Efendi’dir. Ahmed Hilmi Efendi, H.1279/M.1862/1863 yılının ortalarında Filibe’de doğmuştur (Ekici, 1997: 21-52). Babası Şehbender Süleyman Bey, annesi Şevkiye Hanım’dır. Babasının mesleği ve doğduğu yerden mülhem “Şehbenderzâde” ve “Filibeli” lakaplarıyla adlandırılmıştır. İlk eğitimini Filibe müftüsünden alan Ahmet Hilmi Efendi bunun ardından Bulgaristan’da Rüştiye mektebini bitirir (Ekici, 1997;23). 93 Harbi’nden sonra Rumeli’de meydana gelen büyük göç hareketinde ailesiyle birlikte önce Edirne’ye oradan da İstanbul’a gelirler. İstanbul’daki eğitimiyle ilgili çeşitli iddialar öne sürülmektedir. Bunlardan bazıları O’nun Galatasaray Sultanisi’nden mezun olduğunu ifade ederken (Uludağ, 1996: 37) bazıları ise, kendi kendisini yetiştirdiği yönündedir (Ekici, 1997: 31). Ahmet Hilmi Efendi memuriyet hayatına İstanbul’da Posta idaresinde başlar, ancak buradan daha sonra ailesiyle birlikte İzmir’e gider. Dört yıl İzmir Posta İdaresinde memuriyetini devam ettirdikten sonra Beyrut Vilâyeti Telgraf ve Posta Merkezi Posta Müdürlüğü’ne atanır (Tansel, 1981: 151) ve bu dönemde Jön Türklerle yakın temasa geçer ve daha sonra Mısır’a kaçmıştır.

Mısır yıllarında Çaylak isminde bir gazete çıkaran Ahmet Hilmi Efendi (Uçman, 2010: 424) 1901 yılında İstanbul'a gelir ve bir süre sonra kesin olarak bilinmemekle beraber siyasi olduğu tahmin edilen bir sebepten dolayı Fîzan'a sürülmüştür (Koçak, 2012: 252-273). II. Meşrutiyet'in ilânına kadar Trablusgarb'ta kalan Ahmed Hilmi, sürgün hayatının da etkisiyle tasavvufa merak sarmış, Kâdiriyye tarikatının kollarından olan Arûsiyye tarikatına intisap etmiştir. Fîzan'da iken resmi bir görevi olduğu yönünde bilgiler de mevcuttur (Ekici, 1997: 42).

1908'i müteakip İstanbul'a dönen Ahmed Hilmi Efendi'nin ilk işi haftalık yayınlanan "İttihâd-ı İslâm" gazetesini çıkarmak olur. Bunun ardından yine haftalık bir başka gazete olan "Coşkun Kalender"i neşreder. Her iki gazete de ilerleyen zamanlarda kapanır ve bunun ardından "Necat" ve "Tonguç" gazetelerinde başmuharrir olarak yazılar yazar. Daha sonra "Sırât-ı Müstakîm", "İkdam", "Tasvîr-i Efkâr", "Şehbâl", "Sancak" ve "Necât" gazetelerinde siyâsî ve felsefî yazılar kaleme alır. Bir dönem ise "Münâkaşa", "Kanad", "Nimet" ile günlük ve haftalık olmak üzere "Hikmet" gazetelerini çıkartır (Koçak, 2012: 252-273).

Şehbenderzade ileriki zamanlarda "Hikmet Matbaa-yı İslâmiyesi" isimli matbaayı kurarak kendi gazete ve eserlerini burada basmaya başlar. Bu dönem günlük çıkan Hikmet gazetesindeki İttihad ve Terakki muhalifi yazıları yüzünden, 1911 yılında hem matbaa ve hem de gazeteleri kapatılır. Önce Kastamonu'ya, oradan da kendi isteği doğrultusunda Bursa'ya sürgün edilir (Koçak, 2012: 252-273). Ahmet Hilmi Efendi, sürgün zamanları da dâhil olmak üzere yaklaşık on ay ara verdiği yayın faaliyetlerine haftalık Hikmet gazetesini yeniden neşrederek başlar. Dârü'l-fünun'da Felsefe öğretmeni olarak ta çalışan Ahmet Hilmi Efendi, çok iyi derecede Arapça, Farsça ve Fransızca bilmekteydi. 16 Ekim 1914 Cuma günü vefat eden Filibeli Ahmet Hilmi Efendi hiç evlenmemiştir ve vefat sebebi kesin olarak bilinmemektedir (Kara,1991:130-131). Ölümüyle ilgili çeşitli tartışmalar vardır. Bunlar arasında bakır zehirlenmesinden öldüğü iddiasının yanı sıra, Siyonizm ve masonluk meselesini ilk ele alanlar arasında olmasından kaynaklı olarak masonlar tarafından zehirlendiği şeklinde iddialar da vardır (Koçak, 2012: 252-273; Filibeli, 1982: XXVII). Ahmet Hilmi Efendi 1908'de İstanbul'a döndükten sonra vefatına kadar geçen altı yılda, döneminin zor ve sıkıntılı şartlarını da göz önüne alırsak-çıkardığı günlük ve haftalık ona yakın gazetenin yanında kırka yakın eser bırakmıştır. Eserleri arasında en bilineni "A'mâk-ı Hayal"dir (Gündüz, 1993: 700-701).

2.2. Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi'nin Eserleri:

Son dönem Osmanlı aydınları arasında önemli bir yere sahip olan Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi Efendi neşir hayatının kısalığıyla ters orantılı olarak çok sayıda eser ortaya koymuştur. Bursalı Tahir Bey'in ifadesine göre Ahmed Hilmi Efendi'nin kırk bir eseri mevcuttur (Bursalı, 1333: 156-157). Bu eserlerinden bazıları kitap halindeyken, bazıları gazetelerde tefrika halindedir. Bunların yanında isimleri belirtildiği halde bulunamamış olan eserleri de mevcuttur (Uludağ, 1996, 42-46).

2.2.1. Kitapları

2.2.1.1. Kendi İsmiyle Basılan Kitapları

1. Allah'ı İnkâr Mümkün müdür? Yahud Huzur-ı Fende Mesâlik-i Küfür, İstanbul 1327'de 238s. Daha sonra bu eseri sadeleştirerek Necip Taylan ve Eyüp Onart İstanbul'da 1978'de yayınlamışlardır.

2. Beşeriyetin Fahr-i Ebedîsi Nebîmizi Bilelim. Hikmet Matbaası'nda 1331'de basılmış, 32s. Şeyh Mihridîn Arûsi mahlasıyla yayımladığı bu eser, 1980'de İsmail Hakkı Hocaoğlu tarafından sadeleştirilerek yeniden yayımlanmıştır.

3. Senûsiler ve On üçüncü Asrın Büyük Mütefekkir-i İslâmîsi Seyyid Muhammed es-Senûsi, İstanbul 1325, 124s. Bu eseri de İsmail Cömert 1992'de sadeleştirip "Senûsiler ve Sultan Abdülhamid: Asr-ı Hamidîde Âlem-i İslâm ve Senûsiler" adıyla İstanbul'da yayımlamıştır.

4. Üss-i İslâm, 1332, 82s. Bu eser, önce Ahmet Özalp tarafından sadeleştirilerek "İslâm İnanıcının Temel İlkeleri" ismiyle 1987'de ve A. Bülent Baloğlu ve Halife Keskin tarafından sadeleştirilerek "İslâm'ın Esası" ismiyle 1997'de yayımlanmıştır.

5. Tarih-i İslâm. II cilt 1326 ve 1327 yıllarında yayımlanan eser sonraları dört defa daha basılmıştır. Ziya Nur tarafından sadeleştirilen eser "İslâm Tarihi" adıyla 1974'te 844 sayfa olarak yayımlanmıştır.

6. Muhalefetin İflâsı, Kostantiniye 1331, 76s. "Muhalefetin İflâsı" ismiyle Ahmet Eryüksel tarafından sadeleştirilerek İstanbul'da 1991'de yeni harflerle yayımlanmıştır.

7. İki Gavs-i Enâm: Abdülkâdir ve Abdüsselâm, İstanbul 1331, 64s. Mihridîn Arûsi mahlasıyla yayımlanmıştır.

8. Huzûr-ı Akl ü Fende Maddiyyûn Meslek-i Dalâleti, İstanbul 1332, 159s. (Celal Nuri'nin Tarih-i İstikbâl isimli üç ciltlik eserinin birinci cildi olan Mesâil-i Fikriyye'nin tenkidi olarak kaleme alınmıştır. "İlim Karşısında Maddecilik" adıyla Sadık Albayrak tarafından, sadeleştirilerek İstanbul'da 1974'te basılmıştır.

9. Yirminci Asırda Âlem-i İslâm ve Avrupa: Müslümanlara Rehber-i Siyâset, Kostantiniye 1327, 96s.

10. Müslümanlar Uyanın! (İstanbul 1966)

11. A'mâk-ı Hayâl, İstanbul 1326 yılında 80 sayfa olarak basılmıştır. İkinci baskısı 1341 (1926) yılında 174 sayfa olarak tekrar yapılmıştır. En fazla baskısı yapılan eseri bu eserdir.

12. Hangi Meslek-i Felsefeyi Kabul Etmeliyiz? Dârü'l-fünûn Efendilerine Tahrîrî Bir Konferans, Kostantniye 1329, 48s. Daha sonra M. Şevket Eygi tarafından "Tahrîrî Konferans (Hangi Meslek-i Felsefeyi Kabul Etmeliyiz?)" ismiyle sadeleştirilerek İstanbul'da 1963'te basılmıştır.

13. Öksüz Turgut, Kostantniye 1326. Daha sonra, "Yiğit Osmanlı Akıncısı Öksüz Turgut, (Sad. Ubeydullah Küçük)", ismiyle İstanbul'da 1977'de basılmıştır.

14. Akvâm-ı Cihân, 2 Cilt, İstanbul 1329. İki ciltten oluşan eserin ilk cildi "Asya Akvamı", ikinci cildi ise, "Afrika Akvamı" şeklinde düzenlenmiştir. Bu eser de Hikmet gazetesi tarafından okuyucularına ek olarak verilmiştir (Hikmet, Nr.52-53). Tarafımızdan transkripsiyonu ilk defa yapılacaktır.

2.2.1.2. Mahlaslarını Kullanarak Basılan Kitapları

Filibeli Ahmed Hilmi Efendi'nin kendi adının yanında "Şeyh Mihridîn Arûsi", "Özdemir", "Kalender Gedâ" gibi mahlasları kullandığı da bilinmektedir. Bundan kaynaklı olarak bazı eserlerini bu isimlerle neşretmiştir. Bunlar;

1. Müslümanlar Dinleyiniz. Şeyh Mihridîn Arûsi ismiyle, 1326'da İstanbul'da basılmıştır.

2. Türk Ruhu Nasıl Yapılıyor, İstanbul 1329, 37s. Bu eseri “Özdemir” mahlasıyla yayımlanmıştır.

3. İlm-i Ahvâlî’r-Ruh, Kostantiniye 1327, 176s. Eserde “1326 yılında Dârülfünun’da okutulmuştur.” ifadesi bulunmaktadır.

4. Türk Armağanı, Kostantiniye 1330, 15s. Özdemir mahlasıyla yayımlanmıştır.

5. İstibdâdın Vahşetleri yahut Bir Fedâkârın Ölümü, İstanbul 1326, 68s.

6. Vay Kız Bekçiyi Seviyor! İstanbul 1326, 32s. Bu eserde “Kalender Gedâ” mahlasını kullanmıştır.

2.2.1.3. Tefrika HâlindeYayımlanan Eserleri

1. Aşk-ı Bâlâ. Hikmet gazetesinde tefrika edilen tasavvufî bir oyundur. (Koçak,2005:157-180)

2. Bektâşiler ve Heyet-i İctimaiye-i Osmaniyye. Hikmet’tetefrika edilmiştir. (Koçak,2005:115-124)

3. Tasavvuf-ı İslâmî ve Fünûn-ı Cedîde ve Felsefe. Hikmet gazetesinde tefrika edilen eser yarım kalmıştır.(Koçak,2005:181-316)

4. Terâcim-i Ahvâl: Sahâif-i İslâmiye’den Âsâr ve Ahvâl-i Meşâhir: Yunus, Hikmet gazetesinde tefrika edilmiştir (Koçak,2005:91-113).

5. Baş Belası Üç Jöntürk yahut Feylesof İbiş. Haftalık Coşkun Kalender’de neşredilen eserlerindedir.

2. İlmî ve Edebî Hüviyeti, Düşünce Dünyası:

Ahmed Hilmi Efendi Fizan’da sürgün hayatı yaşadığı sırada sıkıntılı bir dönem geçirmiştir. O dönem Fizan, genellikle İstanbul’da yönetime karşı çıkanların gönderildiği bir yerdir. Bu bölge Avrupalı sömürgecilerin, özellikle İtalyan ve Fransızların işgali altındadır. Fizan halkıda büyük ekonomik sıkıntı altındadır. Yöre halkı gibi o da birçok zorlukla karşılaşmıştır ki, bunların başında giyim kuşam, geçim gibi günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir (Koçak, 2012: 252-273). Fakat bütün olumsuzluklara rağmen diğer sürgünler gibi Ahmed Hilmi Efendi de yöre halkının sorunlarını bertaraf etmek için çaba göstermiştir. Başta eğitim ve sağlık olmak üzere halkın meseleleri üzerine dikkatle

eğilmeye çalışmıştır (Uludağ, 1994: 233-245). “Elvâh-ı Hayat” adıyla Hikmet Gazetesinde neşrettiği hatıraları bu yıllara ait hatıralarıdır (Koçak, 2005: 339-364). Ahmet Hilmi Efendi sürgün yıllarını bir fırsata çevirerek burada kendisini yetiştirme imkânı bulmuş ve okumaya daha çok zaman ayırmıştır (Koçak, 2012: 252-273). Bu dönem aynı zamanda Ahmet Hilmi Efendi'nin iç hayatında da dönüşüm yaşadığı bir dönemdir. Daha önce ifade edildiği üzere orada tasavvufu da ilgilenmiş Arûsi tarikatine intisap etmiştir. Daha sonra konuyla ilgili eserler ve yazılar kaleme almıştır (Koçak, 2012: 252-273).

Ahmed Hilmi Efendi kendi kültürüne hakim olduğu kadar Batı felsefe ve düşüncesine de hakimdir. Bir dönem Dârü'l-fünûn'da felsefe hocalığı yapmasının yanında, “Maddiyyûn Meslek-i Dalâleti”, “Allah'ı İnkâr Mümkün müdür?” ve “Dârülfünûn Efendilerine Tahrîrî Konferans” gibi eserler kaleme almış olması da bu konuya en büyük delalettir (Koçak, 2012: 252-273). Ahmet Hilmi Efendi Batılı kurumların Türk-İslam kültürüyle harmanlanması konusu üzerine de uzun uzun kafa yormuş bu kurumların Osmanlı modernleşmesine nasıl aktarılacağı noktasında çözümler ileri sürmüştür (Kara,1999: 130-131).

Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, “A'mâk-ı Hayâl” ve “Öksüz Turgut” ile Hikmet'te yayınlanan “İblis İzzeddin Behmen” gibi romanları kaleme almış ve böylece bu alanda da rüştünü ispat etmiştir. Bunun yanında bazı tiyatral eserleri de mevcuttur. “İstibdâdın Vahşetleri yahut Bir Fedakârın Ölümü”, “Vay Kız Bekçiyi Seviyor” ve “Aşk-ı Bâlâ” bunlar arasında zikredilebilir (Koçak, 2012: 252-273).

Filibeli Ahmet Hilmi Efendi nesirleri kadar nazımda da başarılı bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. “Türk Ruhu Nasıl Yapılıyor” ve “Türk Armağanı” gibi şiir kitaplarının yanında, Hikmet gazetesindeki şiirleri buna örnek gösterilebilir (Tansel, 1991: 149-171; Koçak, 2000: 278-298).

Genel anlamda denilebilir ki Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi, II. Meşrutiyet sonrasında Osmanlı Devletini saran fikir akımları arasında İslamcılık fikrini benimseyerek Batıcı fikirlere karşı mücadele etmiştir. Batılılaşma hareketleri ve bunlara yaklaşım tarzları, Batı'dan gelen materyalist akımlara cevaplar, Müslümanlar arasında birliğin sağlanması onun temel düşünceleri arasındadır (Özerverli, 2010: 425). Ahmet Hilmi Efendi'nin bu Batı karşıtlığını bir taassup çerçevesinde değerlendirmek yanlış olacaktır. Çünkü o Batı medeniyetinin olumlu taraflarının alınmasından yanadır. Hatta taassup adına körü körüne Batı'ya karşı çıkılmasını da doğru bulmaz. O dinî duygularla

ilmî prensipleri birlikte düşünmek ve buradan bir sonuca ulaşmak yapılacak olan en doğru şeydir (Filibeli, 1333: 662-663).

Filibeli, meşrutiyeti savunmuş bir Osmanlı aydınıdır. Bu düşüncesi başına çok iş açmış olmasına, büyük sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştur. Diğer Siyasal İslamcı pek çok Osmanlı aydını gibi devletin kurtuluşunun ancak bir İslam-Ümmet birliğiyle sağlanabileceğine inanmış ve çıkardığı dergiye de “İttihad-ı islâm” adını vermiştir. Bu fikri benimsemesindeki en büyük sebep Milliyetçilik fikrinin Osmanlı Devleti’nin dağılmasını hızlandıracağı korkusudur. Ona göre milliyetçilik fikriyle zehirlenen İslam ümmetinin arasına milli benlikten kaynaklı girecek olan fitne Osmanlı Devletinin Avrupa ülkeleri tarafından esir edilmesine sebep olacak kadar etkilidir (Filibeli,1327: 25-26). Sonuç olarak söylemek gerekirse Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi Efendi, devletin geri kalışının ana sebeplerini kendi bakış açısından tespit ederek, bunların giderilmesi uğrunda mücadele eden bir Osmanlı aydınıdır.

2. 3. Akvam-ı Cihan Hakkında

Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi’nin bu çalışmanın asıl konusunu da oluşturan eseri olan Akvam-ı Cihan 2 ciltten meydana gelmektedir. Toplam olarak 144 sayfadan oluşan eserin birinci cildi “Asya Akvamı”, ikinci cildi ise “Afrika Akvamı” ismini taşımaktadır. Birinci cilt, 103’üncü sayfaya kadar gelmektedir. İkinci cilt ise 104’ten başlayıp, 144’e kadar devam eder. Eserin kapak sayfasının üst kısmında “*Darü’l-fünun Felsefe Muallimi Şehbenderzade Ahmet Hilmi*” ibaresi yer almaktadır. Altında ise “*Çıktığı hafta Hikmetle beraber alındığı takdirde fiyatı otuz para olup on beş gün sonra istenirse her forması kırkar paraya verilir*” ve “*Kostantiniye, Matbaa-yı Hikmet*” ibareleri ile 1329 tarihi yer almaktadır.

Eserin mukaddime kısmında kıtalarda yaşayan insan sayıları, insan ırklarının sayıları, hangi dinlerin ne kadar inanı olduğunu gösteren rakamlar ve hangi dillerin dünya üzerinde kaç kişi tarafından konuşulduğunu gösteren rakamlar tablolar halinde verilmiştir. Ayrıca eserin içeriğinde pek çok resim ve fotoğraf bulunmaktadır. Bu resim ve fotoğrafların eserde bahsedilen ırk ve milletlerin hususiyetlerini betimlemek amacıyla konulduğu görülmektedir.

Birinci ciltte ilk olarak Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan milletler hakkında bilgiler verilmiştir. Burada sadece Anadolu coğrafyası değil Asya, Avrupa, Arap yarımadası, Kafkasya ve Afrika da dâhil olmak üzere bütün Osmanlı milletleri hakkında bilgiler verilmiştir. Eserde haklarında bilgi verilen milletler şunlardır; Araplar, Türkler, Arvavutlar, Kürtler, Lazlar, Tatarlar, Boşnaklar, Pomaklar, Çerkezler, Berberi ve Kıpti gibi Kuzey Afrika kavimleri, Ermeniler, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Yahudiler, Keldaniler ve Süryaniler.

Yine eserin bu kısmında Osmanlı Milletlerinin din, mezhep ve gelenek-görenekleriyle ilgili bilgiler de yer almaktadır. Bu bilgiler Osmanlı toplumunun sosyo-kültürel yapısının anlaşılması açısından son derece önemli bilgilerdir.

Osmanlı'yı müteakip İran, Orta Asya, Çin ve Sibiry coğrafyalarına değinen eser, buraları hakkında da önemli malumatlar vermektedir. Bu kısımda zikredilen milletlerin başında İranlılar gelmektedir. Daha sonra sırasıyla; Afganlar, Beluciler, Türkmenler, Kırgızlar, Sibiry Türkleri, Özbekler, Tacikler, Moğollar, Yakutlar, Samoyetler ve Çinliler zikredilmiştir. Burada verilen bilgiler genel olarak Modern Türkoloji eksenlidir. Örneğin; Yakutlar ve Sibiryalıların Türklüklerini modern Türkolojinin kabul ettiği minvalde ifade etmektedir. Bu veriler aynı zamanda dönem Orta Asya ve Dünya Türklüğü hakkında önemli veriler olarak kabul edilebilir.

Bu kısmın sonunda ise Çin'deki dinlere değinilmiştir. Çinde üç dinin varlığından bahsederken bunların inanan sayılarını da zikretmiştir. Bu sebeple ortaya konulan veriler dinler tarihi açısından da son derece büyük önem arz etmektedir. O dönem Çin'in içerisinde kalan Moğol bakiyeleri hakkında da bilgiler verilmektedir.

Çin'in ardından Çin çevresinde kalan diğer milletlerle ilgili bilgiler verilmiştir. Bunlar arasında Japonya ve Japonlar başta olmak üzere, Kore ve Tibet ele alınmıştır. Japonya'nın içerisinde "Aynular" ismiyle maruf bir milletten bahseden eser bunların ayıları mabut olarak kabul ettiklerini ve bazı diğer garip adetlere sahip olduklarını belirtmektedir.

Japonya'nın ardından Kore, Tibet, Hindistan, Seylan ve Pakistan gibi yerlerden de bir takım bilgiler verdikten sonra özellikle Hindistan ve çevresini ayrıntılı olarak işler. Bu coğrafyada yaşayan milletler ve bunların dini yapıları ele alınır. Yine "Aryaniler" başlığını taşıyan bölümde Aryanilerin etnik kimlikleri ile sahip oldukları sosyo-kültürel yapı teferruatlı olarak ele alınmıştır. Burada "Aryanilerde sınıflar" başlığı altında Aryani toplumununun sınıfsal yapısı anlatılmıştır. Bundan sonra Brahmanlar toplumunu ele alan

eser, bu toplumu, Brahma-Vişnu-Siva, Brahmanların hayatı, nüfuzu, hükema ve üleması, gibi alt başlıklarla tanıtmıştır.

Bu bölümün hemen ardından o gün Hindicini olarak zikredilen coğrafya ele alınmıştır. Burada Anam, Tungin, Kuşunun ve Kamboç ana başlığı altında o çağfyanın etnik, sosjolojik, kültürel ve dinsel yapısı hakkında malumat verilmiştir. Zikredilen milletler içinde Kamboçlar, Birmanyalılar, Anamlılar haklarında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Bölümün sonunda ise Asya kıtası hakkında malumat başlığı altında Asya ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu başlık aynı zamanda birinci cildin de son başlığıdır.

Eserin ikinci cildi birinci cilde göre daha kısadır. Bu cilt yaklaşık kırk sayfadan müteşekkildir. Bu cildin 120. ve 129. sayfaları arasındaki kısım mevcut olmamakla birlikte yaklaşık kırk sayfadan müteşekkildir ve Afrika kıtası hakkında bilgiler içermektedir. Bu cildin ilk kısımları genel olarak Osmanlı sınırları içerisindeki Afrika topraklarını ele almaktadır. Büyük Sahra, Sudan, Mısır, Fas, Cezayir ve Tunus ana başlığı ilk kısmın başlığıdır. Burada ismi geçen coğrafyalarla ilgili sosyo-kültürel bilgiler verilmiştir.

Bu ana başlığı müteakip “Afrika Âlem-i İslamı ve Avrupa Siyaseti” başlığı içerisinde Avrupalıların Afrika’da kurdukları sömürü düzeniyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Bilinen Afrika’nın (Kuzey Afrika) yanında İç ve Güney Afrikaya dair bilgiler de verildiği görülmektedir. Bu yerlerin başında, Kongo, Gine, Somali, Etiyopya gibi yerler gelmektedir. Bunun dışında Avusturalya, Polinezya, Fiji Adaları, Samoa Adaları, Taiti, Havai, Papua Yeni Gine, Solomon Adaları, Kaledonya, Yeni Zellanda ve Avusturalya hakkında da coğrafi, siyasi ve kültürel bilgiler verildiği görülmektedir.

Sonuç olarak eser sadece tarihi bir nüsha olmaktan ziyade, coğrafi, sosyal, kültürel ve siyasi bir kaynak olarak değerlendirilmelidir. Çünkü eserin Asya ve Afrika’ya dair verdiği bilgiler dönem şartları için son derece enderdir ve Avrupalı bir havası vardır. Ayrıca günümüz verilerine de çok yakınlığıyla dikkat çekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKVAM-I CİHAN'IN TRANSKRİPSİYONU

3.1. Akvam-ı Cihan'ın Transkripsiyonu

s.1

AKVAM-I CİHAN

Hikmet Kitabhane

Aded: 10

Şehbenderzade

Ahmet Hilmi

Birinci Cüz: Asya Akvamı

Yüz adet tasaviri havidir. Konstantiniye: Hikmet Matbaası

DARÜLFÜNUN FELSEFE MUALLİMİ
ŞEBBENDERZADE
AHMET HİLMİ

Çıktığı hafta hikmetle beraber alındığı takdirde fiyatı
Otuz para olup on beş gün sonra istenirse her
Forması kırkar paraya verilir.

Kostantiniye
Matba-ı Hikmet

1329

s.2

MUKADDİME

Mazi ve İstikbal

Mütefekkir insanlar, çok endişe-aver iki muamma arasında yaşarlar: Mazi istikbal, kütüb-ü mukaddesede insanın ilk vatanı menşei hakkında serahat-i kafiye yok. İnsan-ı ibtidai, amak-ı mazide, bir zıll-ı mübhem gibi, bir hayalet gibi görünmektedir. İnsan hangi kıtada zuhur etti? Mehd-i ademiyet neresidir? Bu suallere, malumat-ı hazıra-i beşeriye arasında, tamamıyla kanaat verecekleri bulunmuyor.

Bu gün bir suret-i müsbetede malum olan cihet. İnsanın mazisi, yüz binlerle senelik olduğudur. “Tasavvuf İslamı”nın Mukaddimesinde dahi izah ettiğimiz gibi hubut-u âdemin yedi bin senelik bir şey oluşu, Musevilerin yanlış hesaplarından neşet etmiş olup âleme ve bu meyanda ise onlardan intişar eylemiştir.

Mısır medeniyetinin takriben yetmiş asıl evvel mevcut olduğu ve Mısır Medeniyetinin malum olan safahat-ı ibtidaiyesinin şekl-i mütekâmili düşünülürse, insanın bundan pek eski olduğuna kanaat gelir. Mamafif insanın bundan pek uzun bir maziye malik olduğuna kati delail-i fenniye vardır. Arazi-i salise ortalarında yaşamış bir mahlûkun, taştan pek basit ve adi bir nevi balta yaptığı malum olup bu taş baltalardan yüzlercesi müzehanelerde mahfuzdur. Zekâ ve iradeye delalet eden bu “mebadi-i sanat”, baltaları yapan mahlûkun insan olduğuna şüphe bırakmamaktadır. Bu gün binlerce envai hayvan içinde, bu suretle eser meydana getireni görülmüyor, lakin hala taştan balta imal ve istimal eden vahşiler görülüyor!

Şu halde bu baltaları yapan mahlûkun insanın ibtidai olduğunu kabul etmek kadar makul ve muvafık bir fikir olamaz. Eğer bu fikri kabul edecek olursak, mazimiz için beş altı yüz bin senelik bir zaman kabul etmiş oluruz!

Ulema-yı tabiiyun ve hükemanın çoğu bu uzunluğu kabul etmiyor. Lakin arazi-i saliseden sonra tekevvün eden arazi-i rabiada, evvelki baltalardan biraz daha muntazam taş baltalarla beraber bunların sani’i olan insanında kadid-i mütehacciri bulunmaktadır. Bu arazinin zaman tekevvününden şimdiye kadar bazı tahmine göre lâakal üçyüz elli asır geçmiştir!

Bu tarihi kabul etmekle beraber, insanın ilk vatanı meselesini hal etmiş oluyormuyuz? Hayır. Evvela kıtaat-ı hamseni muhtevi olduğu arazi-i erbaanın, taharri edilebilen aksamında aynı taş baltalar bulunmaktadır. Saniyen, Avrupa’da bulunduğu mevkiye nisbetle “Neandertel insanı kanstat cinsi” namı verilen insan cinsi kadidi dünyanın

muhtelif noktalarında keşif edilmiştir. Demek ki şu kadidini bulduğumuz insan, dünyanın her tarafına yayılmış kesirül'nüfus bir ictimaiyete mensup olup vatani dünyanın birçok yerleridir.

Asar-ı metruke ve mütehaccarat ile iştiğal eden tabiiyundan bazıları, Cava adasında Hollandalı “Dobva” tarafından keşif edilen bir kadid-i mütehaccirin, Neandartel insanlarından daha ibtidai halinde olduğunu nazar-ı itibara alarak mahbat-ı âdem, Cava adası ve yahut civarları olduğunu zan etmektedir. Hindi, Serendibi, Afrida'ki Bornu (Bernuh)'yı vatan-ı ibtidai-yi beşer zannedenlerde var. Alman ulemasından birisi de “cümle-i nebatiye ve hayvaniyesi, iklimi ve daha birçok şeraiti” itibarıyla Avusturalya adasını menşe-i beşer add etmektedir. Bunların hepsi şimdilik birer zandan ibaret ve menşe-i beşer meçhuldür.

Akvam-ı ibtidaiye yekdiğeriyle ziyade karışmışlardır. Hicretler, mütemadi muhalata ve imtizaclar, birçok melez cinsler meydana getirmiş ve getirmekte bulunmuştur. Etnoğrafya ve ensal-i kadime uleması, asar ve mütehaccerattan bu mühaceretlerin mebde' ve siyerlerini bir dereceye kadar tayin edebilmektedir. Bu gün dahi akvam-ı meşhure-i cihanın muhitleri akvamın sath-ı arza yayılmaması cihetleri muhaceret ve mebdeler hakkındaki efkârı teyid etmektedir.

Bugün küre-i arzımızda mevcut olan insanları ekseri ulema renkleri itibarıyla dört büyük sınıfa taksim etmektedir ki bunların her birine “ırk” namı veriliyor. Bu dört ırk mensubu arasından derinin rengi, sima, kıhfin şekli tenasub-u vücud, zekâ, hadisat-ı ictimaiye istidad ve dereci-i medeniyet cihetleriyle pek muhtelif ve mühim farklar bulunuyor. “ırk-ı abyat” hepsinin güzeli ve mütenasibül'azası olup medeniyette pek ileri gitmekte şayan-ı hayret ve süratle terakki etmekte ve sanayi ve fünunu tekemmül ettirmektedir. Bu gün küre-i arzın hâkimi ve kudurat-ı beşeriyenin saiki bu ırka mensup olan Avrupa Aryanileridir.

En kadim medeniyetleri icat eden ve evvelen temeddün ettiğine şüphe edilemeyen ırk-ı “asfar” yakın zamanlara kadar, mesai-i kadimesinin verdiği yorgunluk bitap ve atıl kalmışa benziyordu. Irk-ı asfar medid bir havab-ı istirahatata dalmıştı. Aryanilerin hakaret ve tecavüz tekmeleri ırk-ı asfarı uyandırdı. İbtidalarda yeni uyanan bu ırkın, yorulmuş ve yorulmuş ve yeniden cidal-ı hayatta faaliyete başlayıp başlamayacağı meçhul idi. Japonya intibahı, azim bir inkılâbı haber veriyordu. Çinin şu günlerde ru-nüma olan terakkiyat-ı seri'esi, bu inkılabın çok beklenilmeyeceğini ve umumiliğini ispat etmektedir.

s.3

“ırk-ı ahmer” uful etmekte, nesli mukarız olmaktadır. Bu ırkın muhiti Amerika idi. Amerika, Aryanilerin eline geçtikten sonra ahali-i asliyesi olan kırmızılar ber inkırazı seria düşmüştür. Medeniyetle temas, kırmızıları mahvetmektedir. Bunların medeniyetten en büyük tehâlûkle aldıkları şey, serhoşluk oluyor. Zaten hayat-ı medeniyenin şerait-i içtimaiyeti, medeniyet bahçesi bangüllerine muhlik bir tesir ika etmekte iken işin içine karışması daül'küülde bu ırkı imha etmektedir.

“İrk-ı esved” gayet kuvvetli ve mukavemetli olup beşeriyetin tabiata en yakın olan efradını havidir. Bu ırk mensubunu zekâca biraz dün ise de beyazlara karşı mevcudiyetini galibane müdafaa etmekte ve kuvvetlenmektedir.

Seyahatın temadisi, keşfiyatın tekessürü, coğrafya ilminin tekemmülü sayesinde bugün küre-i arzımızın hemen mechul bir ciheti kalmamıştır. Ve tabiidir ki akvam-ı mechulede kalmamıştır. Lakin coğrafyanın âlem-i medeniyet hakkında bildiğiyle henüz nim medeni, bedevi ve vahşi akvam ve onların sükena ve muhitleri hakkındaki malumatı arasında büyük farklar vardır. Denilebilirki Asya, Afrika, Amerika ve Avusturalya'da sakin ekser-i akvam hakkındaki malumat hazıramızda, henüz pek sathi ve alelacele toplanmış şeylerdir. Kati ve kâfi malumat istihsalı için daha pek çok mesaiye ve uzun zamana luzum var. Bu sebebe mebni Merihin kanallarını milyonlarla fersah baitlerdeki ecramı tetkik eden amak-ı vucuda infaz-ı nazar etmek davasında olan fen, henüz küre-i arzımızda yaşayan ebna-yı insanın nüfus-u hakikisini bilemiyor!

Fil-vaki insaniyetin nüfus-u hakikisi bilinmek için mükemmel tahrir-i nüfus icrası, vefiyat ve tevellüdat cetvelleri ve daha birçok şeyler lazımdır. Hakikate en yakın sayılan ve en son tahmine göre küre-i arzımızda: takriben milyar yedi yüz milyon insan var. Onlar kıtata hamseden dördü, Avrupa nispetinde ahaliye malik olsaydı, bugün sekene-i arzın beşbuçuk milyon olması icab ederdi. Her kıtada sakin nüfus-u insaniye bervechi atidir.

Avrupada	: 430.000.000
Asyada	: 873.000.000
Afrikada	: 150.000.000
Amerikada	: 163.000.000
Okyanusyada	: 054.000.000

Sekene-i arz	: 1.670.000.000

Bu aded-i takribinin akvama taksimi pek karışıktır. Uruka taksiminde dahi henüz kati ve mutrad bir usul kabul edilememiştir. Baladaki gösterdiğimiz dört ırk, pek sathi bir taksimdir. Teşri ve teşekkülât-ı vechiyesi itibarıyla ırk-ı abyada mensup nice kavimler var ki renkleri itibarıyla kırmızı ve yahud siyah ve açık siyahtır. Somali, Habeşi, tibu vesaire gibi. Urukun ihtilatıyla deracat-ı muhtelifede melezleşmiş ve ırk usulüyle bir taksimi işgal eden akvamda çok. Bir kısım hindiler ve bazı Okyanusya adalıları gibi. Binaberin yine bir hesabı takribi olmak üzere balada gösterilen nüfus-u beşeriyenin dört ırka taksimi bervechi atidir.

Irk-1 abyad	: 768.000.000
Irk-1 asfar	: 750.000,000
Irk-1 esved	: 142.000.000
Irk-1 ahmer	: 010.000,000

Mecmu insan : 1.670.000.000

İnsanları tebiyet ettikleri edyan veyahud bir dine ittiba etmemek itibarıyla taksim etmek lazımsa netice-i atıye hâsıl olur:

Muhammedi	: 300.000.000
İsevi	: 450.000.000
Musevi	: 012.000.000
Dinsiz	: 100.000.000
Brahmani	: 100.000.000
Budi çini	: 500.000.000
Putperest	: 158.000.000

1.670.000.000

Tekellüm etmekte oldukları elsine itibarıyla dahi taksim-i ati husula gelir:

Arab lisanını söyleyen	: 050	milyon
Türk veşu'batı	:080	milyon
Farsi	:010	milyon
Hindistan veşu'batı	:270	milyon
Çin	:310	milyon
Malayı	:050	milyon
Japon	:050	milyon
Berberi	:010	milyon

İngiliz	:130	milyon
Slav Şu'batı	:120	milyon
Alman	:080	milyon
İspanyol	: 070	milyon
Fransız	: 045	milyon
İtalyan	: 035	milyon
Muhtelif	:300	milyon

	1.670	milyon

Levhalarımızın birisi efrad-ı beşeriye içinde ne bedianüma güzelleri ve mamafih ne kadarda kerihülmanzar ve ifrite benzerleri bulunduğunu gösteriyor. Diğer levhalarımızda dört ırktan

s.4

Efrad-ı beşer arasında bedia nüma güzeller olduğu gibi div ve ifriti andıran galat hilkatlerde bulunmaktadır.

Bu üç simadan sağda olanı ırk-1 ahmere mensup bir kabile revidir. Aşağıdaki ırk-1 esvedden bir zenci kadınıdır. Üçüncüsü ırk-1 abyada mensup bir İngiliz kadını olup kitabın başındaki resimde ırk-1 esvara mensup zarif bir Çinli kadındır. Bu dört resmin tetkikinden şübhe kalmaz iki uruk-u beşer arasındaki zahiri ve şekli farklılara rağmen insan birkaç nev olmayıp cümlesi bir ailenin muhit ve tesirat-ı saire yüzünden tebeddülata düşer olmuş evlatlarıdır.

s.6

Birer numune göstermektedir. Bu tefavütler mütefenninlerin iki kısma ayrılmasına sebep olmuştur. Bir kısmı “Vahidülmenşe” fikri tarafdardır ki onlara göre bütün insanlar küre-i arzın bir bu noktasında peyda olmuş, bir aileden türemiş ve sonra tedricen dünyanın her tarafına yayılmıştır. Bu gün uruk-u beşer arasında müşahade olunan fark ise muhit, tevarüs, tagaddi, ihtilat ve âdem-i ihtilat vesaire gibi avamil-i tabiiye-i ictimaiyenin asar-ı tesiratıdır. Uruk arasındaki fark, onların ayrı ayrı cinslere taksimini icap edecek mahiyette değildir. Akvam-ı beşeriye arasındaki fark ise ya hiç ihtilat etmeyip uzun müddetler avamil-i mahsusa-i muhitiye ile temeyyüz ve yahud da melezleşme usulüyle tenevvüden ibarettir.

“kesirülmenşe” fikri tarafdardır ki onlara göre ise keyfiyet bunun aksinedir. İnsanlar muhtelif noktalarda peyda olmuştur. Her ırk ayrıca bir cinstir. Irklar arasındaki fark ihtilat ve âdem-i ihtilat vesaire sebebiyle hâsıl olmuş arizi farklar değil ayrı ve müstakil bir cinsiyeti iraye eden farklardır. Melezler daima inkiras ve istihaleye mahkûm olup ayrıca bir ırk meydana getiremezler.

Bu iki fikirden şu ikincisi, birinciye nispetle daha meşkûk ve ispatı müşğüldür. Fazla olarak ne anane-i diniyeye ve ne de kavaid-i müsbete-i fenniyyeye muafik gelir. Bu gün insanla meskûn olan arazinin bir kısm-ı mühimmi edvar-ı kadime-i arziyede henüz sular altında idi. Nasıl ki nice meskûn arazi muahheren inhitat etmekle bu gün kar-ı deryada bulunmaktadır.

ASYA KITASI

AKVAM-I OSMANİYE

KAVM-İ NECİP ARAP

İnsanların en büyüğü ve en âlisi olan nebi-i zışanımız Muhammed (s.a) hazretlerini yetiştirmek şerefini ihraz etmiş olan kavm-i necip arapla iftitah makalı vazife-i meydedet bildik.

Araplar, ırk-ı abyadın esmürül’levn sınıfından olan ve ırk-ı mezkûrun en büyük ailelerinden birisini teşkil eden “akvam-ı samiye” zümresindedir.

İlk arablar arab-ı ariba namıyla binam edilir. Ad, Semut ve Humeyri gibi aksam-ı mühimmeye ayrılıyorlardı. Sonra hazreti ismailin şahsında temassül eden bir hicret-i ibraniye ile şimdiki arab-ı müstaraba meydana geldi. Mamafih asıl arab-ı müstaraba hicaz ahalisi olup diğeri az çok melez yani ariba ve müstaraba imtizacından hâsıl olma ve bir kısmı ise halis aribedirler.

Kavm-i arab akvam-ı cihanın en şanslılarından biridir. Nebi-i zışamımız sayesinde asırlardan beri muhafaza ettiği bedavet ve inzivayı terk ederek mukadderatı beşeriyeye karışmış ve az zamanda türkistandan mağrib-ı aksaya, Anadolu ortalarından sudana kadar intişar etmiş ve envar-ı medeniyeti cihana neşreylemiştir.

Elyevm küre-i arzda elli milyona karib arab vardır. Bu kavmi necibin asıl vatani ceziretül arab olup elyevm bu cezirede, ırak arabda, suriyede, mısırdaki, Basra körfezi cenahında, trablusgarbda tunusta, cezirede tuvatda, vadayda, fasta, zengibarda sakin olmaktadır. Evvelce feth ettikleri bilat meyanında olup muahheren ellerinden çıkan ispanya ve Sicilya gibi yerler ahalesinde arab kavmi arap kanı asarı meşhur olmaktadır. Vahdet-i diniye ve milliyet-i vahide sebebiyle arablarla Türkler ve acemler arasında dahi daimi ihtilatat vukua gelmiştir. Afrikada “kuloğlu” namıyla meşhur cengâver bir sınıf-ı ahali, arap ve türk ihtilatından hâsıl olma melezlerdir. Arablar birbirleriyle dahi imtizaç ettikleri gibi zenciye istifraşıyla sudanlı kanı taşıyanları çoktur.

Arablar, Bedevi ve Hadari olarak iki büyük kısma ayrılabilirler. Bedeviler, melezleşmemiş halis arablardır. Ve arab adad ve avsafını tamamıyla muhafaza eden onlardır. Arablık için miyar-ı muhakeme bedeviler olmalıdır. Arablar, şeci’, kerim, sahi, metin, şen, mizah ve meşakka müttahil, kanaatkâr, sözünde sadık adamlardır. Gayet zeki ve hafızaları kuvvetli insanlar olup hayalperest değildirler. Hayalden ziyade

s.7

hakikiyete müsaid bir zihniyette olmakla beraber tab’en ve fitraten şair ve seriül’antikaldırlar. Serül’infial, harisül’intikam oldukları gibi asabiyetde mübalagakar ve kin güdücü olurlar.

Arab lisanı, elsine-i mevcudenin en vasi’ve en mükemmel ve mütেকâmilidir. Lisanların balateri olan elsine-i arabiyenin kabile- salarıdır. Edebiyat-ı Arabiye dahi, mevzu ciheti ile biraz dar isede sanat ve balagat itibariyle sabikül’akrandır.

Araplar, nahif yapılı, levend tavırlı, uzunca yüzlü, biraz kumral ve uzunca burunlu, badem ve iri gözlü geniş omuzlu, ekseriyetle birkaç bin sene evvelki haletleri arasında hiçbir fark yoktur.

TÜRKLER

Türkler, pek eskiden beri cengâverlikle iştihar etmiş en büyük cihangirlerdendir. Irk-ı asfara mensubdurlar. Vatan-ı asliyeleri Çin ile Sibiryaya arasındaki yaylalardır. Çin müverrihleri onları “Türkyu” unvanı altında zikretmekte, cesaretlerini ve Çine ettikleri garetleri yazmaktadırlar. Sonraları Türkler, Türk, Moğol, Tatar, Manço, Finva, Macar,

Bulgar gibi birçok şu'bata inkisam etmişlerdir. Irk-ı asfarın bir büyük şubesi olan Türkler bahr-i muhiti kebir sevahilinden Rusya ortalarına, Avusturya içerilerine, Balkanlara, bütün Asya-yı vustaya, İran'a, Hinde müstevli olduktan sonra Asya-yı vustada ve garb cihetinde bulunanlar Türk namını muhafaza eylemişlerdir. Şark taraflarında bulunanlar Moğol namıyla iştihar etmişler ve Türklerden ziyade halisiyet-i kavmiyelerini muhafaza eylemişlerdir. Artık unvan-ı umumi olmaktan farig olan Türk namı gibi telakki edilmeye başlanmış ve Türk namı yerine Turani kelimesi ism-i umumi olmuştur. Bu nevi inkisamların bir sebebi Turanîlerin nüfuslarıyla nisbet kabul etmeyecek kadar cesim bir muhite yayılmış olmaları ve diğer sebebi ise Türkler islamiyeti kabul etmiş oldukları halde Moğolların budi mezhebinde kalmalarıdır.

Turanîlerin vatan-ı aslileri mühim bir medeniyet tesisine yarayacak muhitlerden olmadığından devr-i istilalarından evvelki mevcudiyet-i tarihiyeleri ikide birde Çine'e tecavüzle mütemadi muharebelerden ibaret ise de bu cesur millet müsaid muhitleri zorbazusıyla istila ettikten sonra buldukları medeniyetleri muhafaza ve terakki ettirmişlerdir.

Moğol şubesinin devre-i cihangirisi geçtikten sonra Türkler tekrar Turan ailesinin ve ırk-ı asfarın en faal zümresi mertebesini bulmuşlardır. Bu ikinci devrede Hindin şimaline, Anadolu'nun daha bir kısmını istila ve o muhitlerde medeniyet-i islamiyeyi neşreylemişlerdir.

Lakin Türklerin en şerefli devresi Osmanlılarla başlamıştır. Osmanlı Türkleri Kayı-Kanglı zümresine munsuptur. Osmanlı Türkleri Kafkasyayı, Kırımı, Avusturya ve Macaristanın bir kısmını, kısmen İrani, tamamen Anadoluyu Ceziretül'Arabi, Mısırı, Nubayı, Trablusgarbı, Tunusu, Cezayiri fethederek dünyanın en muazzam ve en sutvatlı imparatorluklarından birisini meydana getirmişlerdir. Mısırın fethi üzerine hilafet-i islamiye dahi Osmanlı padişahlarına geçerek Osmanlılar, alem-i islamın mukaddimetül'ceişi ve rehberi olmak gibi büyük bir mevki ihraz etmişlerdir.

Türkler, son derece şeci, inat derecesinde sebatkâr, itidal-i damle hareket eder, misafirperver, kerim ve saf adamlardır. En büyük kabahatleri teşebbüs-ü şahsi yerine bir saika intizaren lakayıdane ataletleridir. Bu gün Osmanlı Türklerinin ekseriyeti uzaması ve bahusus ekseri büyük şehirler ahaliysiyle Rum elliler, Arab, Çerkez, Rum, Gürcü, Bulgar, Sırp, Ermeni ve sair milletlerden kız alarak ırk-ı aslileri olan

Halisiyetini muhafaza etmiş Kastamonulu bir Osmanlı Türküdür ki siması bir çocuk sufvetini andıran bir sufatla müzeyyindir, mamafih bu semanı zamanda büyük bir şecaatle büyük bir lakaytlık alaimine de göstermektedir.

Bedevi ve halisül-cins bir Arab'dır ki siması kavm-i necip Arab'a has bil-cümle alamat-ı farikayı muhtevidir.

s.10

Osmanlı Türkleri hep bir kabileye mensup efradın ahfadı olmayıp Konya ve Karamandaki Türkler Selçukiler ahfadıdır. İzmir vilayetinde Yörükler çoktur. Kastamonu ahalisi en az ihtilat etmiş Türklerden maduddur. Sivaslılar, daha ziyade ihtilat etmiştir. En halis Osmanlı Türkleri yani “Kayı Kangklı” ahfadı Bursa havalisinde sakindir.

Osmanlı Türklerinin istimal ettikleri lisan-ı, edebi halis Türkçe olmayıp Çağatay şubesinde madud Türkmence ile Arabî ve Farsiden mürekkebi bir lisandır. Bu sebeble Osmanlı lisanı en vasi lisanlardan madud ve ziyadesiyle ahenkdar ve samia nüazdır. Ve amme-i ahali tarafından söylenen Türkçeye ile dahi pek çok Arabî ve farsî kelimeler karışmış ise de bu Osmanlıca, lisan-i edebi kadar kulağa latif gelmez.

Osmanlı edebiyatı, müstakil ve milli bir edebiyat sayılamaz. Osmanlı üdeba ve şüarası, ekseriyen arab ve fars hissiyatına ve daima iki lisanın sanayi-i edebiyesine tercüman olmuşlardır. Mamafih cenab-ı “Yunus Emre” gibi kıymeti takdir edilemeyen ve Maatteessüf açtığı çığır takip olunamayan birkaç nadir ve büyük türk şairi yetişebilmiştir. Kaldığı “Şir Ali Nevayi” lerin “Uluğ” beğlerin nice ihtisat-ı aliyesine tercüman olan Çağatayca Türkçesi, en vasi edebiyatlardan birine maliktir.

Türkler, tarihte ispat-ı faaliyete başladıkları zamandan beri en ziyade cihangirlikle ve feth-i büldana şöhret kazanmışlardır. Şayan-ı hayret bir cesameti bulan Türk muhit-i istilasası, bu şanlı kavimin, şanlı arab kavminin hayrul halef fatihiyeti ve islamın muhafızı hamiyeti olduğundan burhan-ı katidir. Türkler esasen fatihiyet ve muhafaza-i bilat ile ve boş vakitlerinde ziraat ile meşğul olmuşlar, sanayi ve ticareti akvam-ı maglubeye terk etmişlerdi. Paranın şecaate ve yigitlige galebe etmeye başlaması üzerine Türkler büyük bir eksiklik hissettiler. Umut edilirken bundan sonra kuvve-i namiye-i milliyelerinden birazında zamanımızın “Manivelası” olan serveti ihtisaba sarf ederler. Türklerin yetiştirilme büyük adamlar layuhsa olup sultan Osmanlarla, Orhanlarla, Muratlarla, Fatihlerle, Yavuzlarla yalnız Türklük değil, bütün İslam iftihar eder.

ARNAVUTLAR

Afgan yaylalarından avrupaya pek eski zamanlarda mühaceret etmiş olan Palaj kabilesi ahfadındandırlar. Arnavutluların ism-i millileri işkiptar olup “Evlad-ı Aryaniyan” manasını ifade eden Rumca “Arvanidis”den galat olarak kendilerine Arnavut denilmiştir

Arnavutlar şeci, vatanperver, zeki, çalışkan ve ziyadesiyle istiklalperest adamlardır. Kan davaları, kin ve hile gibi navakıs, o kavmin fitratı olmayıp şekli-i içtimaiyeti ve nim bedeviyeti avarızdır. Terbiye ve lisan itibariyle Yunani sayılan meşhur İskender ve

Latinlerle galibane muharebeler eden Pirus neslen Arnavut idi. İskenderin güzide askerini teşkil eden Arnavutlar hinde kadar galibane yürümüşlerdi. Bu kavim vatanını muhafazayla kanaat ederek akvam-ı mütecavireye tecavüze meyletmemiştir. Vahdet-i Osmaniye dolayısıyla vahdet-i İslamiyeye dâhil olduğu günden beri bu din ve vatanın emr-i mudafaa ve muhafazasında sabit bir gayret gösyermişlerdir.

Bu kavim-i cengâverin edebiyat-ı milli iyese kahramanlık vakayı ‘ını tasfir eden milli destanlara munhasır kalmış isede şimdi Arnavutlar lisanlarını Arabî ve Latin hurufiyle yazmakta ve bir lisan-ı edebi meydana getirmeye çalışmaktadırlar. Evveleri vatanın muhafazasında olduğu gibi bu defada meşveret-i islamiyenin tesisiesinde Arnavut kavim-i necibinin muavenet ve himamat bergüzidesi sabk etmiştir. Keyfiyeti kemiyetinden daha çok kıymetli olan bu unsur, vücud-u osmaninin bir rükn-ü rasını olduğu gibi islamiyetinde bir rükn-ü metinidir

s.11

KÜRDLER

Akvam-ı Aryaniyeden oldukları şübhesiz bulunan Kürdler, İraniler, Ermeniler ve beklide Gürcülerle bir şubeden ad ediliyorlarsada damarlarında akvam-ı samiye kanı bulunduğu da muhtemeldir. Kürdler, cesur, zeki ve fedakârdır. Biraz haşin ve meyyal-ı şiddet olurlarsa da bu navakıs maarif ve medeniyetle zail olacak arızalardan maduttur. Mamafih marifsizlik kürtletin avam ve ekseriyetine mahsus olup şehirli Kürtler, pek büyük âlimler ve rical yetiştirmişlerdir.

Kürt lisanı, Farsiye çok yakındır. Kürtçe esaslı kelimeler, Farsi, Cermen ve Latin gibi aryani akvam lisanlarındaki kelimatın hemen hemen aynıdır. Kürtler, suvarilikte mahir adamlardır. Bu kavim, Selahaddin Eyyübi gibi bir mücahit bi nazir yetiştirmiştirki onunla yalnız Kürtler değil, bütün İslamiyet müftahirdir. Kürtler, erkân-ı celile-i osmaniyyeden bir kavim-i necip olup yakın bir istikbalde şanlı ordumuza külliyetli asker vereceği gibi sürat-ı temeddün ve terakkisiyle sakin olduğu aksam-ı vataniyeyi fevkalade imar edecektir.

Kürtlerin lisan-ı edebisi Arabî, Farsi ve Osmanlıca olup mamafih milli eşarı yok değildir.

LAZLAR

Kafkasyadan gelmiş olduklarına şüphe edilemeyen ve akvam-ı aryaniyede olan Lazlar, çalışkan, gayet şeci, marifet ve sanata müstaid ticarete maildirler. Dünyanın en iyi gemicileri olan Lazlar, hergün bir eser-i tekâmül göstermeye çalışan bahriyemizin bi nazir asker ve taifesidir. Vahdet-i osmaniyyeye luhul ile islamı kabul ettikten sonra Lazlar,

Osmanlı lisanını kabul etmiş olup ve vatan ve millete, din-i insaniyete sadıkane hizmet etmişler ve hiçbir vakit sıdk ve vefalarını halel getirmemişlerdir kara askerliğinde dahi şecaatle kimseden geri kalmayan Lazlar, metanet-i diniyeleriyle meşhurdurlar.

TATARLAR, BOŞNAKLAR, POMAKLAR

Vatan-ı osmanide, muhaceret suretiyle gelip henüz ihtilat ile hususatını kayıp etmemiş bir miktar Tatarla, Boşnak ve Pomakda vadır. Boşnaklar en halis Sılav cinsiyetine mensup çok zeki, pek hamiyetli dindar ve cesur adamlardır. Pomaklar, en halis Bulgar ve binaberin halis Türkdürler. Şu kadarki şimdiye kadar onlara karşı ifa-yı vazife edilmediginden bedevi kalmışlar ve Bulgar lisanı ile mütekellim bulunmuşlardır. Pomaklar kuvvet ve şecaatle meşhurdur.

ÇERKEZLER VE KAFKASYALILAR

Millet-i Osmaniye meydana getiren anasır-ı müslimeden biride Çerkez ve Kafkasya muhacirleridir. Çerkezler, ırk-ı abyada numune ad edilen bir kavim-i cemildir. Şeci, faal, zeki ve çalışkan olurlar bu küçük kavim, Osmanlı milliyetinin teşkileninde pek mühim bir vazife ifa etmiştir. Dünyanın en güzel kadınları olan cerkez kadınları, kavim-i fatih olan Türklerin asilzadegân ve ağniya ve ümarası tarafından tercihen daire-i izdivaca alınmış ve asırlarca devam eden bir muhalata yüzünden Türklerin simalarındaki tebeddülât husula gelmiştir. Bina berin şehirli Türkler Türk-Çerkez melezi ad oluna bilirler. Kafkasyanın Rus eline geçmesi üzerine vatan-ı Osmaniye pek çok cerkez hicret etmiş isede ek serisi imtizac edemeyecekleri yerlerde iskân edildiğinden coğu telef olup gitmiştir. Çecen, Lezgi vesaire gibi Kafkasyalı muhacirler pek mahdud olduğundan onlarada Çerkez nazarıyla bakılmıştır.

TEVARİKLER

Tevarik, terakki kelimesinin cem'i olup arabların, Berberilerden bir aileye verdikleri isimdir Osmanlı tevarikler, Azcer tevarikleri ismiyle meşhur olup Trablus vilayetinde, Fizan sancağının muhtelif mevakiyle münteha -yı

Anadolu Hristiyanlarından bir kadın resmidir. Müslüman kadınları dahi bu yolda tebbüs ederler.

Bu resim, Yörük şubesine mensup bir Türk'ü iraye ediyor. Hürriyetperver seri-ül infial ve çok olurlar.

s.14

Cenub-u garbisinde kâin “gat” ve “cant” havalisinde sakin olurlar.

Tevarikler, güzel yüzlü, siyah ve gür saçlı, ince belli, geniş omuzlu adamlardır. Mezahim ve meşakka, susuzluğa ve uzun seferlere tahammülde binazırdılar. Mehari, mehri denilen hecin develeriyele on günlük yolu üç dört günde ket ederler. Tevarikler, yüzlerine birer peçe takarlar, gözlerinden maada aksam-ı vehciyeleri görünmez. Tepelerinde saçlarını uzun bırakırlar, ekseriyetle başlarına bir şey giymezler, yalnız sarık sararlar ki bu sarığın boş kalan ortasını saç demetleri işgal eder.

Tevarikler, en sıcak zamanlarda bile üç gün susuzluğa tahammül ederler. Bu müddet zarfında su bulamazlarsa develerin birinden bir miktar kan akıtıp içerler, bir müddet de öylece susuzluğa tahammül ederler. Yine su bulamazlarsa bir deveyi feda ederler, devenin batnında mahfuz suyu içerek def-i ateş eylerler.

Tevariklerde semiz kadın pek makbul olduğundan genç kızları, icab ederse dayak atarak, çok yağlı şeyler yemeye ve semizlenmeye icbar ederler. Tevarik erkekleri, kadınlardan daha ziyade mesturdur.

Tevarikler, gerek yağmacı ve hunhar olurlar. Nüfusları birkaç yüz bini geçtiği halde milyonlarla zenciye tahakküm ettikleri gibi Fransızların sahra-yı kebir ve tuvati istilasına dahi hayli müddet hail olmuşlardır. Tevariklerin kendilerine mahsus ve gayet samianüvaz musikleri olduğu gibi pek ahenkdar bir lisanları, vasi edebiyatları ve kendilerine mahsus hurufat ve erkânları vardır.

Arab müverrihleri, Tevariklerin Yemen’den Afrika’ya geçen Berberilerin bir şubesi olduğunu söylüyorlarsa da tetkikat-ı ahireye göre bunların Suriye’den Şimal-i Afrika’ya hicret ettikleri, Finikelilerin ahfadı oldukları kaviyen melhuz bulunuyor.

TİBULAR

Tibular, Tibesti ve Reşade ismiyle iki bütün kısma ayrılıyorlar. Tibu hıttası: Libi Çölü, Kefre Vahası, Vaday, Bornu ve Fizan arasında kâin olup aksam-ı şimaliyesi Tibu kaymakamlığı namıyla Fizan livasına tabi bir kaza teşkil etmektedir.

Tibularların rengi siyah ise teşkilat-ı vehciyeleri itibarıyla ırk-ı Kafkasyasiye idhal olunuyorlar. Yakışıklı yüzlü ince belli levend reftarlı, gayet cengâver ve hunhar olurlar.

Tibular, Tevarikler gibi yüzlerine peçe takarlar. Şu kadar ki Tevariklerin peçesi ekseriyen beyaz iken bunların siyahtır. Tibular, Tevariklere yakın bir suretle meşek ve mezahime dayanırlar. Tibuların kendilerine mahsus lisanlarını varsa da edebiyatları yoktur. Fakihleri arabça okuryazarlar.

BERBERİLER

Afrika-i Osmanide, Trablus vilayetinin bazı yerlerinde ve hususen Cebel-i Garbi sancağında hayli Berberi vardır ki mezheb-i mahsusları sayesinde Arablaşmamışlar ve kavmiyetlerini muhafaza etmişlerdir.

ERMENİLER

İraniler ve Kürtler gibi akvam-ı aryaniden zeki, faal, sanatkâr ve müteşebbis bir kavimdir. Ticaret işlerinde dahi büyük istidada malik olan bu kavmin noksanları efrad-ı mübalağaya meyilden ibarettir ki bu babda İranilerle müşterektirler. Ermeni lisanı kadim ve mühim bir edebiyata maliktir.

RUMLAR

Akvam-ı Aryaniyeden eski Elinüzlerin ahfadıdır. Zeki, tacir, seriül'infial ve çalışkan olan Rumlar hayalperestlikle meşhurdurlar ki buda eski Yunanilerin medeniyet ve ulum ve fünunda Müslim enam olan kemaletleriyle iftihar etmenin suistimalinden husule gelmiş bir halettir. Filvaki eski Yunaniler kadar âlem-i fen, hikmet ve sanata

s.15

dahiler yetiştirmiş bir kavim yoktur. Yeni Rumca ile ilah ika denilen eski Rumca arasında fark vardır. Eski Rumca lisanı beşeriyetin en büyük, en lalif, en mükemmel lisanlarından biridir. Bu lisanı edebiyat dahi en mükemmellerden maduddur. Rumların ticare-i bahriye ve gemicilikte dahi azim şöhreti vardır.

BULGARLAR

Bugünkü lisanları ve ihtilatla tagayyür etmiş simaları itibariyle Bulgarlar slav ailesine iltihak etmişseler de an asıl akvam-ı turaniyede ve Rusya tarikiyle balkanlara ilk geçen Türklerdir. Bulgar kavmi zeki, çalışkan, cesur ve bütün Turanîler gibi azminde amuddur. Bazı etnoğraflar tarafından bu kavme Mürvetsizlik ve tam' atfedilmektedir. Eski Bulgarca şayan-ı ehemmiyet bir edebiyata maliktir. Bulgarlar, Türkler gibi ziraat istidadına maliktirler.

SIRPLAR

Aryaniyeden Slav şubesine mensupturlar. Ziraatle meluf ve gayur bir kavimdir. Sırp lisanı güzel bir edebiyata maliktir.

ULAHLAR

Eski Daçlarla Latinlerin ihtilatından meydana gelmiş bir kavimdir. Çalışkan ve hayvan yetiştirmekle meşguldürler. Lisanları dahi Latince den müştak olup bir edebiyata maliktir.

İSRAİLİLER

Yahudiler, akvam-ı samiyeden olan İbranilerin ahvadıdır. Son derece zeki para işlerinde birinci, emsalsiz derecede çalışkan ve kanaatkâr olurlar. Osmanlı israililer kısmen Arapça ve kısmen İspanyolca mütekellim olup İbranice aralarında mütedavil değildir. Yalnız havralarda, üdiyada ve hahamlar arasında müstameldir. Bu itibarla Yahudilerin edebiyat-ı milliyeleri yoktur. Lakin İbrani lisanı en mükemmel lisanlardan ve edebiyatı mühim edebiyattan maduddur.

KIPTİLER, KELDANİLER, SÜRYANİLER VESAİRE

Kıptiler, Mısır'ın ahali-i kadimesi ahfadı olup lisan-ı Arabî ile mütekellimdirler. Kıpt lisanı yalnız kiliselerde müstameldir.

Bu günkü keldani ve Süryaniler eski keldanilerle kadim Süryanilerin ahfadı oldukları maznundur, hindin en eski aryanilerinden oldukları halde cihanda serseriyane dolaşmakta olan paryalardan vatan-ı osmanide dahi sakin ve göçebe bir miktar-ı halk vardır ki bunlara yanlış olarak kıpti ve İspanyolca gitaneden galat olarak Çingene deniliyor. Bizdeki paryalar beraberce sakin oldukları unsurun lisanını tekellüm etmekte ise de kendilerine mahsus ve sanskritle münasebeti aşikâr bir lisanları da vardır.

AKVAM-I OSMANIYE HAKKINDA MÜLAHAZAT

EDYAN, MEZAHİP VE ADAT

Osmanlı ümmetini teşkil etmekte olan akvam muhtelif ırklara mensup ve her birisi bir lisan-ı mahsus ile mütekellimdirler. Keza muhtelif dinler ve her dinin muhtelif mezhepleri mevcuttur. Bu iki hususta en ziyade taaddüde malik olan memleket hiç şüphesiz Osmanlı imparatorluğudur.

Memleketin din-i resmisi, din-i mübin-i İslam olup Türkler ve Lazlar ve kürdler ve bizdeki Boşnakların hepsi Araplar ve Arnavutların ekseriyet-i uzması Müslüman olduğu gibi Tuvaklar, tibularda müslümandırlar.

İsraililer, Musevi olup sair akvam-ı Osmaniye hristiyan dinine saliktirler. Mamafif aşağıda gösterilebileceği üzere edyan-ı malümeden hiç birine idhal edilmeyen mezahib-i garibeye salik firkalar dahi vardır.

Kürd rüesasından meşhur Musa Bey'in resmi olduğu rivayet edilen şu tasvir, Kürd simasını hakkıyla göstermektedir.

Beyt-ül lahim kadınlarını iraye eden şu resim, aileyi samiyenin en halis tiplerini havidir. Fil vaki simalarda, sukunet ve safiyeti iraye eden sade bir hüsün var. Gözler, burunlar ve ağızlar tamamiyle aileyi samiyeye has şekildedir.

Osmanlı Müslümanları arasında mevcut olan mezahip ve taraik bervechi atidir.

Mezahib-i sünniyeden: Hanefi

“ : Maliki

“ : Şafii

“ : Hanbelî

Mezahib-i şiiyeden: caferi

“ : Mütevali

“ : Zeydi

“ : Nusayri

Ne Sünniliği tasdik edilmiş ve ne de Şialarca kabul olunmuş mezahipten: Vahabi

Mezahib-i hariciyeden: Abadi

İslamiyete bir münasebeti olmayan mezahib-i müstakiller:

Dürzî

Abede-i melik tavuş yani yezidi

Abede-i şems seyyar Çingeneler

Tarikat: kadiriye

“ : Rifaiye

“ : Şazliye

“ : Bedeviye

“ : Desukiye

“ : Halvetiye

“ : Mevleviye

“ : Mühreverdiye

“ : Bayramiye-Celvetiye

“ : Nakşîye

“ : Bektaşîye

“ : Melamiyet-i ekberiye

“ : Sadiye

“ : Arusiye

“ : İseviye-i Sinusiye

Ve bu tarikatların şubat-ı meşhuresi.

Mezahib-i iseviye:

Ortodoks

Grogeryan
Ortodoks müstezlesi
Envai Katolik
Envai Protestan
Mezahib-i museviye
Talmudiyyun
Samiri

Akvam-ı osmaniyeden Türkler Müslim Arnavutlar, Lazlar, kâmilan Hanefi mezhebine tabidirler. Evvelleri makam-ı hilafetin mezheb-i muhtarı, Hanefi ad ediliyordu. Bu fikir doğru ise de biraz tevazzuh ister. Hilafet-i islamiye, hilafet-i hanefeye ve şafiye değildir. Mezahib-i sünniye ve makbulenin merci-i yaganesi olmak itibariyle fırak-ı dalleden maada mezahibe tabi bütün Müslümanların riyasetgahıdır. Makam-ı hilafetin vekil-i iftası olan makamı meşihat, mezahip-i makbulenin her birisine ittibaan fetva vermek salahiyetini faizdir. Bu sebepledir ki şeyhül İslamlara “müftüülenam” ünvanı verilmiştir.

Memalik-i Osmaniyede muamelat-ı şeriyede ise teşevvüs-ü umurdan terakki maksadıyla naip ve müftüler mezheb-i Hanefiye ittiba etmektedirler. Araplar ve Kürtler içinde dahi Hanefi bulunuyorsa da maleki ve Şaafi meshepleri daha ziyade mülteşirdir.

Bilhassa Ceziretül Arap Mısırdaki Şafi ve Malikiler ekseriyette olup Traplusgarp kâmilan malikidir.

Memaliki Osmaniyede mezhep ve amel cihetiyle şii, Yemendeki Zeydilerle Suriyedeki Mutavaliler ve Nuseyrilerdir. Zeydiler yalnız yedi imam tanır, lakin İsmaililerden farkları vardır. Mütavaliler günden güne azalmakta olup isneyişriyeye nispetleri vardır. Nuseyriler ise bir mezhep-i hafi mahsus tabi adamlardır.

s.19

Merkez-i âlem-i İslam olan Osmanlı memleketi en ziyade ittihat-ı mezhebiye malik bir yer olmak lazım gelirken, bilakis her yerden ziyade mezahib-i muhtelifeye maliktir. Bu hürendişlikten ziyade heyet-i resmiye-yi diniyenin şayan-ı teessüf lakayıtlığına, tevhid-i efkâr lüzumunu takdir etmediğine ve vaaz ve telkin hususlarına ehemmiyet vermediğine delalet ediyor.

Heyet-i resmiye-i seniyenin bu ataletine karşı bazı mezahib-i şiiye ve hatta fark-ı hafiye büyük bir faaliyet göstermişler ve zan olunduğundan çok büyük semereler iktifat etmişlerdir. Bu sebeb-i mebni Memalik-i Osmaniyede, mezhep ve amel cihetiyle Şiiler birkaç noktaya münhasır kalmışken meyelan ve itikad cihetiyle Şiiler beklide adedce

Sünnilere yaklaşmıştır. Mamafif bu kısım Şiiilerin hepsine bu ünvanı bilakayıd ve şart vermek pekde doğru olamaz. Zira bu kubeyl Şiiiler, amel ve ibadat hususlarında mezahib-i sünnete mülhak olup yalnız İmam-ı Ali'yi tafdil ve ehli beyti bir suret-i mahsusada terkim cihetleriyle cumhurdan ayrılmaktadırlar ki hasabül'tahlil bu fak, onlara olsa olsa Sünnilik ile fikr-i asli-i şianın ceminden ibaret bir mevki-i vusta vermektedir. Şark hududumuzda hayli isney aşeri dahi vardır.

Memalik-i osmaniyede Hurufilerde bulunmaktadır. Hurufilik ne mesahib-i mevcuduye ve ne de turuk-u meşhureye idhal olunmaz, başlı başına bir mezhebirdir. Lakin çok cihetleri hafî kaldığından onların küfür ve dalaletine kani olanları tasdik doğru sayılamaz.

Necid havalisinde münteşir olan Vahabi Mezhebi hakkında pek çok kilukal olmuş ise de mezheb-i mezkuri hanabileden ve biraz müfrat bir şube ad etmek lazımdır.

Dürzîlere gelince: Bazıların bir şube-i mahsusası olan bu mezhebin, din-i islamları itikadan bir münasebeti olmayıp yalnız münasebet-i tarihiyesi vardır. Mamafih Dürzîler hakkında deveraneden şayıat, hep isnadat-ı düşmananeden ibaret olup onlar, Müslüman olmamakla beraber, kuvvaid ve fezail-i ahlakiyeye riayetkâr ve pek namuslu adamlardır.

Maelteessüf aynı hüküm, hangi mezhebe idhalleri lazım geldiğine karar verilemeyen bazı efkâr-ı müşevveşe salikleri hakkında verilemez. Bunlarda cehil o derecelerde hükümfermadır ki fezaile mugayir ahvamdan birçoklarını fazilet ad etmektedirler.

Trablusgarb vilayetinin Cebel sancağında havaricten Abaziye Mezhebine salik bir miktar Berberi vardır.

Mezahib-i acibeden birisi de Yezid-i tesmiye olunan iblis perestantır. Bunlar şeytana melikül'tavus ünvanını vermekte ve bir gün yine semaya çıkıp eski şerefini bulacağına itikad etmektedirler. Bunlar sincar hevalisinde sakindirler.

Tahtacı, Sürek, Kızılbaş vesaire gibi isimlerle yâd olunan bir takım Şiiiler daha vardır ki malumat-ı diniyeleri bir takım ananat ve hurafattan ibaret olup kitapları yoktur.

Hâsılı gerek mezahib-i islamiye ve gerek mezahib-i Nasraniyenin memalik-i osmaniyedeki çokluğu şaşılacak bir derecededir.

Rumlar, hristiyanlığın üç büyük şubesinde biri olan "Ortodoks" mezhebine salik bulunuyorlar. Mamafih Rum Katoliği namıyla Katolik şubesine mensupları da var. Melkit Katolikleri de Rum Katolikler meyanına idhal ediliyorlar.

Musul, Bağdat ve Cezirede Keldani Katolikleri, Mardin, Musul, Őam taraflarında Süryani Katolikleri var. Arab hristiyanlarda Ortodoks varsa da ekserisi Marunî Katoliğidir. Cezirede bir miktar Nasturi de vardır.

Yakubi Katolikleri Diyarbakır taraflarında bulunuyor. Ermenilerin kısm-ı azam-ı Monofizist-Grogeryan

s.20

Akvam-ı Osmaniyeden Çerkeslerden üç kişiyi iraye eden resimdir.

Bu resim, Osmanlılardan tahtacı, alevi, sürek ve saire gibi namlarla yad edilen efraddan bir melez tipdir ki simasının tetkikinden eski Asurîler ve Babililer hatıra gelir.

s.22

olup Ermeni Katolikler ve Protestanlar vardır. Mısır Kıbtleri dahi, Ermeniler gibi Monofizist olup ayrıca Patrikleri var.

Sırlar ve Ulahlar, Rum Kiliesine tabi Ortodoksdırlar. Bulgarlar, Ortodoks mütezilesi ad olunuyor. Katolik Arnavutlar bulunduğu gibi Ortodokları da vardır. Çingenelerde müslüman bulunduğu gibi güneşe tapan göçebelerde var.

İşte görünüyor ki mezhep hususunda dünyanın en zengin yeri Türkiyedir. Akvam hususunda dahi belki birincidir. Mamafih işi kavmiyeti resmiyeden etnoğrafya ve etnoloji zeminine çıkarırsak akvamı-ı muhtelifenin küsret-i ihtiyatıyla hâsıl olan melezlerin tenevvü'ünden şaşırıp kalır. Bu cihetce Memalik-i Osmaniye en geniş bir saha-i tetkik ise de maattessüf bizde henüz bu gibi umumle meşgul kimse yoktur.

Ezmine-i mütekaddimedede Asyadan Avrupaya vukubulan mütemadi mühaceretler Kafkasya ve Anadolu tarikleri ile icra edilmiş olduğundan muhtelif ırklara mensup layuksa akvam, Asyanın müntehası, Avrupanın mebdei demek olan bu iki memlekette birçok efrad terk etmişlerdir.

Zaten Anadolu da eskiden beri pek mühim akvam-ı iskân edegelmiş olduğundan layuksa tiplerin imtizac ve ihtilattan layuksa melezler meydana gelmiştir. Bu gün Türk ve Müslüman sayılan adam görülüyor ki fenni nokta-i nazarıyla Asurî ve Rum halitasıdır. Ortodoks olduğu için Rum sayılan Anadolu lular var ki Rum tipine hiçbir nispeti görülmez lazlar arasında bulunub Laz ad edilen bazı efradın en halis Rum tipi olduğu edna tetkikle sabit olur.

Suriye de bugün dini müslim ve lisanen Arab efrad içinde Rum, Arab, Türk alaimini hamil olanları var. Velhasıl Türkiyedeki kavmiyetlerin bir kısmı sırf itibari olduğu gibi akvam-ı mahsus sukenaları olan hıttaların yekdiğeri ile temas noktalarındaki efrad hep melezdır.

Lisan hususunda dahi Memalik-i Osmaniye dünyanın hakiki Babil kalesidir. Lisani resmi, Osmanlı Lisani denilen Türkçe ise de bu lisandan harf-i vahid bilmeyen Osmanlı pek çoktur. Hicaz ve Suriyede, Yemen ve Necidde Osmanlı Lisani pek mahdud efrad tarafından tekellüm ediliyor, bu da büyük şehirlere mahsus olub köylerde Türkçe Çince kadar meçhuldür.

Akvam-ı Osmaniye den her bir kendine mahsus lisanla mütekellimdir. En umumi lisan, lisan-ı dini bulunmak suretiyle, Arapçadır denilebilir. Akvam-ı Osmaniye içinde efrad-ı umumiyetle Türkçe bilen Ermenilerdir.

Lisan ve kavmiyet itibariyle bu derece tenevvü gösteren Türkiye ahalisi, adad ve elbisece dahi vasi bir tenevvü göstermektedirler.

Bir İngiliz ile bir Alman ve bir Fransız arasında telebbüs itibarıyla meşhud olan Türk, ehemmiyet verilemeyecek derecede küçük iken aynı hükümete tabi bir Arnavutla bir Bedevi, bir Kürdle bir Bulgar ve hatta bir Rumeli köylüsüyle bir Anadolu arasındaki fark-ı telebbüs şaşılacak derecelerde büyüktür. Akvam-ı mevcuda adad ve temayulat itibarıyla da aynı tefavütleri gösteriyor.

İRANLILAR

Eski İraniler, akvam-ı Aryaniyenin en mühim şubesinde birini teşkil ederlerdi. Zaten İran namının bize “Aryan” kelimesiyle müşabehet-i kamilesi vardır.

Şimdiki İraniler yalnız eski Midyalı ve Farslıların ahfadı olmayıp Aryan ve Moğol imtizacından hâsıl olma melez bir kavimdir. Arablar ve Türklerle de ihtilat ettiklerinden bu milletlere mahsus alaimi hamil pek çok efradı vardır. Bir haldeki bu gün halis Aryani İranlı bulmak müşküldür.

İran medeniyeti, dünyanın eski medeniyetlerinden birini

s.23

teşkil etmekte olup bu kavmin şu’bat-ı ulam ve sinayide çok terakki gösterdiklerine şahadet eder.

Eski İranilerin “Şükena”sı yani vatan-ı kavmîsi yalnız şimdiki İrandan ibaret olmayıp Afganistan, Belucistan, Buhara ve Asya-yı vustanın kısm-ı azamı dahi İran sükenasından maaduttur. Bütün yerlerde vaktiyle İran lisan ve medeniyeti hüküm-ferma olduğu gibi bu gün dahi Kafkasyanın cenupları da dâhil olduğu halde İran lisanı, Akvam-ı muhtelifenin lisan-ı edebi ve ilmisiçir.

Eski İraniler, cernal ve kuvvetleriyle meşhur idiler. Bu günde şöhretlerini gaybetmemişlerdir. İraniler siyah ve parlak saçlı, iri siyah güzel gözlü uzun boylu olurlar. Simalarında ırk-i kafkasi aleimi galipdir ve bu günkü İranilerin heyet-i umumiyesi kuvvetten ziyade nezaketi işar eder.

İraniler pek misafirperver adamlar olup kerem ve sehada mubalağayı severler. Sanayiye ziyade istidatları vardır, kendilerinde hiss-i cernal ve bedi’ çok kuvvetlidir. Ve sanayi-i nefise ve hususen resme müstaid ve meraklıdırlar.

İranilerin peder ve validelerine ihtiramları şayan-ı takdirdir. Bir adam, emir almayınca pederinin ve salâbet-i diniye ile meşhur iseler de ecanibe karşı müteneffir ve

yahut mutasib değillerdir. İranilere matuf en büyük noksan son derecelerde mubalağa ve hayale müptela olmalarıdır.

İranilerin ticaret işlerinde dahi pek büyük istidatları vardır. Dünyanın her noktasında İranlı tüccar bulunmakta ve hangi milletle olursa olsun galibane rekabet edebilmektedir. İranlılar, unvan, nişan ve medayiha pek düşkün olurlar.

İranilere atıf edilen kabahatlerden birisi de mecazat hususlarında şiddet ve intikam işlerinde gaddarlık idi. Lakin bu hal milli bir kabahat olmaktan ziyade oralarda asırlardan beri hüküm-ferma olan usul-ü mutlakiyet ve istibdadın ibdaatı idi.

İran bu gün üç mühim unsurla meskûn bulunuyor. Bunlardan birisi ve lisan ve medeniyeti hâkim farsilerindir ki asıl sukenaları İranın vasatıdır. Farsiler lisan-ı memleketin resmisidir. Bu unsurun en mühim uzvu, daşlık arazide sakin ve nüfusları ikiyüz bine karib “Bahtiyari”lerdir.

İkinci unsur mühim, Türklerdir ki bunlar memleketin şimal ve garbında sakindirler. Azerbaycan bir Türk memleketi sayılabilir. İran Türkleri, Türkmen şivesini kabul etmiş olduklarından lisanları Osmanlı Türklerine ziyade mübaşihdir.

Üçüncü unsur Kürtlerdir. Mamafih kafe-i efradı Müslim olan bu unsurların lisan-ı edebi ve dinisi, farsi olduğundan İran millet-i vahide ile meskûn demektir. İranda bir miktar arap, ermeni vesaire vardır.

Farsi unsuru bu gün akvam-ı cesimeden madud değilse de âlem-i islamda tesirat-ı mühimmeye maliktir. Farsi edebiyat ve lisanı Kafkasya, Asya-yı vusta ve Hindde münteşirdir. Hindin Brahminleri bile farsi edebiyatıyla iştilal etmekte olup içlerinde büyük şairler yetişmiştir. Farsi edebiyatı dünyanın en büyük ve mütekâmil edebiyatlarından biridir.

Ezmine-i kadimede dahi İranilerin medeniyetleri şöhret-i azimeye malik idi. Eski İran lisanı olan “zendi dili, Hindin lisan-ı kadim-i edebisi olan sanskrinin bir şubesi olup İranilerin hâkim şari’i “Zerdüş” meşhur “zend avesta” kitabının bir faslını bu lisanla yazmıştır.

İranilerin din-i islama duhuliyile beraber lisanları ehemmiyetten sakıt olmuş ve asar-ı ilmiye ve edebiye Arapça yazılmaya başlanmış ise de Firdevsinin Şahnamesiyle beraber farsi lisanı meydana çıkmış ve lisan-ı Arabî istimalden sakıt olmuştur.

Üstündeki resim, Suriyeli bir kadının çocuğunu ağışında tutuşu tasvir ediyor. Kadının yüzündeki hilim ve muhabbet şayan-ı dikkattir. Validelik bütün sufvetiyle simada mütecelli olmaktadır. Altındaki resim Anadolu Ermeni kızlarını iraye eder.

İran nizamiyesinin bir neferidir.

Şimdilik İranın askir-i müntezaması külliyetli miktarda değilse de yavaş yavaş başıbozuk asakir yerine nizamiye ikamesine çalışılıyor. An garib bu devlet-i İslamiyeninde mükemmel bir orduya nail olması itlaf-ı hüdadan mamüldür.

Aşağıdaki resim, İranda meşrutiyetden akdem, mevkufin-i siyasiyyeye karşı tecviz edilen vahşetlerden bir tanesini irae ediyor. Bizim hapishanelerimizde dahi evvelce siyasi mefkufine türlü türlü işkenceler edilmiş ise de ayaklarını hapis usulü yok idi. İraniler bu işkenceyi Çinlilerden almışlardır. Çinlilerde bu ceza, herkesi münferiden birer ağır kötü ki çakmak yani ayaklarını geçirmek suretiyle icra edilmekte idi. Şimdi bu müthiş ceza İranda icra edilmiyor.

İRAN MEDENİYETİ**Ezmine-i Kadime Ve İslamiyette**

İran memleketi pek eski zamanlardan beri merakiz-i medeniyetten maadud olup hatta iranın mebde-i tarihi, ezmine-i kabil el-tarihiye hurafatıdır. İran kadim anaanatına göre ilk adam “Hüşenk” idi ki İranda saltanat sürmüş ve piştiyan sülalesinin reisi bulunmuştur. Bu Hüşenk, İrana tecavuye tevattın eden bir Aryani ailesinin reisi olduğu malhuzdur.

İran tarihinin bu devresi, kahramanlar asrı olup, bir ok kahramanların müthiş devlerle muharabat-ı mütevaliyesinden teşekkül etmektedir. Bu devlerin me’vası Kafdağı gösterildiğine bakılırsa, bunların İranlılara nispetle henüz hal-ı vahşette kalan birtakım Kafkas akvamı olduğuna hüküm etmek lazımdır. Aryaniler, ziyadesiyle müstait-i hayal olup bunlar içinde ise en mafrızları İranilerdir. Binaberin edvar-ı ibtidaiyedeki kahraman ve deve kavgaları en parlak hayalat ile müzeyyen ve hatta Hind hurafatıyla malhuzdur. Mesela “Duhak Tazı” dedikleri ve isminden dahi anlaşılacağı üzere arap farz ettikleri şahıs, şahs-ı tarihi olmayıp Hind hurafatındaki “Azı Duhaka”nın aynısıdır.

İranlılarda, beni İsrail gibi, akvam-ı beşeriyyeyi üç kardeşin sülalesi ad etmekte iseler de ikisi arasında fark vardır. Mesela İraniler, Turanîler yani Türklerle Yunanlıları bir ırk ad etmektedir. Eski İranilerin “Zerdüş” namında bir peygamberi olup dini “Zend Avesta” kitabında bildirilmiştir. Bu dinde şayan-ı dikkat olan, birisi toro dedikleri zahmet olmak üzere iki esasın vücududur. Bu dinin talim ettiği ahlak gayet faziletkesteranedir.

İraniler, din-i islama dâhil olduktan sonra dahi akvam ve hatta ictimaiyat-i islamiye üzerine büyük tesirler ika etmişlerdir.

Araplar tarafından iranın istilasını üzerine bir aralık Farsi lisanı, zeban-ı avam derecesine düşmüş ise de Unsuri ve Firdevsi gibi birkaç şair-i dâhinin himmetiyle lisan-ı Farsi pek az bir zamanda Arabiyi İrandan tard ve şayan-ı hayret bir süratle tekâmül etmiştir. İmam-ı Ali Rıza hazretlerinin Horasana nefyinden sonra, zaten ehlibeyte büyük bir muhabbet beslemekte olan İranlılar bu muhabbeti iranilerin alamet-i farika-i milliyesi derecesine çıkarmışlar ve şiai isney aşariyeden biri demek olan mezheb-i caferiyi kabul etmişlerdir.

İran, islama en büyük ve en çok fazıl ve mütefekkir yetiştiren muhittir. Hikmet-i islamiyyeye salık yetiştirme hususunda ise İran ile hiçbir hutu rekabet edemez. Oralarda yetişen yetişen meşahir-i hükamayı ilahiyan ve mütesavvıfın layuhsadır. Necmettin-i Kübra, Necmettin-i Razi, Kasım-ı Envar, Şah Nimetullah, Hakım Sinaî, Ömer Hayyam, Şems-i Tebrizi, Sadi, Hafız, Ömer Ekmeleddin, Seyyid Yahya, Hacı Bektaş-ı Veli, Fetullah

Horasani ve daha nice alazim İran'dan yetiştirdiği gibi Şah-ı Nakşibent, Cami, Mevlana Celalettin Rumi gibi a'azım-ı piran-ı lisan nispetiyle mefahir-i İran meyanındadırlar.

İraniler neşr-i İslama çok hizmet etmişlensede aile-i Aryaniye'nin vüs'at-ı hayalperestisi ve hayale doymaması sebebiyle birçok da fark-ı mezhebiyeye icat etmişlerdir. İsmaililer, İbahiler, Hurufiler, Babiler vesaire gibi.

Şia ve Sünni ihtilafat-ı vaktiyle şayan-ı teessüf bir derecede teşettüt-ü İslamiyeyi mucib olmuş isede âlem-i İslamda ru-numa olan intibah-ı umumi asarından olarak az zamanda bu gibi tefrikelerin ortadan kalkması ümitleri hâsıl olmuş ve asar-ı evveliyesi görülmüştür.

Yakın vakitte İran'da mutlakiyet-i idare hükmü-ferma olmakta ve İran'ı izmihlal-i kat'iyeye sürüklemekte iken fikr-i hürriyet ve meşrutiyet, Kafkasyadan İrana sirayet etmiş ve bir ihtilal ile millet-i iraniye hürriyeti istirdad ve ilan-ı meşrutiyet eylemiştir.

s.27

Âlem-i islamın bir rükn-ü mühimmi olan İranlılar, vatanlarının Hind ve Kafkasya arasında bulunması gibi vaziyeti yüzünden mahalikat-ı azimeye maruzdurlar. Mamafif iran milleti, bütün kuvve-i namiyesini muhafaza etmiş olduğundan nihayet mahaliki bertaraf edeceği ve yine merakiz-i medeniyetten biri olacağı me'mül-ü kavidir.

AFGAN

Afganistan, akvam ve kabail-i muhtelifle ile meskûn ve tabiat-i arazice Belucistan ile hıta hükmündedir. Asıl millet-i hâkime olan Afganlılar, gürbüz ve vücudlu yakışıklı ve zann-ı umumiye göre aile-i aryaniyeye mensub adamlar isede kendileri, ahfad-ı beni israilden olduklarını zan etmektedirler.

Afganlılar arasında şai'ananata göre cedleri filistinde ikamet etmekte iken Asur hükümdarlarından Baht-ı el Nasır onları Farisistan ve medya taraflarına cebren nakil ve iskân etmiş ve kendileri oradan Afganistana hicret etmişlerdir.

İngiliz ulema-yı ensalinin tedkikatına göre bu ananat bütün bütün asılsız olmayıp Afganlılar arasında pek çok akvam-ı samiye ve bilhassa İbrani tipleri görülmekte imiş.

Afganlılar birçok küçük kabilelere, bunlarda ailelere münkarım olduklarından âdem-i ihtilal yüzünden meydana bir kavmiyet getirebilmekten çok uzakdırlar. Mamafif İngiliz mudakkiklerinin itirafına göre Afganistanın istilasını gayrı mümkün kılan erbabdan biride Afgan ahalisinin şu suretle münkarım bulunması imiş.

Afganlıları kendine ısındırmak ve bil-nihaye memleketi istila etmek için ettikleri elli senelik gayret ber-heva olmuştur. İngiliz istilasını sefahat ve zevki neşr ve hamiyeti imha ile

başlar. Hâlbuki çoğu dağlarda sakin aile ve kabileleri yekan yekan ifsad pek güç oluyor. Mamafih son zamanlarda İngilizlerin sebat ve inadı büyük şehirlerde müsmir olmaya başlamış ve zengin aileler alafrangalaşmaya yüz tutmuştur.

Afganistan, Hind Koh yayla ve eteklerinde, iran ile Hind arasında olduğundan vaziyet ve mevkiyi son derecelerde mühimdir. Afganlılar son derece cesur ve hünhar oldukları gibi dünyanın en istiklalperest halkı bulduklarından ve mükemmel silahlara da malik olduklarından İngilizler için endişeye bais oluyorlar.

Afganlıların, eski Budiler ahfadı olmadığına İngiliz müdekkiklerini inandıran hususattan biri de Afganlıların celadet-i meşreberidir. Budiler gayet selim ve halim, sulhperverlikle müştehir, kan dökmekten müteneffir ve tefekkürat ve cidd-i avarane ile me'lûf olduklarından İngilizler, öyle kimselerin bu günkü Afganlılar gibi ahfadı olamaz itikadındadır.

Afganlılar, Müslim ve sünnidirler. Mamafih cehalet ve vahşet-i ahlakiye pek umumi olup ekseri dağlıların Müslümanlığı, yalnız islami kabul ve takdisten ibaret ve onlara adap ve ahlak-ı islamiye mechuldür.

Afganlıların mecmuu altı milyona karibdir. Afganlıların alanen islama karşı vazayif-ı müstakbeleleri pek azim ise de şimdilik bu zayıfı ve fihimden çok uzak bulunmaktadırlar. Mamafih memleketleri kolay istilalara maruz değildir. Gerek İngilizler ve gerek Ruslar, bu cengâver akvamı esir ve mahkûm etmek için azim-i mübalağa ve yüz binlerle kişilik ordulara lüzum olduğuna kanidirler.

Afgan hükümetinin muntazam orduları yoksa da her Afganlı büyük bir adam olduğundan afganistanda bir top müteaddid silah fabrikaları yaptırmıştı. Bu gün Afgan hükümetince birçok teşebbüsat-ı nafia-i medeniyede bulunuluyor.

Afganistanda milleti hâkime olan Afganlılardan maada Aryani ve gayrı aryani birtakım akvamda var. Afganistan'ın

İrandaki tarikatlardan birine mensup derviş

Yukarıdaki resim bir Afgan kulubesini Aşağıdaki ise muhadderat-ı İraniye'nin suret-i tesettürünü iraye eder.

cenubunda ve Keşmir hududunda kain olup Afganlılar tarafından işgal edilen Kafiristan hıttasındaki kafir namı verilen halk bu hıttanın ahali-yi asliyesi sayılıp Afgan istilasında din-i islami kabul etmeyerek Hind Koh cibalinin sarp ve mürtefa yaylalarına çekilmişlerdir. Bu kâfirler, Aryan ailesine mensup iseler de muahheren çekildikleri dağlarda sakın siyah renkli yassı burunlu vahşi bir kavimle ihtilat ederek bir takım melezler meydana getirmişlerdir ki, elbiselerinin renginden galat olarak umumuna birden siyahpoş namı veriliyor.

Afrika zencilerini hatıra getiren bu siyah ahalinin Afgan dağlarında bulunması ziyadesiyle calib nazar-ı dikkattir. Bu siyahîler “Presun” ve “Armas” gibi kavimlere ayrılmakta olup çehrelerinin bedliğinden maada saçlarının hemen hemen kaşlarına bitişik denilecek surette bulunması manzaralarına bir halet-i behimiye vermektedir. Afganlıların lisan-ı millileri sanskritten mahruf bir zeban ise de lisan-ı edebileri farsidir.

Keşmir yaylalarında sakın meşhur “Afridi” kabailide Afgan kavmiyetine mensup olup Hindin en cengâver ahalisini teşkil ediyorlar. İki de birde isyan edip İngilizleri telâşe düşüren bu Afridiler Müslim ve Sünni olup makam-ı hilafet-i islamiyeye gaibane irtibat ve muhabbetleriyle meşhurdurlar. Aynı irtibat Sünni Afganlılarda dahi meşhurdur.

BELUCİLER

Pek yakışıklı, gayet cesur ve Afganlılar kadar âşık-ı istiklal olan Beluciler, göçebe ve fakir adamlardır. Mamafif Afganlılardan daha ziyade müstaid ünsiyettirler. Akvam-ı Aryaniyeden madud olan Beluciler, bu hıttanın yegâne ahalişi degildirler. Onlar Belucistanın ovalarında meskûn olup hıttanın şark tarafları ve yaylalar, hangi kavmiyete mensup oldukları kestirilemeyen “Brahuyi” namında ve Beluclardan daha küsretli bir kavim tarafından iskân edilmektedir.

Beluclardan pek çok nüfus, Hindistan’ın Pencab hıttasına hicret etmiştir. Belucistanın Kâfiristan kısmı Afganlıların tahte idaresinde olup aksam-ı mütebakiyesi ise İngilizler tarafından istila olunmuştur.

Belucistanın bütün ahalişi esliha-i nariyeye malik iseler de elan kargı, kılıç ve kalkan dahi kullanıyorlar. Bu hıttanın en mebzul binek hayvanı devedir. Belucistanın dağlık ahalişi, et, süt ve sebze ile tagaddi ederler. Cibal eteklerinde sakın halk ise, et nadir olduğundan hurma ve sebze ve bilhassa pirinç ile geçinirler. Sevahil ahalişinin belli başlı gıdası balıktır.

Beluclar, beyaz gömlek, külâh dedikleri kalpakları giyerler. Zenginleri ve rüesası sarık sararlar.

TÜRKMEN, KIRGIZLAR VE SİBİRYALILAR

Elyevm Türkistan namı verilen hıttâ, bahr-i hazar, İnan, Çin ve Afgan arasına düşen memalik olup Fransa'nın başı kadar cesim ve fakat ancak beş altı milyon ahali ile meskûndur.

Bu cesim hıttâ bu gün bir Rus vilayeti olup ahalesi Türk ve Aryani ihtilatından hâsıl olma ve fakat Turanîlik alaimi galip olan Türkmen ve Kırgızlardır.

Türkmenler kuvvetli ve vücudlu, uzun boylu çil yüzlü adamlar olup faaliyet ve gayretleriyle meşhurdurlar. Hâlbuki bir vakitler bunlar, cengâverlik ve çapulculuk ile şöhret-i şiar idiler. Türkmenler, hayvan yetiştirmekte, bütün Asya-yı vüstada bi nazırdırlar.

Develeri pek kuvvetli ve yola dayanıklıdır. Koyunlarının

s.31

cinsi pek güzel olduğu gibi atları dahi bütün Asyai vesatının en cins ve güzel hayvanlarıdır.

Vaktiyle Timurlenk Türkmenlere, islah cins feres maksadıyla, beş bin Arap kısrağı vermiş idi. Nasır El-Din Türkmenlere altı yüz Arap kısrağı tevzi etmişti.

Necid bedevilerinin atlarına muhabbet ve irtibatları ne derecelerde ise, Türkmenlerinde o derecelededir.

Türkmenler, zevcelerine karşı dahi büyük hürmet ve meveddet beslemekle meşhurdurlar, bir Türkmen şahsını tezyine asla rağbet etmez. Her birinin serveti zevcesiyle atının ziynetinden belli olur. Atların üzengileri gümüştan,

İki Afganlının resmidir.

Kaltakları kıymetli ve müzeyyendir. Kadınlar, zevcinin istitaati derecesinde hulliyat-ıgiran-bahaya maliktir. Türkmenler kâmilen müslümandırlar.

Kırgızlar, küçük yapılı, yuvarlak ve çilli yüzlü, kısa burunlu olurlar. Bunlarda hayvan yetiştirmekle meşgul olup kaliteli koyun sürülerine maliktirler. Kırgızların belli başlı gıdasıkoyun eti olup kımız denilen ekşimiş at sütünden ibaret bir nevi bozayı çok severler.

Belucistan ümerasından ve Buluc kavminden üç zatın resmidir.

RESİM1 Türkistan'da sakin Türkmenlerden birisinin resmidir. Bir vakit cengâver olan bu kavim şimdi çobanlıkla meşguldur.

RESİM2 Özbek kadınlarından birinin resmidir. Özbekler bilhassa Buhara ve Hivede sakindirler.

RESİM3 a. Tacik taifesinden Aryani-ül asıl bir kadının resmidir /**b.**Kulca ahalisinden tarancı namı verilen bir Türk.

RESİM4 Taşkent sekenesinden ve Kırgız Kaysak Türklerinden bir genç adamın resmidir.

s.34

Kırgızlar, ömürlerinin bir kısmını Sibiryaya isteplerinde imrar eder göçebe ve gayet asude ve sade yaşar adamlardır. Kırgızlar, dedelerimiz Türklerin binicilikteki şöret-i azimelerini muhafaza etmiş süvariler olurlar ve bu hususta Karapapak Türkleri ile beraber dünyanın en iyi süvarileri sayılırlar. Bir Kırgız, yüzlerce kilometre yol aldığı halde yine atının üzerinde dimdik durur ve simasında büyük bir yorgunluk asarı görülmez. Ömrünü hemen hemen at sırtında geçiren Kırgızlar, cevlan ettikleri istepleri pek güzel tanırlar. Onlar için edna arıza-i arziye, buldukları yeri tanımaya kifayet eder. Bu sebeple Kırgızlar gayet mahir kılavuz olurlar.

Kırgızların basarlarındaki kuvvet, şayan-ı hayrettir. Bir Rus ufuktaki atlıyı henüz seçemezken bir Kırgız atının rengini bile tayin eder!

Kırgızlarda nişanlanma çocuklukta yapılır. Erkek alacağı kız için yirmiyedi kısıraktan iki yüz kısrağa kadar yüz görümlüğü vermek mecburiyetindedir. Kırgızlar, sünni müslüman iselerde zavallı adamlar âlem-i İslamdan ve bilhassa rehber-i İslamiyet olmak vaziyetinde bulunan Osmanlı Türkleri kardeşlerinden çoktan beri hiçbir himmet ve edna irşada nail olmadıklarından pek cahil idiler. Mamafih çalışkan ve pek namuslu adamlar olan Kırgızlarda şu son zamanlarda cehilden kurtulmak hevesi uyanmış ve mektepler tesisine başlanmıştır.

Kırgızları Ruslaştırmak ve hele Hristiyan etmek için pek çok gayret edilmiş ise de bütün bu himmetler behava olmuştur. “Mekke, Medine, Osmanlı!” işte gerek Kırgız Kaysak olsun, gerek sair Sibiryalı Türkler olsun gönüllerinden sökülüp atılamayacak ve başka teslislere yer bırakmayan teslis.

ÖZBEK, TACİK

Özbekler, Asya-yı Vusta Türklerinin en yiğit en necibleridir. Özbekler adetlerinin azlığına rağmen, Ruslar Türkistan’ı istilaya başladıkları vakit, büyük Moskof ordularına merdane mukavemet etmişlerdir. Özbekler, uzun boylu, dolgun hatlı, nahif ve az sakallı, sevimli ve münis nazarlı adamlar olurlar.

Hal-ı hazırda Özbelerin kısmı azamı şehirlerde ve köylerde sakin ve ziraatle meşgul olup göçebeleri kalmamış gibidir.

Özbekler, namus ve fazilete fart-ı riayetle, ahde vefa ile iştihar etmiş bir kavimdir. Vakian bugün henüz ulûm ve fûnun-ü hazırada mahrum ve eski medeniyet-i meşhurelerine nispetle mütedenni kalmış iselerde şu son zamanlarda tekerrür eden teşebbüslerle de sabit olduğu üzere Özbeklerde intibah başlamıştır.

Şimdiki Özbek hükümdarı tabir-i aherle Buhara emiri, genç ve âşık-ı terakki bir taçdardır. An karib Özbekler, fazail-i celilelerine ilim ve marifeti de ilave edeceklerdir.

Özbekler gayet vakur adamlar olup beraberce yaşadıkları Tacik kavmini nazar-ı muhabbetle görmezler, sakın oldukları Buhara ve Hive hanlıklarında Özbeklerle beraber, Türkmenler, Acem, Arap ve bir miktar Yahudi bulunup Özbekler onlarla nadiren ihtilat ederler. Mamafih Taciklerden kız alıp verdikleri olursa da onlara korkak, mütebasbıs, riyakâr adamlar nazarıyla bakmaktan kendilerini men edemezler.

Tacikler, tüccar ve sanatkâr olurlar. Nüfusca Özbeklere faik iseler de nüfuzca Özbekler galiptir. Tacikler, Arap fatihlerinin ahfadı olmak davasında iseler de simaları İrandan hicret etmiş Aryaniler olduklarını göstermektedir. Söyledikleri lisan da Farisiden muktebestir. Bunlar İrandan muhaceretle Buharanın kâin olduğu vadiye konmuşlar ve şehirlerin esasını kurmuşlardır. Bugün de Buharanın ekseriyet-i sekenesini onlar teşkil ediyorlar.

s.35

Tacikler, ticaret işlerinde büyük bir şöhret ve maharete maliktirler. Taciklerin boyları orta, yüzleri güzel, hutut-u vechiyeleri müntazam, beyaz ve esmerce, siyah gözlü ve saçlı olurlar. Bunlar, sakallarının uzunluğuyla, tuvalete verdikleri ehemmiyetle şöhret kazanmışlardır. Sakallarına büyük bir ihtimamla bakıp mütemediyen tararlar.

Taciklerin simaları, hile ve riyanın ve daha birçok avsaf-ı zemimenin alaimi ile şaibedardır. Gayet zeki olurlar. İçlerinde, millet-i galibe olan Özbeklerin lisanına vakıfları çoktur. Özbekler umumiyetle sünni oldukarı halde Taciklerde şiiler galiptir.

Sibiryada 5700000 ahali olup bunun beş milyonu muhacir Ruslar ve ahfadı ve ancak yedi yüz bini yerlidir. Yerliler Moğol, Finva ve Türk cinsiyetlerine mensuptur. Bunlar, birçok küçük kabile ve ailelere münkasım olup en meşhurları “Buryat”, “Tonguz”, “Kalmuk”, “Samoyed”, “Yakut”, “Ostyak” ve “Kilyak” lardır.

BURYATLAR

Buryatlar, Moğol cinsiyetine mensupturlar. Manzaraları, cinsiyetleri hakkında şüphe bırakmaz. Onlar, pek geniş kafalı, değirmi çehreli, alçak ve düz alınlı, yanak kemikleri pek çıkıntılı, uzun gözlü, yassı burunlu, çipil ve sarımtırak yüzlü, kuzguni siyah saçlı olurlar. Erkekler saçlarının tepeye gelen kısmını uzun bırakırlar, bundan ördükleri bir demet ta bellerine kadar düşer. Kadınlar, saçlarını ikiye ayırırlar ve örerler. Genç kızlar, saçlarını mercanlarla tezyin ederler.

Buryatlar, Baykal Gölü civarında sakin olurlar. Miktar-ı nüfusları 250 bindir. Yerli Sibiryalıların en kesirül'nüfus taifesi demek oluyolar. Buryatlar onbir kabileye münkasim olup eski Moğol oba usülünü muhafaza ederler.

Bunlar, Rus istilasından evvel “Şamanizm” denilen cin ve ervaha ibadetten ibaret bir dine salik idiler. Rus istilasından sonra yarısı Budi ve yarısı Hristiyan olmuş ise de bu, kuru namlardan ibaret olup cümlesi halen din-i kadimlerdeki efkârda sebat ediyorlar.

Bütün seyyahin ve müdakkikin, dünyanın en tembelve en lakayit halkı, Buryatlar olduğunda müttefiktir. Bazı Buryatların gösterdiği ibtila-yı atalet, miskinler hikâyelerini hatıra getirir. Öyle Buryatlar var ki yerinden kıpırdanması, en şedit ihtiyacat, son dereceye geldiği vakit vukua gelir!

Bu tembel halka Ruslar sarhoşluğu da öğrettiklerinden gece ve gündüzlerini mümkün oldukça mest la yu'kal halinde geçirirler. Tütüne ibtilaları öyle bir derecededir ki yedi sekiz yaşında çocuklar bile çubuk içerler.

Buryatlar, hayvan yetiştirmekle taayyüş ederler. İçlerinde altı yedi bin koyuna, birkaç bin sığıra, yüzlerce ata malik olan ağniya vardır.

Buryatlar, zeki olurlar. Mufassal ve geniş edebiyatları vardır. Budi Buryatların lama denilen rahipleri içinde fen tıp tahsil etmiş ve huzafet tedavi ile şöhret kazanmış adamlar vardır. Budilerde meratib-i ruhban, manzum ud'iyeler, mabetler var. Hristiyan Buryatlarda cesim-i ilahi ve ud'ie mecmuaları meydana getirmişlerdir.

Buryatlar'da latince tahsil edenlerde bulunuyor. İngiliz protestan misyonerleri oralara kadar giderek neşr-i mezhebe çalışmaktadırlar. Bu misyonerler Buryat lisanıyla bir hendese kitabı yazmışlardır.

Keçi kılından mensuc labis olan bir Türkmen ailesi

Türkmenler musikiye pek müstait ve eğlenmeye mübteladırlar. Türkistan taraflarında çengi, çalgıcı olanlardan olur. Sesleri pek güzel olup ekseriye şarkıları okurken def çalarlar.

Türkmenlerin serserileri, bazen İrana ve hatta Anadoluya kadar gelirler. Bu hayat-ı serseriyane gösterdikleri tavır çingenelere çok benzediği için halk çok kere onları çingene zan eder.

İran ve Anadoluya geldikleri vakit seyyah derviş şekline girip ilahi teğanniyatıyla dolaşanlarıda görülür.

Afganistanın cenub-u garbisinde sakin “Dürrani” yahut Düryanilerden iki adamın resmidir. Bunlar Türk cinsine mensup olup bütün Türklerin en ziyade “hiss-i milli, izzet-i nefsi milli”ye malik olanlarıdır.

Dürraniler, birkaç vakittir Afganistandan Buharaya hicret meylini gösteriyorlar ve oraya hicret edenleri çoktur.

Dürraniler, Buharada büyük bir hüsn-ü kabul görüyorlar. Dürraniler, Kandahar şehrine mübarek bir kasaba nazarıyla bakmakta, cedlerinin orada sakin olduğunu beyan ve zenginlerinin cenazelerini Kandahar şehri makberesine nakil etmektedirler.

Dürranilerin içinde pek çok seyyah derviş olup bunlar Türkmenler arasında büyük hürmet görmektedirler. Bu seyyahlar İslamiyeti adet ve ibadet-i İslamiyeyi talim etmektedirler.

Resmimizdeki Dürraniler tarikat-ı Kadiri’ye mensublardır.

s.38

Ostyaklar, Obi nehri civarında sakin olup finva cinsine mensup, kısa yüzlü, esmer yüzlü, siyah gözlüdür. Ostyakların cevlanğahı yüz milyon dönümlük arazi-i cesimeden ibaret iken nüfusları ancak (25000) kişiye balig olabilmektedir.

Ostyaklar yavaş yavaş Ruslara karışmaktadır. An karib bu kavim tamamen Ruslaşacaktır. Ostyaklar, avcılık ile geçinirler. Tilki, ayı vesaire gibi hayvanatın kürkünü satarlar. Nehirlerinde balık pek çoktur. Ostyaklar, en çevik hayvanattan madud “ren” denilen geyikleri tutmaktaki maharetleri ile meşhurdurlar. Bunların sükenası “tundra” namını alan bataklık ve çorak arazi ile doludur. Bu kavim, ayı ve tilkiye fevkel-hat zeki mahlûklar nazarıyla bakarlar. Şiirlerinde bu hayvanların zekâsı meth olunur.

Ostyaklar, bir ayıyı vurdukları vakit, derisini yüzüp içini samanla doldururlar. Sonra karşısına geçip mağlubiyet ve felaketi hakkında müstahziyane şiirler okurlar. Lakin daha sonrada saman dolu postu, heykel gibi bir köşeye dikip adeta ona prestiş ederler. Vazihan görülüyor ki ostyaklar, ayıya ibadet etmektedirler.

Ve düpperesti ostyaklara has olmayıp Aynulularda, Amerika-yı şimali vahşilerinden dahi görülmektedir.

Bu akvama göre ayı, ilahi bir ruha maliktir. Bu ruh-i kutsi, anlaşılmaz bir garibe olmak üzere bir hayvan kalıbına hulül etmiştir. Ayı hakkındaki hurafat la yuhsadır. Kadınlar ayının cevlanğahı olan arazide gezinmeye korkarlar. Lakin bu korku alalade bir korku olmayıp ayının bedsiyeti yüzünden hâsıl olma bir korkudur. Kadınlar, ayı avında kullanılan alet ve eslihayaya temas etmekten tehaşi ederler.

Ostyaklar Şamanizm dinine tabidirler. Rahipleri birtakım sihirbazlardan ibarettir. Halkın bu rahipler hakkındaki itikadı pek büyüktür. Onlara azim bir iktidar atf ederler, her emirlerine itiat ile onlardan son derece de korkarlar.

YAKUTLAR

Yakutlar aslen türk olup sibiryanın “yakutsk” denilen eyaletinde sakin olurlar. Yakutlar gayet metin adamlardır. Renkleri açık bakıra yakın ve boyları orta, saçları siyah olur.

Yakutların siması, lakaydılık ve sevimlilik gösterir. Mamafih yakutlar gevşek ve ihtirassız adamlar değildir. Yakutlar pek tatlı huylu, şen ve şatır kimseler olup gayet çalışkan ve bütün Türkler gibi pek misafirperver olurlar.

Yakutlar, Türklerin en büyük mezaya-yı cinsiyelerinden olan sabır ve tahammüle belgan malbalağ maliktirler. Mihnet ve zahmete katlanmasını bilirler.

Yakutların meskeni kamışlardan yapılır, sığır tezeğiyle sıvanır. Bu kulübelerin pencere ve kapılarına deri postu asılır. Bazen ince deri asarlar, bu derilerin şeffaflığı sayesinde kulübeler biraz aydınlık olur. Çok kere pencerelerine cam yerine buz levhaları takarlar. İklimin dehşetli sovuğu bu levhaların, kulübelerin hararet-i dâhiliyesi tesiriyle erimesine mani olur.

Yakutların vatanı, küre-i arzın aksam-ı meskunesinin en soğuk yeridir. Senenin bir kısmında, yakutsk şehrinde mizanül-harare tahtel sıfır (50) dereceye düşer!

Bu hıttada toprak onbeş metre derinliğine kadar donar. Yabancılar için mühellek ve katil olan bu derece şiddetli burudetin yakutlar üzerinde tesiri yok gibidir. Sanki bir bahar âlemi yapıyorlarmış gibi, elli derece burudette, Yakut kadınları kolları ve başları açık olduğu halde ayaküstü sohbet ederler!

Yakutların en ziyade sevdiği şey, at etidir.

Karı, koca ve bir kız çocuğundan müteşekkil Samoyed ailesi

SAMOYEDLER

Bunlar Sibiryanın akvam-ı şimaliyesinde buz sahaları üzerinde sakin ve ren geyigini sayd ile meşgul adamlardır.

Elbiseleri ren derisinden yapılmış olup en soğuk mevsimlerde bunları yünleri içeri gelmek üzere giyerler, daha müsait mevsimlerde ise elbisenin tüglü tarafı dışarıya çevirilir. Giydikleri çizmeler, hemen hemen bacaklarını tamamen kaplar, yani kasıklarına kadar çıkar.

Samoyedler pek sulhperver adamlar olup konuşmasını ve ünsiyeti çok severler. Kadınlarına karşı gösterdikleri hürmet ve muhabbetle meşhurdurlar.

Yukarıdaki resim iki Kalmuk çocuğunu, aşağıdaki resim yine Moğol cinsine mensup bir Kiliyak gencini iraye eyler.

Yukarıdaki resim, Moğol cinsine mensup bir Kalmuk kadını, aşağıdaki resim iki Tonguzu iraye eyler.

Çinlileri faaliyet ve terakkiden men eden esbabdan biri de çubukla afyon içişleri ve ömürlerini beynel'nevm vel'yakaza geçirîşleridir. Bu resim afyonkeş kahvesini gösteriyor.

Çinliler, çaya ziyadesiyle mübtela olurlar ve çay içerken kamış veya bakır vesair bir madenden mamül çubuklarla tütün içerler.

Milli bir darb-i mesel dünyada en büyük saadet mümkün olduğu kadar fazla yemek yemekten ibaret olduğuna dairdir. Fil-vaki her Yakut, elinden geldiği kadar fazla taam eder. Yakutların ekserisi oburdur. Dört Yakut, alal-ade bir iş olmak üzere bir bargiri yiyebilirler. Yakutların asıl dini şamanizm mezhebi ise de şu son zamanlarda resmen umumiyetle Hristiyanlığı kabul etmişlerdir.

Yakutları Hristiyanlığa ithal için Rusya hükümetinin bulduğu tedbir cidden şayan-ı dikkattir. Rus papazları Yakutları şaman mezhebinden vazgeçirememeleri üzerine Rusya İmparatoru bir ferman-ı mahsus isdar eder. Bu fermanda:

“Muhterem ve şeci’ Yakut kavmi hristiyanlığa girmeye müstehak ve hristiyanlara mahsus bil-cümle huhuka layık ve kendileri imparatorun evlatları olduklarından hristiyanlığa kabul olundukları” muharrer bulunmaktadır.

Yakutlar kendilerine karşı izhar olunan bu teveccüh ve iltifat üzerine umumiyetle hristiyanlığı kabul ve kiliseler inşa etmişlerdir. Mamafih hala içlerinde şaman denilen sihirbazlar mevcut ve hala eski itikatları payidardır.

MOĞOLLAR

Bu gün Moğolistan namıyla Çine tabi olan hitta-i cisme, Altay dağları ile şimali Sibiryaya ve mançuri arasında kâindir. Halis Moğolların miktar-ı nüfusu iki milyon kadar tahmin ediliyorsa da bundan çok ziyade olduğu maznundur.

Moğollar, cins-i asfarın en mufrit yani alaim-i irkiyenin tamamını haiz tipleridir. Moğollarla Çinliler küsretle ve uzun müddetten beri imtizaç ve ihtilat ettiklerinden ve zaten ırka mensub olduklarından bugün aralarındaki fark alaim-i irkiye Moğollarda daha celi ve aşikâr olmaktan ibaret bulunuyor.

Moğolların, belden aşağısı yukarı kısmına nispetle kısa, ayakları küçük, kolları ve butları zayıf, bacakları eğrice, renkleri sarıca esmer ve yanak kemikleri çıkık olur.

Moğollar, gayet cevval ve bi karar olurlar. Ekseriyetle göçebedirler. Kışın, alçak ovalara, hayvanlarına ot bulunan yerleri ararlar. Yazın ise ovalar çorak çöllere döndüğünden su bulunan yaylalara, mürtefa’ dağlar yamaçlarına çıkarlar.

Yazın, Moğolistan ovalarında iskân kabil değildir. Hayvanat için miktar-ı kifayede su ve ot bulunamayacağından ma’ada müthiş ve la yuhsa sivrisinekler ve buna mümasil hevam ve haşerat oralarda iskânı mümteni kılar.

Yazın ibtidasından itibaren iki üç mah müddetle Moğollar, gittikçe daha yükseklere çıkarlar. Moğollar, külliyetli hayvan beslediklerinden kondukları yerin otu uzun müddet sürülere dayanmaz.

Moğolların kullandıkları çadırlar, kıldan örmedir. Şekilleri müdevvere karib olub kolayca toparlanabilir. Ve paket haline konulur. Moğollar, çadırlarını ve eşya-yıbeytiyelerini dört tekerlekli arabaları ile nakil ederler.

Moğollar çadırlarını kurdukları zaman, methallerini daima cenup tarafına getirirler. Bazı Avrupalılar bundan mana çıkarmak istiyorlarsa da maksat şimal rüzgârından tahaffuzdan başka bir şey değildir.

Moğolların iki tekerlekli arabaları gayet kullanışlıdır. Bu arabaların üzeri, kıl dokumalarla çadır haline getirildiğinden yolcuları soğuktan, yağmurdan muhafaza eder.

Moğolların yük hayvanları develerle sığırlardır. Moğol kadınları ticaretle iştiğal ettikleri gibi havaiç-i beytiye ve me'külat tedariki de onlara muhavveldir. Erkekler yalnız avcılık ve muharebe ile meşgul olurlar.

s.43

Moğolların avcılıkta kullandıkları şahinlerin, atmacaların dünyada emsali yoktur. Av köpekleri de emsalsizdir.

Moğollar, et ve süt ile beslenirler. Av etlerinden ma'ada "Firavun faresi" denilen tavşanı çok severler. Bu hayvan yaz mevsimlerinde Moğolistan ovalarında pek çok bulunur.

Moğollar, deve ve at eti ve semiz olmak şartıyla kelp eti dahi yerler. At sütünden yaptıkları "kıımız" beyaz şampanya rayiha ve lezzetinde nefis bir içkidir.

Moğollar, kurun-u vustada dünyayı titretmişlerdi. Moğol kelimesinin manası cesur demektir.

Moğollar, Cengiz Hanın tahte kumandasında olarak dünyanın mühim bir kısmını zapt etmişlerdi. Moğolların, garp cihetindeki istilaları Gürcistan'a Rusya'ya kadar dayandığı gibi şark ciheti istilaları dahi Çin Denizine kadar gitmiştir.

Moğollar, icra ettikleri katliamlarla dünyayı dehşetler içinde bırakmışlardı. Ogeday Hanın Rusya üzerine gönderdiği bir ordu, her tahminin fevtinde bir süratle "Panza" ormanlarını geçtikten ve kuvvetli orduları birer ikişer saat içinde mahüv ve na-but ettikten sonra Moskofların payitahtı olan "Ryazan" şehrini muhasara etmişti.

Bu müstahkem şehrin kalesini mancınık mermiyatıyla hâk ile yeksan ettikten sonra bütün ahalisini kılıçtan geçirmişlerdir. Mukavemet gösteren Moskova Vladimir şehirleri

hakkında dahi aynı muameleyi yapmışlardır. Bir müverrih diyor ki: “Şehrin ve ahalisinin duçar olduğu felakete ağlayabilmek için berhayat bir kimse bile kalmamıştı!”

Bütün müverrihler müttefikan itiraf ediyorlar ki çeşm-i âlem, Moğollardan daha cesur, daha metin, daha mahir asker görmemiştir. Yüz binlerce süvarinin yıldırım süratiyle aylarca süren mesafeleri kat etmeleri tarih-i beşerde misli görülmeyen bir haldir.

Ordu arasında, tahsilât işlerinde dahi Moğollar son derecelerde mahir idiler. Mamafih cihangirlikte emsali olmayan Moğollar sürekli hükümetler tesis edememişlerdir.

Yüz sene kadar var ki Moğollar, her türlü ehemmiyet-i siyasiyelerini kaybetmişlerdir. Şimdiki halde ismen Çin’e tabi olarak avcılıkla ve hayvan beslemekle meşgul oluyorlar.

Moğollar, gayet kuvvetli ve meşak-ı seferiyyeye dayanıklı olurlarsa da piyade yürümesini sevmezler. Bir Moğol, ömrünü at sırtında geçirir. Moğol süvarileri, tahtel-sıfır yirmi, yirmi beş derecelik bürüdette yirmi dört saat hayvan üzerinde kalabilirler.

Moğollar, misafirperver ve münis olurlar. Kımızla sarhoş olmayı severler, sarhoşlukları onlara tünd hulk verirse de ayık oldukları vakit şen ve şaltır olurlar.

Moğollar, yıkanmasını asla sevmezler, ellerini ve yüzünü yıkayanı nadir bulunur. Moğolstanda yazın müthiş kum fırtınaları, kışın ise dehşetli soğuklar olur. Bununla beraber Moğollar çadırlarında sakin olup bina yapmaya yanaşmazlar. Moğollar budi dininin lama ve şaman mezhebine salık ve gayet hayalperverdirler. Moğollar evvela din-i islama çok fenalıklar etmişler ise de İran’a yerleşenleri müslüman olmuş ve dine hizmet etmiştir.

ÇİNLİLER

Çin İmparatorluğu vüsat-i arazice İngiltere ve Rusya’dan sonra gelir. Çin’in mesahe-i sathiyesi on iki milyon kilometre murabbayidir. Lakin küsret-i nüfusca dünyanın en büyük hükümeti olub mecmu ahali 426 milyondur.

Çin şehirlerinde ikamet eden ve Çinli kıyafetini ihtiyar eyleyen Moğollardan üç kişinin resmidir. Aşağıdaki resim ise kıyafet haliyyeleriyle bir Moğol ailesinin resmidir.

Moğol kadınları memalikten sermayesine mukavemet edecek derecede kalın kumaşlardan elbise giyerlerse de sair akvam kadınları gibi pekte meraklı değildirler. Kadınların en sevdiği ziynet küpelerdir.

Çin kızlarının birinin gelinlik kıyafetidir. Teceddüt ve tahavül sevmeyen bu milletin kadınları binlerle seneden beri şu kıyafeti muhafaza ediyor. Elbisenin kumaşı ipeklidir. Çinliler kadifeyi de çok severler, kıymetli kürklere merakları olup babadan evlada İntikal eder.

Çinliler bağçe sefalarını
çok çok severler,
bağçeleri pek güzel
ve envai ezharla müzeyyendir.

Onlar, her vesileden
istifade ile bağçelerde
içtima ve havuz başlarında
imrar-ı vakit eylerler.

s.46

Hind'in nüfusu ise (300) milyondur.

Çinliler, hindlilerle Avrupalılar arasında bir cismaniyete maliktirler, yani ne Hintliler gibi çevik ve elastiki ve ne de Avrupalılar gibi mülhim ve azalıdır. Renkleri sarıya meyyal esmercedir.

Saçları kalın kıllı, siyah parlak ve yumuşak, sakalları seyrek ve çenede olup yanakları ekseriyen çıplak vücutları kılsızdır. Çinlilerin gözleri siyah, uzunca badem şeklinde olup görünüşte eğridir, zira göz kapaklarının zaviye-i dâhiliyeleri pek az açık olduğundan tabaka-i kazhiye tamamen görünmez. Bu halet-i mahsusa ile Çinliler, sair insanlardan pek kolaylıkla tefrik olunurlar.

Çinlilerin yüzü yuvarlak, yanak kemikleri çıkıktır. Burunları kısa ve yassı, dudakları kalınca elleri küçük olur.

Çinlileri bugün sair akvamdan tefrik eden şeylerden biri başlarındaki kuyruk şeklindeki saç örgüsüdür. Hâlbuki bu adet Çinlilerin eski ve milli bir adetleri değildir. Evvelce onlar saç bırakırlar ve tepelerine toplarlardı, hatta bu sebeble onlar kendi kendilerine “uzun saçlı cins” ünvanını veriyordu.

Tahminen iki asır akdem “manço” tatarları çini fetih ettiler. Mançolar, şimdiki Çinliler gibi, yalnız tepelerine bıraktıkları saçı kamçı gibi örerlerdi. Çinlilere galebe ettikten sonra manço hanı bir ferman isdar etti, bu ferman mucibince mağlup Çinliler, galip mançoların saç modası iktibasa mahkûm oluyordu. Bu fermana itaat etmeyen Çinlilerin kafası kesiliyordu.

Manço hanı, çin hakanı ilan edildiğinden isdar ettiği fermana bütün Çinliler itaatde muttar kaldılar. Ve garibi şurası ki evvela alamet-i mağlubiyet olan bu kuyruk şimdi Çinlilerce adeta çin milletinin alamet-i farikasıdır.

Çinliler kadar maneviyat ve hayaletten uzak bir kavim yoktur. Bir Çinli, maddi ve mahsüs ve bir faide-i maddiyesi olmayan şeylere hiçbir ehemmiyet vermez. Bu milletin sanayiye felsefesi, dini, şiiri, hep maddi ve ameli hususatı müş'ar bulunmakta, hep hayat-ı ruzmerreye aid mesail ve mebahise aid kalmaktadır.

Bir Çinlinin zihniyetine göre fazilet-i maneviye, gaye-i hayaliye gibi kelimatın gölge kubeylinden bir mana-yı müşevveşi ancak vardır.

Bu sebeble mübtenidir ki Çinliler, saadet-i ukba hatırı için feda-yı rahat hayat eden misyonerlerin şu davalarına asla akıl erdiremiyorlar. Bilhassa bu misyonerlerin bu kadar

fedakârlığı ihtiyar edişleri, hiç bilmedikleri adamları irşad ve ihda için oluşu onların havsalasına giremiyor.

Bir Çinli, menfaat-ı maddiyesi olmadıkça kimseye selam bile vermez. Tabiidir ki hiçbir menfaat-ı maddiye mukabili olmayarak diğer bir kimsenin fedakârlığına inanmaz.

Çinlilerin bu halet-i ruhiyesi, ırklarına mahsus bir fitrat mı yoksa arizi bir halet mi olduğu mudakkikleri düşündürmüştür. En makbul fikre göre Çinlilerin bu haleti, uzun bir itiyaddan, asırdan beri irsen gelen bir şekl-i terbiye ve tefekkürden peyda olmuştur.

Çinli, düşünülmüş, planı yapılmış, hututu çizilmiş, bir işi takipte, takibatını muvaffakiyetiyle neticelendirmekte harikalar gösterir; hiç kimse onun kadar anud, sabur, mahir olamaz. Hedefine vasıl olmak için o, icazkerane esbab-ı ibda eder. Lakin fikr-i taklidin bu derece-i balasına malik olan Çinlide deha-yı icaz ve meyl-i teceddüd ebeden yoktur. Çinliler ber haldeki bu millet, muhafazakârlığına tevakkutperestirgin ifratına numunedir.

Çinlilerde istidad-ı taklid ne derece mütekâmil ise, teşebbüsü şahsi ve icad dahi o derecelerde nakısdır.

s.47

Çinlilerde nazar-ı dikkate çarpan hususattan biriside küçük şeylere, teferruata olan meyil ve muhabbetleridir. Bu halet onların sanayinde olduğu gibi usul-u maişetlerinde dahi nemayan olur, teferruat aşkı, Çinlilerin maişetinde bir sürü teşrifal ve adap, birçok resmiyet peyda olmasına sebep olmuştur. Çinlilerin en büyük hekimi “ konk-fu-çev” bundan [2400] sene akdem takriben şöyle diyordu: teşrifat ve adap, fazilettir! Çinliler, hekimlerinin şu içtihadına hala harfiyen riayet etmektedirler. Çin'de şimdiye kadar cari olan idare, tamamiyle bir ader-i mutlaka ve müstebipde degildir. Evvela hakan-ı çin iktidari mutlaki haiz olmayıp bir takım kavanine ve bazı göreneklere tabidir. Çin hakanının her gün ve hatta her saat ne ile meşgul olacağı ve vaktini nasıl geçireceği bu kavanin ve adat ile muayyen olup hakan tahtına oturduğu vakit “ mahkeme-i mezahip” namını taşıyan mahkeme-i âliye azası, kendisine bu vazaifi ihtar ederler.

Hakan-ı çin “noı-ku” namında bir divan-ı has azasıyla bil-istişare idare-i umur eyler.

Her eyalet, bir hidive tevdi edilmiştir ki o hâkim idam verebilir. Her hidiv rifakına verilen bir vali ile bil-muşavere iş görür. Bu vali, hidive yakın iktidarı hayizdir.

Eyaletler mutasarrıflıklara bunlarda daha küçük aksam-ı melekıyeye ayrılırlar. Bütün bu memurlar hidivler en küçüğüne kadar ihtikap ve irtişa ile ihtar-ı servete çalışırlar.

Çin memurları “mandaren” ünvanıyla bir sınıf-ı mahsus teşkil ederler manderanlar, işgal ettikleri vazifelerin ehemmiyeti itibarıyla dokuz sınıfa taksim edilirler. Her sınıf, giydiği külahın tepesinde ki düğmeyle tefrik olunur. Birinci sınıf manderanların külahındaki düğme kırmızı ve kapalıdır. İkinci sınıflar yine kırmızı fakat lale gibi açıktır.

Üçüncü sınıfın düğmesi şeffaf ve mavidir. Dördüncülerin mavi ve gayrı şeffaftır. Beşinci sınıf, renksiz camdan düğme takar. Altıncıların düğmesi beyaz renkten camdandır. Yedincilerin düğmesi sırmadan, sekizincilerin yine sırmadan ve fazladan olarak bir çiçekli, dokuzuncuların ise sırma düğmesi çiçeklerle müzeyyendir.

Çin hükümetinin suret-i idaresi hakkında yapılmış olan nazariyeler ihtiyaç-ı mahalleyiyeye balagen mabalak kâfi isede ameliyatta bunların hiçbir hükmü yoktur. İdare-i memleket, dünyanın her noktasında daha mütevves bir suretle cereyan eder. Çindeki musavi idarenin mesuliyeti manderandenilen memurlara raci isede bunları irtişa ve irkiba sevk eden ashabın en büyüğü aldıkları maaşın killetidir. Manderen, hükümetin verdiği maaşın azlığını ahaliyi soymakla telafi eder. İşin en fena ciheti manderanların üç seneden ziyade memuriyet başında kalamamalarına dair olan kanundur.

Bir manderan, senelerce boşta geçireceği intişar-ı memuriyet muddeti için bu üç sene zarfında para tedarikine borçludur. Benaberin irtikâp etmedik zulüm ve hiyanet bırakmaz, halkı soymaya çalışır.

Bundan maada manderanların masarafi pek ağırdır, zira bir sürü hizmetçi vesaire beslemek mecburiyetindedir.

Manderenların, yeniden bir memuriyet olabilmeleri için rüşvet vermeleride lazımdır. İşye bütün bu masraflar ahaliden çıkarılıyor.

Çin'de rüşvet ve irtikâp gibi şeyler artık maayıpten madut sayılmıyor. Sunuf-u âliye ve müdürenin ahlaksızlığı ve bağ husus redeati bi muhaba icra etmeleri, ahaliyede ahlaksız etmiştir.

Çinliler nezdinde yalancılık ve sırkat nevamma fazilet adadına girmiştir. Bir Çinli nezdinde hakikat o derece muhakkardır ki ömründe nadiren doğru söyler. Darb-ı mesel “Çinli, doğru söylerse tesadüfen söylemiş sayılır” diyor.

Asilzadegan kızlarından biridir. Çinde sunuf aile kızlarının ayakları, çocukluklarında Timur kunduralarda hapis edilerek büyümekten men edildiğinden, zavallı kadınlar uzun uzadıya meşiden aciz kalır ve ömürlerini evlerinde ziyaret kabulüyle imrar ederler.

Zaten bu mugayir-i İnsaniyet usulden maksatta kadınları evlerde hapistir.

Vücutu, resim denilen nakışlarla müzeyyen bir Japonyalı

Çin'de Adalet

Çin'de bu mukaddes kelimenin manası yoktur. Bu memlekette istintak kurun-i vüstadadaki işkence usulüdür. Maznundan bir şey öğrenilmek istenildiği zaman yüzü üstü yere yatırılıp vücudu üryan edilir. Cellât, ikiye yarılmış bambu kamışıyla maznunun kaba etlerine vurmaya başlar, bir müddet sonra kamışın keskin tarafı etleri pamuk gibi etmeye başlar ve kıyma halini alan et parçaları kamışın içine dolar. Maznunun bayılıcaya kadar bu suretle darp olunur.

Çinler kadar, basit usüllerle en büyük azaplar veren işkenceler yapmasını bilen yoktur. Mesela söylemek arzu ettikleri maznunu bacakları üryan olduğu halde zincirin halkaları üzerine diz çöktürürler, iki cellât, maznunu asla raha bırakmayıp sallarlar. Bazende zincir halkaları yerine maznunu cam ve çini kırıkları üzerine diz çöktürürler. Böyle bir işkence, çoklarına nispetle ehven gibi de görünse mahkûmun çektiği azap her tavsifin fevkindedir.

Çinlilerin istimal ettikleri müthiş cezalardan birisi de “kang” işkencesidir. Kang, bir metre murabbada, on santimetre kalınlığında bir kütük olup ortasında mücrimin boynunu geçecek kadar bir delik vardır. Kang bir yay ile açılır mücrimin boynuna takıldıktan sonra kapanır. Boyun ve omuzların bu ağır kütüğün verdiği eziyetten sarf-ı nazar, zavallı mahkum ellerini ağzına götürmekten, su içmek ve yemek yemekten acizdir. Eğer ashab-ı merhametten birisi kendine su yiyecek vermez ve kendi eliyle onu beslemezse, zavallı mahkûm açlıktan susuzluktan ölür. Kang cezasını diğer bir nev' daha vardır ki verdiği işkence her tasavvurun fevkinde dehşetlidir. Bir tahta kafes yapılır, bu defa kang, kafesin tavanı hükmündeki tahtadır. Kafesin boyu o kadar hesaplı yapılmıştır ki parmakları üstüne basmak şartıyla mahkûmun çenesi altına kadar olan boyna müsavi gelir. Mahkûmun başı kafesin üst kapağındaki deliğe geçirilir. Zavallı, mahkûm boğulmamak için parmakları ucuna basarak durmak mecburiyetindedir. Parmakların yorulmasıyla vücudunun sıkletini taşıyamayacak hale gelmesiyle ayaklarının tabanına basmak zaruretinde kalırsa, ayakları yere yetişemediğinden boynundan asılmış olur. Boğulmamak, vücudunun sikletinden çenesi ezilmemek üzere yine parmakları ucuna basmaya mecbur olur. Lakin bir vücudun sıkletini parmaklar çekemeyeceğinden mahkûm, hatır ve hayale gelmeyecek bir fecaaetle ve uzun bir halat ihtizarla telef olur.

Kemikleri kırmak cezası, ekseriyen parası alınmak istenen zenginler hakkında icra olunur. İdam cezası muhtelif suretle icra edilir.

Eğer mahkûm rical-i devletten mandarenlerden ve müteberandan olursa, cellât tarafından idam edilmez. Mahkûma bir ipek kordon gönderilir. Mahkûm akraba ve hüyüşanını davet eder, onların huzurunda ipi bir yere asar, kendisinde bir iskemleye çıkıp ipi boynuna takar kendi kendini asar. Avamdan olan mahkûmlar ekseriyen İspanyolların “garu” denilen iple ihnak usulüyle idam olunur.

Çinlilerde kesmek suretiyle idam cezası da vardır ki onları en ziyade tedhiş eden bu cezadır, zira Çinlilerin itikadına göre meftaların ruhu ukbada dünyadaki azalarıyla baki kalacaktır. Şu halde başı kesilen adam, ukbada ebediyen başsız kalmaya mahkûmdur.

Çinlilerin Bazı Adatı

Çin kadınları çok evlat sahibi olmasını severler. Bu sebeble çocuğu olmayan kadınlar, evlat vermesi, çocuğu olanlar, evlatlarının himayesi için “çocuklar aliyesi”nin mabedine sık sık devam ederler. Bu mabudenin heykeli önünde güzel kokulu tütsüler yakılır mumlar yakılır.

Vaz-ı ham esnalarında iki zalim mabudenin şerrinden

s.51

çocuğu muhafaza emeliyle masalar hazırlarlar, bunların üzerine yemişler, at’ima, tütsüler vesaire konur, ve ervah-ı habise bu sofraya celb edilerek vaz-ı haml edecek kadın onların şerrinden kurtarılmak istenilir. Şayet hamli uzar ve kadın zahmet çekerse, akraba ve ahibbası kadının kapısı önünde ve hatta bazı kere hastanın yatağı üzerinde kukla oynadılar!

Bundan maksatları ise, ervah-ı habiseyi oyunla işgal edip kadınıla iştigalden men etmek ve tevlidi teshil eylemektir.

Çinin Üç Dini

Çin’de üç mühim din hüküm-fermadır. Bunun birisi ve sunuf-u âliye arasında münteşiri “kunfu-çe-o” nam Çin hâkim ve şari’nin dinidir. Diğer “tau” ve “buda” dinleridir. Mamafih bu üç dinden hangisine mensup olursa olsun, Çinlilerin umumu “ayin-i ecdad ” denilen bir dine yani arvah-ı ecdada ibadet derecesinde hürmetten ibaret bir mezhebe saliktirler.“tau” dini, Konfüçyus mezhebi, bir dinden ziyade bir meslek-i hikmete benzer. Vakıan müşar-ı ileyhin arasında “bir kudret-i âliye” ye imandan bahs olunuyorsa din için lazım gelen akaid ve ayin bu mezhepte mefkuddur.

“Tau” tarik demektir. Bu din, tabiatın muktaziyatını ve heyet-i ictimaiyenin evamirini, ihtirastan arı ve rahat bir suretle icrayı emreder.

Çinde, budi dininin “şaman” mezhebi caridir. Bu mezhebin evamiri bervechi atidir:

Katletme, çalma, yalan söyleme, şarab içme, et yeme, ipekli şeylere ve tezinata nazar-ı muhabbetle bakma, koku sürünme, vücuduna nakış yapma, canbazlık ve cimnastik yapma ve onları seyir etme ve medlerini dinleme, yüksek ve geniş bir şilteye oturma, vaktinden maada zamanlarda yemek yemeye, insan ve hayvan resimleri, altın ve gümüş velhasıl kıymetli bir şey elde etmeye çalışma!

MOĞOLLARIN BAKİYESİ

JAPONYA, KORE, TİBET

Çin imparatorluğu ahalisinin ekseriyetini teşkil eden Moğollar, Japon, Kore ve Tibet ahalisinin de aslıdır. Şu kadar ki Japonya'da Moğol Simav alaimi biraz tebeddülata uğradığı halde Kore ve Tibet'te daha ziyade mahfuz kalmıştır.

JAPONYA

Mesaha-i sathiyesi (383000) kilometre murabbainde olan Japonya, İngilizlerden bir rub' kere daha büyük demek olup, İngiltere gibi cezirelerden müteşekkildir. Belli başlı dört büyük adası vardır: yezo, nippon, sikok, kiyosyo.

Bundan maada Japonların Çinlilerden aldıkları fürmüz adasıyla koril cezair-i müctemaası ve daha birçok küçük adalar, bu memlekete mülhaktır. Miktar-ı nüfusu (48.000.000) milyondur.

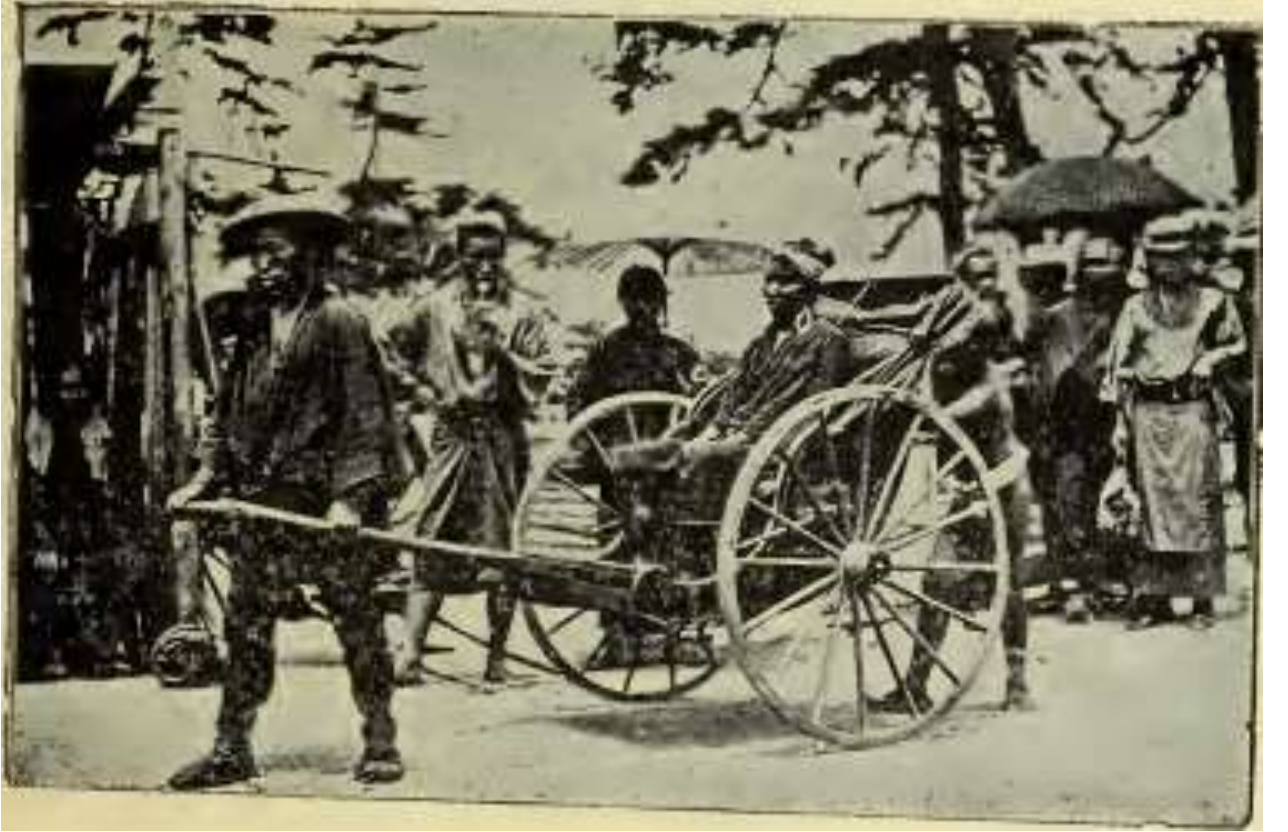
Japonya'nın vaziyeti, Japonya milletinin birkaç kavmin mahlûtu oluşu sebebinin göstermektedir. Birtakım cezair-i sağire, Japonya adalarını Malezya cezair-i müctemaasını rabt ettiği gibi şimal cihetinden, Kore şibh-i ceziyesinden ancak dar bir boğazla ayrılmıştır.

Bundan maada Japonya birtakım Cezayir vasıtasıyla kamçatka şibh-i ceziyesine merbut bulunduğu gibi yine adalar vasıtasıyla Amerika-yı şimaliye merbuttur. Bu dört tarikten beheriyle hatta en iptidai vasıtalarla bile dört cihetten Japonya'ya gidilebilir.

Japonlar, memleketlerine gelen akvamla ihtilat ederek melez bir kavim meydana getirmişlerse de hiçbir vakit diğer bir kavme mağlup olmamışlardır.

Bir seyyar sebze satıcısı

“Jen Rikşav” adı verilen Japon arabası

Üç Japon kadını Bir Japon tabibi “Eski hekimlerden”

Yol kenarına inşa edilmiş salaşlardan biridir. Kasaba ve köyler arasındaki yollarda bu kubeyl salaşlar çoktur.

Çinliler, müteaddit defalar kuva-yı mühimme ile Japonya'ya hücum etmişlerse de her defasında münhezimen avdete mecbur olmuşlardır.

Japonlar eskiden beri gemicilikle meşhur adamlardır. Çinin sevahil halkı, Japon korsanlarının sulatından asırlarca bizar kalmıştı.

Maskatdan kalkıp ta Hind denizlerine kadar gemileriyle seyahat eden Araplar gibi Japonların dahi kayık ıtlakına şayan küçük gemilerle bir taraftan Hind-i çini ve Hinde ve diğer taraftan Amerika-yı vusta sevahiline kadar seyir ve sefer ettikleri malhuzdur.

Bu günkü Japonlar, ecdadlarının şöret-i şecaat ve maharetlerine nakisa iras edecek adamlar değillerdir. Yirmi sene kadar kısa bir müddetde ticaret ve harb donanmalarını dünyanın en mühimleri mertebesine çıkarmışlardır. Ruslara karşı ibraz ettikleri galebe ile Japonlar bütün akvamı kendilerine takdir-i han etmişlerdir.

Japonlar alınları yassı, kaşları birbirinden çokça ayırık, burunları küçük ve muntazam, gözleri küçük, siyah ve Çinlilerden daha az mail, saçları siyah ve seyrek, ekseriyan köse veya seyrek sakallı olurlar. Japonların bacakları kısa olur. Hadd-i vusta olmak üzere boyları bir metre, altmış iki santimetredir. Renkleri soluk veya zeytuniye mail sarıdır.

Evsaf ve aleimi cismaniye her vakit evsaf ve mezaya-yı maneviyyenin tercüman-ı sadıkı olmuyor. Bu hakikat, Japonlar yakından tetkik edildiği vakit tezahür eder.

Japonlar, karabet-i ırkıyeleri derkar olan Çinliler ve Korelilerle mukayese edildiği vakit, onlara nisbeten nahif ve zayıf oldukları müşahade edilir. Fil-vaki göğüsleri dar, kudret-i azaliyeleri mahdud ve çok cılız adamlar iselerde bütün mogul cinsinin en zekileri olduğunda şüphe yoktur.

Bu son senelerde Japonlar, meydan-ı fen ve marifet, zemin-i kemalet ve medeniyette hangi kavimle olursa olsun galibane imtihan olabilecek makdirette bulunduğunu isbat etmiştir.

Japonların idraki çok kuvvetlidir. Zihniyetleri, çok terakkiperverdir. Seri'ül-intikal, kahramanlık derecesinde ve hiçbir kavmin daha fazlasını gösteremediği bir mertebede yiğit ve ceri olurlar.

Asyalılar nezdinde namus ve şeref hissi pek az mütekâmil olduğu halde Japonlar bu ali hissi aşk ve ihtiras derecesinde kendilerine naat-ı has edinmişlerdir.¹

Daha derebeyliği usulüyle idare edildikleri zaman, inanılmayacak derecede fedakârlık ve kahramanlıklar izhar edegelmişlerdir.

¹Japonyanın esbab-ı tealisi bizce anlaşılamiyor. Şu satırları nazar-ı ibretle okumalıyız. Japon tealisinin esbab-ı asliye hakikiyesi, kendi şeref ve haysiyetlerine hürmet ve riayet gibi mezaya-yı ahlakiyedir

Son Rus muharebesinde Japon namını taşıyanların kaffes-i bi nazir kahramanlar olduklarını isbat etmişlerdir. Japonlarda en müttekâmil evsaf-ı cemileden biride teşebbüs-i şahsidir.

Taklit ve iktibas hıssisasının Japonlardaki derece-i müttekâmili bildirmek için yalnız şu vakayı tizkar kâfidir:

Bundan elli sene akdem, Japonların eline felemenkde tab' olunmuş ve vapur imalından bahis bir kitap geçer. O güne kadar vapur yapamadıkları, yapıldığını görmedikleri halde yalnız bu kitaptaki tarifat ile hiç kusursuz ve mükemmel işleyen bir vapur yapmışlardır!

Japonların akvam-ı müdemeddine arasında işgal etmekte oldukları mevki muhterem ve muntazın esbabı, bu gibi mezaya-yı aliyeleridir.

Hangi sınıf-ı ictimaiyeye mensup olursa olsun.

s.55

Japonlar son derecede nazik ve dilnuvaz olurlar mefahir-i ecdad ile gayet müftahibi olan bu cesur halk, cengâver bir millet teşkil etmektedir ki onun her ferdi, şayan-ı hayret bir derece-i gaiyede istihkar mevt-i hasene maliktir!

Balede söylediğimiz gibi namus ve şeref hissi, Japonlarda maraz halini almış denilecek bir derece-i kamilededir. Hiçbir Japon her kimin olursa olsun bir hakareti hazım ve kabul edemez. Namus ve şerefe mugayir en ufak bir sözü en küçük bir şüpheyi kanla temizler.

Japonlar, şen ve şatır olurlar, eğlenmeyi pek severler. Adeta çocuklar gibi azade-i endişe ve gam görünürler. Her memlekette umuma mahsus ve Joşivara adlı birer eğlence yeri vardır.

Sokaklarda hemen her adımda hokkabazlara, canbazlara seyyar tiyatroculara tesadüf olunur. Her memlekette duhudiye ücreti laşey kabilinden birçok temaşehaneler bulunur.

Pehlivanlık pek merguptur. Japonların en sevdikleri eğlencelerden biri de pehlivan musaraalarıdır. Japonlar, pehlivan güreşlerini seyir ederken büyük bir şevk ve heyecan ira'e ederler. Uçurtma uçurmakta Japonların belli başlı eğlencelerinden biridir. Salhurda ihtiyar Japonlar bile bizdeki çocuklar şevk ve hevesiyle uçurtma uçururlar.²

Japonlar, eğlenceyi ve eğlenmeyi çok severler, lakin işlerini, güçlerini hakkıyla gördükten, maişetlerini temin ettikten sonra eğlenirler.

²Dikkat edilsin ki bu eğlenceler pek çok ve mutenevi ise de içlerinde rezalet ve sefêhate dair olanları, ahlaki yıkanları yoktur.

Çalışmaktan henüz avdet etmiş olan Japon, bir banyo alarak yorgunluğunu def ettikten sonra teferruh ve tenezzühü düşünür.

Japonyalılar, milliyetlerine mugayir olmayan Avrupa adet ve efkârını şayan-ı hayat bir sürat ve suhuletle ikdibas ediyorlar.

Tokyo ve Yokohamada, kibar ve ağniya sınıfı Avrupa karı telepbüs etmektedir. Mamafih elbise değiştirmekle Japonyalılar, milliyetlerinden asla inhiraf etmezler. Lakin hiçbir milletin hayat-ı ictimaiyesiyle kabil-i mukayase olmayan Japonya hayat-ı samimiyetini görmek için efrad-ı ahali arasında bulunmalıdır.

1868 inklabına, derebeyi sınıf ve imtiyazının lagvine, bu kadar azim terakkıyat-ı fikriyeye rağmen Japonya sima-yı millisini tebdil ile piçleşmemiştir.

Japonyolalır mavi renge prestiş ederler. Onlarda her şey maviye boyanır. Şehir ve kasabaların sokakları çocuklarla doludur.

En asude sokaklarda bile, sırtlarında mini mini çocukları taşıyan küçük kızlar görülür. Bunlar çocukların validesimi, yoksa hemşiresimi oldukları kestirilemez, zira japonyada kızlar pek küçük iken kocaya varırlar.

Biraz servete malik olan kadınlar, iç entarisi demek olan açık renkli ipek kumaştan “keytumu” giyerler. Bunun üzerine mevsime göre ikiden altıya kadar daha entari giyup bellerini kuşakla bağlarlar. Bunların ismide “kimano” dur.

Bu son gömlekler topuklara kadar düşer, bunları bellere sıkıştırıp bağladıkları kuşaklar, bir buçuktan iki buçuk metreye kadar uzun ve otuz santimetre geniş olurlar. Saten veya ipekli kumaştan olan bu kuşaklara “oyi” namı verilip uçları fiyongu şeklinde bağlanır.

Japon kadınları ve erkekleri mevsime göre ottan örülmüş takunyalar veyahutta ağaçtan mamül pabuçlar giyerler.

Japon pehlivanları

Japon akvamından "Aynu" kavminin kayığı

Aynu Rü'esası

Mavi renkli yortuluk elbiseleri beyaz nakışlarla müzeyyendir. Başlarındaki ağaçtan mamül "taçlar" da bir tilki kafası resmi vardır.

Japon milleti, mana-yı tammiyle Çinlilerden daha çok ziyade sanatkâr millettir. En adi şeylerin imalında yine Japonyalılar şayan-ı hayret bir his sanatkârı izhar ederler. Bu millette sınaat, bir fikr-i ameli ile müteradif olarak hadd-i gayeyi bulmuştur.

Japonya'da sanat, Avrupada olduğu gibi yadigâr-ı i'sar ve akvam olan birtakım esalibin bir yere getirilmesinden ve yahud mezcinden ibaret değildir. Japon sanatı tamamıyla milli ve mahallidir.

Japon sanatkârları, akvam-ı saire sanayiyinden istiare ve istiane etmezler. Asar-ı sınaayenin tetkikinden Japonların Çinlileri ne derecede geride bıraktıkları müsteban olur.

Resim ve tasvir, Avrupada fihim olduğu gibi değildir. Japonya'da sanat resim, ekseriyetle ve esasen tezyin-i fikir ve maksadına mübtenidir. Binaberin resim ve tasvirler, tabiatı harfi harfine taklitten ibaret olacak yerde tasviri ve keyfidir.

Mesela bir Japon sanatkârının yaptığı çiçek, bir nebatat muallimini şaşırtır. Yaptıkları kuşlar gibi hayvan saha-i tabiatta bulunmaz. Mamafih bu resimlerin tetkikinden Japonyalı sanatkârın ne büyük bir dikkatle ezhar ve hayvanat-ı tettebbu ettiği anlaşılır.

Çinlilerin olduğu gibi Japonlar dahi tersim değil, tezyin ederler. Sanatın en müşkil ciheti olan vaziyeti vermekte Japon sanatkârları birincidir. Mesela uçmak vaziyetinde resm ettikleri bir kuş, hakikaten uçuyor zan edilir.

Şayan-ı dikkattir ki Japonlar, insan ve cemal-i insaniyi tasvirde hiçbir fevkaladelik gösterememişlerdir. Heykeltıraşta dahi aynı mütalaa doğrudur.

Japon sanatı küçük şeylerde büyük, büyük şeylerde küçüktür.

Japonların temayüzat-ı milliyelerinden biriside çiçeklere olan ibtilalarıdır. Japonlar, çiçeklere prestiş ederler. Onlarda haftada bir istirahat günü yoksa da birçok yortu günleri olmakla bunlar, hafta rahat günlerinin yerini tutar.

Japon yortuları, muharebelere, galebelere, tesadüf ve eyyam değildir. Bu yortular, latif çiçeklerin, baş gösterdiği günlerdir.

Japonlar mevsim çiçeklerinin açması, ağaç baharları münasebetiyle yortular yaparlar. Ve ailece kırlara çıkarak seyr-i ezhar ve istişmam-ı revayihı latife ile vakit geçirirler.

Japon bahçeleri çiçek hususunda pek zengindir. Çiçeklerini kemal-ı itina ve fart-ı muhabbetle bakıp yetiştirmekte Japonlar rakipsizdir. Bu çiçeklerden en nefisleri Avrupa'ya da ithal edilmiş olup erbab-ı merak nezdinde birinci dereceyi işgal ediyor. Japonya mikadosunun arması, krizantem ve pavlonya adı verilen iki çiçekten müteşekkildir.

“AYNU”LAR

Japonya'nın en eski ahalisi, şimdiki halde “yezo” adasıyla “sahalin” adalarında sakin olan Aynular bulunduğu kaviye melhuzdur. Her halde bu kavim vaktiyle Japonya'ya baştanbaşa hükmetmiştir.

Aynular, orta boylu, kuvvetli göğüslü, geniş omuzlu, kısa ve fakat azaliyeti kuvvetli azalı, büyük elli ve ayaklı, dinç ve tівana adamlardır.

Alınları geniş, yüksek ve muhaddeb olan Aynular ilk nazarda pek zeki oldukları hakkında bir his uyandırır da tecrübe, böyle bir zannın tamamen doğru olmadığını gösterir.

Aynuların siması bir sukunet-i hazinane iraye eder. Gözleri siyah ve abdar olup pek güzeldir. Burunları kısa ve düz, yanak kemikleri düz olur. Renkleri

s.59

zeytuniye çalar açık esmer olup yanaklarının kızarıışı fark olunur.

“Aynu” lafzı, onların lisanında kıllı adam demektir. Fil-vaki Aynular gayet uzun saç ve sakallı, uzun kaş ve kirpikli olduktan maada, bütün vücutları tüylerle mesturdur. Aynular, bu halleriyle yani tüylü ve kıllı oldukları için pek müftehirdirler.

Aynular, balık avcısı olup balık kurutma ve tuzlamasıyla meşğul olurlar. Memleketleri kuru balık kokusu neşreder.

Aynular, dünyanın en murdar halkından madudtur. Denilebilir ki onların nezafet ve lüzumu hakkında hiçbir fikirleri yoktur. Suret-i maişetleri ise son derece adi ve ibtidaidir. Kulübelerde ikamet ederler. Bu kulübelerin, aydınlığını temin edemeyen bir küçük penceresi olup eşya ve asat-ı beytiyeden mahrumdur.

Mamafih Aynular, haluk ve misafirperver adamlar olur. Aynu kulübesine giren bir ecnebi seyyah, uzun ak saç ve sakallı, vücudu ak kıllarla mestur ve anadan doğma gibi çırılçıplak bir ihtiyar görür ki, genç adamlar ve kadınların muavenetiyle yosunu taramak ve ip yapmakla iştiğal eder. Kulübe halkı misafir gördüğü gibi ellerini birbirine kavuşturup avuçlarını oğuştururlar. Sonra ellerini başlarına götürüp hafif surette başlarına vururlar. Daha sonra erkekler ellerinin dışıyla saçlarını okşarlar, kadınlar ise üst dudakları üzerinde işaret parmaklarını soldan sağa doğru sürüştürürler, bu ameliyat, Aynuların selam vermeleri demektir. Kendilerini ziyaret eden ecnebiyi bu suretle selamlamış olurlar.

Aynuların sakin oldukları yerlerden yezo adasındaki şehir ve kasaba, Nippon adasından gelen Japonlarla meskündür. Aynular şehirlere yakın yerlerde ikamet ederler. Bu köyler kulübelerden müteşekkildir. Kulübelerin yanında, bir metreden iki buçuk metre

yüksekliğine kadar. Kazıklar üzerinde, bambu kamışları ve hasırlardan yapılmış, çadır şeklinde kulübecikler vardır ki bunlar, Aynuların mağaza ve depolarıdır.

İçerilerinde erzak ve balık kurusu hıfz ettikleri depoları kazık üzerine inşa etmeleri sebebi, mallarını nehirlerin feyzanı halinde sudan ve geceleri eksik olmayan vuhuştan muhafaza içindir.

Aynuların balıkları suret-i saydaları son derece ibtidai bir halette ise de ziyadesiyle calib-i meraktır. Aynu kayıkları, içleri oyulmuş cisim kütüklerdir ki merakib-i bahriyenin en ibtidai suretidir. Aynular, bu kayıklarla balık avına çıkarlar. Yekdiglerinden iki metre uzaklık ile iki kayak, nehrin akıntısına doğru iner. Kadınlar baş tarafta oturup kayığı idare ederler. Erkekler ağları, serpmeleri atarlar, hemen her atışta balık tutarlar, zira ağ atanlar, balıkların denizden nehrin menbana doğru çıkışlarını görürler ve şu halde serpmelerini boşa atmazlar.

Aynular saydına ehemmiyet verdikleri ve kuruttukları balık “som” balığıdır. Hayvan tutulur tutulmaz, baş tarafta oturan kadının önüne atılır, o da hayvanın başını taşla ezerek kayığın içine atar.

Aynular, çırıl çıplak ava çıkarlar ve avlandıkları zaman, şayet ağdan balık kaçarsa pek çirkin bir sesle haykırırlar. Aynuların bu kayıkları idarede gösterdikleri maharet çok büyüktür. Fakat en büyük maharetleri, dünyada pek ziyade sarf ve istihlak olunan som balığını kurutuşlarında görülür. Bu balık kendilerinin gıdasını teşkil ettikten maada mühim bir derecede ihracat da yapılır.

Ayıya İbadet

Aynular, ayının ulûhiyetine kani'dirler, bu hayvana hürmet ve riayetleri çok büyüktür. Bir avcı, şayet eline bir ayı yavrusu geçirirse, muzafferane bir halde

Koreliler

Bunlar Kore Hükümetinin vükalasıdır. Elbiseleri açık mavi renkli ipekten mamüldür. Bellerine kırmızı sahtiyandan yapılmış elmaslarla müzeyyen kemer takarlar.

Budi Kâhinleri

Tibetlilerin Budi rü'esa-yı ruhaniyesi kadar musikiye mübtela kimse yoktur. Bir seyyahın virüdü bile onlar için gürültülü aylara vesile olur.

Andaman adaları

“Port-Biler” kasabası kurbünde sakin ahaliden bir zevc ve zevce.

Andaman Adaları

Bir kütüğün içini yakmakla meydana getirdikleri kayıklar içinde Andaman yerlileri şayan-ı takdir bir maharetle ve oklarla balık avlarlar.

köyüne gelir. Yavru, kemal-ı ihtimamla kulübede beslenir.

Hayvan biraz büyüyerek, insanlara saldıracak dereceye gelince bir kafes içine konulur, bu halde dahi üç dört sene beslenir. Bu müddet bittikten sonra konu komşu ve etraftaki köylerden birçok misafirler gelir bir şehir-i ayinde başlar. Herkes rakı içer, mısır unundan yapılmış pastalar, tatlılar yerler. Sonra ayının boynuna ve ayaklarına bir ip bağlanır, kafesinden çıkarılıp bir kazığa, rabt olunur.

Bir Aynu, ayıya yaklaşarak, uzun bir nutuk iradına başlar. Bu nutuk, kendisini yiyecekleri için ayıdan af talebini havidir. Nutukun sonlarında şu acıklı sözler söylenir:

“Ey kıymetli mabud! Biz sana prestij ederiz, bizim dualarımızı istima et. Seni, akrabanın yanına gönderiyoruz. Bizim hakkımızda şefaet et!”

Ayının bağlı bulunduğu kazığın etrafında toplanan halk arasında en cesur olanı, hayvanı kulaklarından yakalar, hayvan, mütecavizin elinden kendini kurtarmaya çalışır, homurdanır, bağırır. Artık o aralık fırsat gözeten birisi, hayvanın ağzına bir ağaç parçası idhal eder, iki avcı alt ve üst çenelere dayanarak ağzı açık tutar. Avcılardan birisi hayvanın ağzından bir ok atar, kalbine isabetle öldürür. Ayı derhal soyulur. Ve herkes kemal-ı tehâlükle etinden payını alır. Aynuların, ayıya atf-ı ulûhiyetle etini yemelerinin sebebi, mabudlarıyla tevhid-i cismaniyet emeline mebnidir.

KORELİLER

Dünyanın en munis ve çalışkan fakat en bedtbaht ve mağdur kavmi Korelilerdir. Nüfusları on milyonu geçer. Koreliler, kendilerini ihata eden cengâver akvamın ve ekseriyen Çin Hükümet-i muazzamasının tahte esaretinde yaşamışlardır. Son muhabereden sonra Kore, bir Japonya müstemlekesi hükmüne girmiştir. İhtimal ki Japonlar sayesinde rahat ve saadete nail olacaklardır.

Kore kasabaları ve hele karyeleri, dünyanın en pis ve adi memleketlerinden maduttur. Sokaklar gayet dar ve murdar, evler alçak ve kerpiçle inşa edilmiştir. Ekseriyetle evler iki odalı olup içlerinden kesirülefrad aileler sakin olur.

Bereket tenasül hususunda Koreliler müşar bil-binan olup onbeş, yirmi evlat yetiştiren babalar az değildir. Mamafif hıfz-ı sıhhave asla riayet olunmadığından bilhassa çocuklarda vefiyat küsretlidir. Korelilerin odalarında eşya olarak bir hasır bulunur. Odaların haricinde inşa edilen ocaklar, kış vakitleri yakılarak odaların zemini teshin edilir.

Kore’de yabancıların tahayyürünü mucip olan ciheti, sefaletin bütün sunuf-u içtimaiye de alel-seviyyehüküm-ferma olmasıdır, yani Korelilerin zenginleri, tüccarları dahi

ancak ekmek bulabilir. Filvaki Koreliler pek çalışkan ve gürbüz adamlar olup ticaret ve ziraatleri de yerinde olduğundan bir seyyah bu sefaletin esbabını göremez.

Kore'deki vergi usulü dehşetlidir. Her adamın servet ve ticareti nazar-ı dikkate alınarak kendisine bir vergü takdir olunur. Lakin bu takdir o derece gaddarenadır ki en zengin bir adam, eline geçeni hükümete verir, kendisine kalanla ise ancak açlıktan ölmeyecek surette yaşayabilir. Demek ki bir adamın zengin, diğerinin fakir oluşu sırf hükümete, verdikleri para itibariyle olup Kore'de servet ve fıkırın başka manası yoktur. Japonyalıların bu usul bi nazir mekruhu kaldıracakları şübhesizdir.

TİBET

Tibet, Himalaya dağlarının şimal-i şarkisinde kâin 3500 den 5000 metre irtifana kadar yüksek yaylalardan ibaret olup arzın en yüksek aksam-ı meskunesini meydana getirir. Ahalisi altı milyonu mütecavizdir.

s.63

Mamafih Tibet'in ekseri tarafları gayri meskûndur. Bu halk göçebe halinde yaşamakta olup kabilelere münkasimdir. Cümlesi "lahasa" şahrinde sakin ve "büyük lama" ünvanını taşıyan budi reis-i ruhaniyesinin emrine itaat ederler. Tibetliler, Moğol ırkına mensup iseler de diğer akvamla da ihtilat ettikleri anlaşılır. Ufak azalı, uzun boylu, büyük ağızlı, bir ezmail gözlü, siyah saçlı, umumiyetle köse kızıl esmer benizli olurlar. Manzaraları zekâvetlerine delalet eder.

Tibetliler gayet halim, lütüfkar ve sözlerini tutmakta meşhur olurlar. Musiki ve taganniyi, raks etmeyi, ziyafet vermeyi pek çok sevdikleri gibi muhasabet ve unsusiyeye son derece meyal olduklarından her fırsattan istifade ile ictimâ ederler, eğlenirler.

Tibetliler, Çinliler kadar zanaatkar değiller sade ticaret işlerinde onlardan daha mustait olurlar. Ticaret işleri, büyük lama ve lama manastırları tarafından tayin edilen memurların tahte nezaretinde cereyan eder.

Tibette senede iki büyük panayır kurulur. Kanun-u evvel vesani zarflarında devam eden panayırlara gelen karbanların çokluğu inanılmayacak derecededir. Emual-ı ticariye koyunlara ve yak denilen hayvanlara yükletilir.

Tibetlilerin elbise ve serpuşleri pek mütenevvidir. Renkli kumaşlardan entariler giyip belini bir kemerle sıkanlar, bir kılıç ve abnus gılaflı hançerlerden itibaren kav ve çakmak kutusuna kadar asanlar vardır. Pars denilen kaplan postundan, koyun postlarından kürkleri de giyerler. Kılıçları yanlarına değil, göbeklerinin üstüne asarlar.

Tibetlilerin cepleri pek vasi olur. Bu ceplere kaşık, tabak, bardak, kusi, kese ve çay paketleri konulur.

Dünyanın en çok dua okuyan halkı Tibetlilerdir. Onlarda dua taşı, dua ehramı, dua bayrağı, dua dolabı, dua değirmeni vardır ki hep bu aletler, dua tesbihi demektir.

Bir Tibetli, layankatı “hum-mani-peder-hum!” diye zikreder. Bu cümlenin manası; “ay ful hindi meyvesindeki cevher! Ayhalık!” dır, dünyada bu dört kelime kadar fazla ve mütemadiyen telaffuz olunan elfas yoktur, çocuğun ilk kekelediği dua budur, halet nezinde söyleyeceği son sözde budur.

Tibette hüküm-ferma olan din, budi dini isede brahman meshebi ve çin ve erveha ibadet mesleği ilede karışmıştır. Ezcümle sivaya ibadet edilir. Büyük lama, ilah mütecessidi demek olup kazuratını nüsha gibi buynunda taşıyan sofı Tibetliler vardır. Tibetlilerin ayin ve ibadetleri, davul ve def ve daha birçok alat-ı musikiye ile icra edilir.

HİNDULAR

“Hindu” nam-ı umumisi ile tesmiye edilen halk, yalnız Hindistan’a munhasır değildir. Bu şibh-i cezireye mütejaviz adalarda dahi sakin olan ahali “hint” kavmiyetine mensuptur. Mamafı andaman cezirelerinde bulunan insanlar, ayrı bir kavmiyete mensupturlar.

Andaman Cezayir-i Müctemiası

Bengale körfezinde bulunan Cezayir bu muctema, 6500 kilo metre murabbainde olup bütün ahali 17000 raddesindedir fakat bunların takriben 12000’i hintten nefi ve icla edilen mahkûmlar olup asıl cezirenin yerli halkı 5000 kişiyi geçmez.

Andamanın yerli ahali zekâ hususunda pek ileri değilsede ahlak cihetiyle şayan-ı takdir bir haldedir. Bu vahşilerdeki ihtisat-ı âliye, seyyahların hayretini celp etmiştir.

Cezire halkı, ateş istimal ediyorlarsa da, ateş yakmakta ziyadesiyle sıkıntı çekmektedirler.

Lamalar

Tibette hükümler olan Lamayizim mezhebinin kâhin ve reisleri olan Lamalar gayet şen ve hoş meşreb adamlardır.

Dukan yerlileri-Büheyl, Tuda, Kuta vesaire gibi dağlılar.

Sengali sihirbazları yüzlerinde şer mabudu "Mahakola"yı teşhis eden ağaç maske vardır.

SEYLAN ADASI

VEDALAR, ŞENGALİLER, TAMULLER, MÜSLÜMANLAR

Hindistan'ın cenabında kayin “Seylan-yahut-serendib” adası dünyanın meşhuren noktalarından biridir. Cenab-ı âdemin bu adaya hubut ettiği rivayeti Müslümanlar arasında intişar etmiştir. Hatta orada kayin bir dağda, bir taş üzerinde ayak kalıbına benzeyen intiba-i, âdemin ayağı yeri olduğu rivayet edilir. Adanın bugün ki nüfusu dört milyona yakın olup muhtelif kavim ve tiplerden müteşekkildir.

VEDALAR

Adanın ahali-i asliyesi vedalardır. Melez ahalide esas olan bu tiptir. 2000 senedir, haricden gelen akvamla ihtilat ve hâkimiyetini gayip eden vedalar, ecdadlarının lisan ve adatını tamamiyle muhafaza etmişlerdir.

Yakın vakitlere kadar vedaların vahşetleri hakkında rivayetler devaran ediyordu. Adadaki kandi şehri ahali-i içirilere kadar gidemeyen seyyahlara, vedaların hüşimet-i tab-ı hakkında birsürü masal dinletir idi lakin sonraları birçok seyyahlar bu ibtida-i cemiyet-i beşeriye-i tedkik eylemiş olduğundan artık hakikat anlaşılmıştır.

Vedalar, adat-ı kadimelerini terk etmekle beraber İngiltere hükümetinin teklifat-ı hayr-ı hahanesini hüsn-ü telakki etmişlerdir. Bu kavim için İngiltere idaresi kasabalara yakın arazi hazırlamış ve Fevzi etmiştir. O vakitten beri vedalar, kulübeler yapmaya ve şehirlilerle ihtilata başlamışlardır.

Vedalar, avcıdır. Senegalli tüccarlar, onlardan bal, fildişi, geyik boynuzu ve geyik pastırması toplarlar.

Vedalar, hayır ve şer için pek lakayd göründükleri halde aralarında cinayet ender vukua gelir. Gayet halim olurlar. Hırzılığın aralarında bir cezası yoktur. Yalnız mal mesruk istirdad olunur. Kız kaçırılarda ayrıca bir ceza yapılmazsada kız geri alınır. Eğer kaçırılan kadın, kocali ise, kaçırana deynek cezası yapılır.

Aile ve izdivaca tamamiyle hürmetleri varsa da nikâh-ı dini yoktur. İzdivacı tarafının akrabası akid eder. Gelinin babası güveye bir ok verir. Damadın babasıda kızın babasına kendi arazisi dâhilinde evlenmeye izin verir. Zefat, ağuş tabiatta ormanların en hücre köşelerinde icra edilir. Vedalarda taaddüt-ü zevcat gayrı meşhut ve zatende fikri halleri buna manidir.

Tefekkür ve medeniyet-i maddiye hususlarında pek geri olan vedalar, yekdiğerine karşı muamelatında en mütekâmil heyat gibi hareket ederler. Karı koca beynindeki münesabat-ı hürmet ve mütekabile üzerine mebnidir.

Seylanın mütebaki ahalisini teşkil eden senagalli ve namuller, hindden gelmedir. Mamafi vedalar ihtilat ederek pek çok melez efrat meydana getirmişlerdir. Müslümanlar, arap ahfadı ise de yerlilerle ihtilat neticesinde onlarda mahalli bir tip hükmüne girmiştir. Şu kadar ki din sebebiyle ayrı bir heyet-i içtimaiye meydana getiriyorlar. Seylanda melailer ve Avrupalılarda bulunur.

HİNDULAR

Hindin üç yüz milyondan ibaret ahalisi, artık her birinin tidat ve tefriki mümkün olamayacak kadar muhtelif akvamın ihtilatından meydana gelmiştir. Mamafi esas olan üç ırkı mühim, yani zenciler, Moğollar ve aryanilerdir. Her üçüne mensup halis efrat hala külliyetli olduğu gibi her birine mensup mezlezlerde pek çoktur.

Hint, diğeri bir nazarla da nokta-i şayan-ı dikkattir. Bu

s.67

Memlekette, yüksek bir derece-i medeniyete çıkmış akvam bulunduğu gibi dünyanın en ibtidai ve vahşi akvamı da orada bulunur.

Hindin aksam-ı şimaliyesinde, cesim ovalarda, ırk-ı hâkim aryanilerdir. Bunlar, Hindi fetheden adamlardır. Dukan hıttasında ise ekseriyet, Hindin ahaliyi kadimesi olan “Dravidi”ler teşkil ediyor.

DRAVIDİLER

Hindin en eski ahalisi Dravidiler olup memleketi fetheden Aryaniler tarafından ovalardan tard edilmişler ve dağlara, yaylalara çekilmişlerdir.

Dravidilerin hemen kâffesinin rengi siyahtır. Burunları yassı, dudakları kalın olur. Dikilmiş elbise giymek mutadları olmayıp birer kumaş parçasına, ihram giyer gibi, sarılırlar.

Delikanlılar ve genç kızlar, inci bileziklere, demir ve bakırdan küpelere, işlenmiş kemerlere pek meraklı olurlar. Başlarına bir şey giydikleri nadirattan ise de kadınlar, başlarına peruka takmasını pek severler. Dravidilerin pisliği nefret-i engizdir. Ekseriyetle samimi ve iyi tabiatlı olurlar. Pek korkak ve utangaç olurlarsa da kendileriyle konuşularak mahçubiyetleri ref’edildiği vakit tatlı tatlı sohbet ederler. Aryanilerden daha doğru kalpli ve sıdka daha mütemayil iseler de hırsızlığa ibtilaları pek büyüktür.

Mamafih sıratda mahir adamlar değildirler.

Hind'in bu siyah ahâlisinin lavazım-ı medeniyetten hiçbirisine ittıla'ı yoktur. Yazmak, okumak onlara tamamen meçhuldür. Hiçbir ananâ tarihîyeye dahi malik değildirler. Ecdadlarından kalan ashâr, akvam-ı iptidaiyenin diktikleri bir takım cesim taşlar gibi seyyardan ibarettir. Dravidilerin munkasım bulunduğu muhtelif kabail ve ahali berveçhi atidir.

“KUL”LAR

Evvelleri “Bengale” nin ovalarına münteşir olan kullar, hâlihazırda tepelerde, yaylalarda ve Bengale'nin “Jongul” tabir olunan cesim ormanlarında ve “Nikpur” yaylalarında sakin oluyorlar. Kullar, birçok şubelere munkasım olup simaları arasında farklar vardır ve Fatih Aryanilerle ihtilat ederek merezler meydana getirmişlerdir.

Kulların renkleri, hadd-i vusta nazara alınmak üzere bakır kırmızısıdır. Saçları, umumu Hindulara has olan siyahlıkta ve dalgalıdır. Endamları hoştur. İçlerinde uzunca çehreli ve düz burunlu pek çok kimseye tesadüf edilir.

Kul kızları içinde düz burunlu, müntezam ve latif hutut-u vechiyeye malik, güzel ağızlı, zarif çeneli olanlar az değildir. Lakin ekserisinin gözleri, kasvetli bir esmer renginde olduktan maada asıl Hindular gibi iri ve parlak değildir.

Kullarda, şimaldeki Moğollarla olan ihtilatlarının asarı meşhuddur. Bengale ahâlisi güneşe ibadet etmekte iken Kullarda böyle bir ibadetten eser görülemiyor, hatta eski dinlerinin hatırasını bile unutmuşlardır. Şimdiki halde “Divlere, İfritlere” ve bir de vefat eden adamların ruhlarına ibadet ediyorlar.

BEHİLLER

Behiller, kısa boylu, cılız vücudlu simsiyah renkli ve mamafih kuvetli adamlardır. Muharebeye, haydutluğa pek mühemikdirler. Hırsızlıktaki maharetleri Hindularca darb-ı mesel olmuştur.

Hikâye ve destanlarda bu halkın sirkatdeki maharetlerine dair birçok şeyler bulunur. Behil mehre-i sarikini, uyumakta olan bir adamı uyandırmadan, altındaki yatağı çalabiliyorlar.

Behiller, vücudlarını yağlarlar, çırılçıplak gezerler. Hiçbir gürültü çıkarmadan hayalet gibi yürürler, onları derdest etmek pek müşküldür. Kendilerini

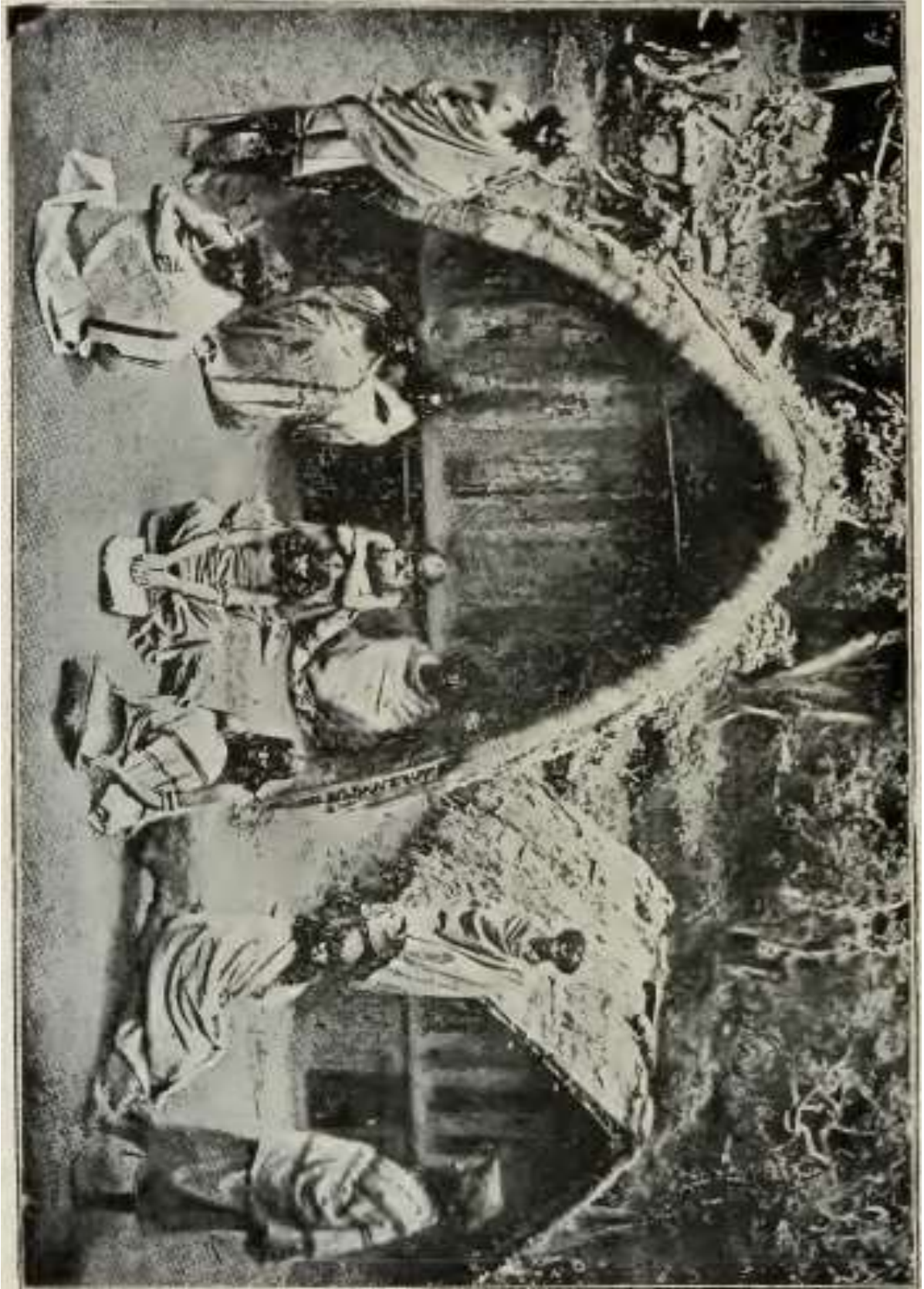
“Kul” kabilesi efradı. Nakliyat işlerinde istihdam olunurlar.

Seylan rakkaseleri. Daha çocuk iken raks öğretilir.

Hind-i cenubi ve Seylanda bulunan“Tamil” lardan.

Tudaların kulubesi

gizlemede emsalsizdirler. Galebelik taharri kulları tarafından etrafi çevrilen bir behil, rengiyle mütenasib ağaç, kütük, duvar yıkıntısı vesaire gibi şeyler yanında türlü vaziyetler alarak ve kendisini bu eşyadan biri zannettirerek yakasını kurtardığı olur.

Şimdiki halde bunlar, bir dereceye kadar te'nis edilmeye başlanmıştır. Hindin iki alayı behil kabilesi efradından müteşekkildir.

Ormanlarda inşa ettikleri kulübeler, ot ve kamışlardan yapılıdır. Behiller, ağaçlara ve taşlara taparlar. En ziyade korktukları şey, fena fallardır.

TUDALAR

Tudalar, hindistanın cenubunda “Nilgiris-mavi dağlar” yamaçlarında müteferrik bir surette sakin olurlar.

Tudalar, cüsseli ve kuvvetli adamlardır. Hutut-u vechiyeleri muntazam, derileri çukulata renginde, kartal gagası gibi kemerli burunlu, kalın dudaklı olurlar, pek kıllı adamlardır ki şu alaim, onları, avusturalya yerlilerine takrip eder. Başlarının şekli, endam ve atfarları “eski Romalılara mahsus alaim” i hatıra getirir.

Ekseri ulemaya göre hindin en eski ahali bunlardır. Siyah gözleri, son derece parlak olup zekâ, hilm ve keder ile şaşaadardır.

Sakin oldukları yerler, hindin ateşin çöllerinden pek ziyade mürtefa ve hindistanın isviçresi hükmündedir. Tudalar, bu ali yaylalarda kendi adad-ı milliyeleriyle iştilal ederler ve başka ahali ile ihtilatı sevmezler.

Tudaların sedası halâvetli ve bazen kadınlarının sesi ruhnevazdır. Bu kavmin zevk-i selimi, sade-i maişeti şayan-ı dikkat ve takdirdir. Tudalar, bir kollarıyla bir bacaklarını hariçte bırakmak üzere ihram giyerler. İhramlarına bu suretle sarılmış tudaların tavrı vakur ve ağırdır. Gayet terbiyeli, nazik, sevimli, şen ve samimi olurlar.

Tudalar, kadınlarına karşı hürmet ve riayetle muamele ederler. Kadınlar büyük bir sebestiye maliktir. Çocukların terbiyesine, eve su tedarikine, yemek pişirmeye velhasıl hedamat-ı beytiyeye kadınlar memur olup erkekler ailelerini iâşe için yalnızca çalışırlar.

Pek asude numayiş düşmanı ve samimi olan tudalarda karabete riayet pek büyüktür. En uzak akraba bile aynı ailenin efradı sayılır. Ailenin reisi erkekler isede kadına ve efradı ailelerine karşı dürüst ve müstebiddane hareket etmezler.

Kadınlar, kollarını göğüslerini ve bacaklarını tevsim ederler. Kollarına pek ağır madeni halkalar takarlar. Tudaların şekaveti, büyük bir çapta mütekâmil değildir, lakin metanet-i ahlakiye ve maneviyeleri çok büyüktür. Bir de, bildiklerini güzel bilirler.

HUNDLAR

Dravidi kavminin diğer bir nesli de ‘‘hund’’lardır. Bunlar, yakın vakitlere kadar mabudlarına insan kurban eder ve kız çocuklarını telef eylerlerdi, sebebi ise, eski arablar gibi, gya fikir ve faka ve kızların faydasızlığı idi. 1835 senesinde İngiliz tabiiyetine geçen hundlar, bu adad-ı vahşiyeden vazgeçmeye ve kurban etmek üzere sakladıkları insan sürüsünü azad etmeye mecbur edilmişlerdir.

Hundlar kurban edecekleri biareleri ağaçtan masnu’ fillere rabt ederlerdi. Kurban kesmek vazifesiyle memur olan kâhin, bunları balta ile keserdi. Halk ise, kurbanın kanını ve etini alırlardı.

Bir İngiliz genareli, hundlar hıttasına gittiği vakit, yalnız bir kasabada üzerleri birçok kurbanlık adamlarla dolu on dört fil gördü. Derhal

s.71

Fillere asılı esirleri azad ettirdi. Lakin Hundlar, generalin bu hareketinin sebebini derk edemediler ve sandılar ki generalin, bu insanları kurtarmaktan maksadı, onları kendi mabuduna kurban edip teveccühlerini kazanmaktır. Bu İngiliz generali, diğer bir defa, bir geç kızın kurban edileceğini haber almakla kuvvetli müfreze ile Hundların kızı kurban etmek üzere içtima ettiklere yere gitti.

General kızı istedi. Ahali, asker korkusundan muhalefet edemeyerek kızı verdi. Lakin generalin azimetinden sonra halk içinde büyük galiyan meydana zuhre geldi. Kurbanın ellerinden kaçması sebebiyle ahali adeta çıldırılmış idi. Nihayet içlerinden birisini aklına tebadr ettiği vecihle, kızı baltalayacak olan ihtiyar khinin idamı kararlaştırıldı. Ve o güne kadar yüzlerce insanı balta ile kesmiş olan ihtiyar kâhin, file asılarak, balta ile parça parça edildi.

Hundlar, kurban edecekleri insanları, avcı halkından kapar, kaldırırlardı. Kariyede eyyam-ı mahsusada edilmek üzere bir sürü insan beslenirdi. Ovadan kaldırılan kurbanlıklar, kemal-ı itina ile beslenir ve dikkat ve riayetle muamele görürdü. Kurban edilecekleri güne kadar, bütün köylüler, onlara hüsn- muamelede adeta rekabet edercesine davranırdı. Yevm-i meş’um-u katl geldiği vakit, fillere asılan kurbanlara, hundlar ‘‘sizi biz kazandık, yaptığımız hakkımıza müsteniddir.’’ Diye haykırırlar ve kurbanın etiyle kanını paylaşırlardı.

Hundların şu vahşeti, yalan bir dinin icabatındandır. Bu kurbanları kesmekten maksatları, ervahı memnun etmek ve kuraklıktan kurtulmak idi.

Hundlarda izdivaç dahi ‘‘kapma’’ suretiyle icra edilir. Bir delikanlı, zevce yapmak istediği kızı kaçırır. Kızın akrabası ve köy halkı, yalancıktan gasıbı takibe koyulur, yine

yalancıkdan bir mümanat olmak üzere delikanlının akraba ve köylüsü, mukiplerin karşısına çıkar. Delikanlı kızı kendi köyüne isal ettiği gibi izdivaç akdedilmiş olur.

Hundların insan kurban etmek gibi hareket-i vahşiyanelerinden sarf-ı nazar, sair adedleri şayan-ı takdirdir.

Hundlara göre en büyük günahlar: bir misafiri kabul etmemek, akdi bozmak, yalan söylemek, ravabıt-ı dostaneyi kırmak, bir göreneğe, bir kanuna itaat etmemek, tediye edemeyeceği derecede ödünç almak, harp zamanında gizlenmek, cemaatin esrarını fas etmek gibi şeylerdir. En büyük fazilet ise, rahip olmak muharebede düşman öldürmek ve meydan-ı harbde ölmekten ibarettir.

“KUTA”LAR, “KURUMBA”LAR

Dukan dağlarında, Hundlara mütecavir olarak. Kuta ve Kurumba kavimleri sakin oluyor. Bunlar her terakkiden mahrum, sefil ve bedbaht bir halktır. belahat-ı tabiyeleri kafi degilmiş gibi ifradla sarhoşluğa mübdela olduklarından bütün bütüne ahmaklaşmışlardır.

Bu iki kavimle ve itikad maneviyattan bir zerrecik bile yoktur. Her ikiside hususan Kurumbalar mana-yı tammiyle vahşet halinde yaşamaktadırlar. Bir dereceye kadar vahşeti eksik olanları dağlardan inerek kasaba ve köylerde ufak tefek işler yapabiliyorlar. Bundan anlaşılıyor ki kendileri suret-i katıyede mahrum-u zeka değildirler.

Dağlarda ikamet edenler ağaçlardan kendi kendine kuru parçalarla, otlarla pek adi kulubeler yaparlar. Çoğu mağaralarda, ağaç kovuklarında beytutet eder.

“GUND”LAR

Dukanın şimalindeki yaylalarda “gunduvana” denilen hıttada sakin olan Gundlar, siyah Dravidilerle Moğolların ihtilatından meydana gelmiş bir kavimdir.

Bunlar, çok siyah renkli, orta çapta, müntazam azalı ve pek çirkin adamlar olup ağızları büyük

İskart denilen Keşmir askeri

Halis Farisi bir ateşperest kızı

Keşmir Müslüman Kadınları

Hind dağlılarından “Pihari” kadınları

Brahma dininden gayrısına mensub Hind Mecusilerinin kurban kesmesi.

dudakları kalın, kösece ve sert siyah saçlı olurlar. Saçlarını şu hali, zencilerden ziyade Moğol ırkına mahsusdur.

Gundların kadınları içinde insandan ziyade maymuna benzeyen mahlûkat çoktur. Kadınlar, şebabet-i ibtidaiden ihtiyalığa intikal ederler.

Gundların kadınları takatfersa bir suretle çalışırlar. Erkeklerle mahsus işlerin çoğunu kadınlar görür.

“CAT”LAR, “RACYUT”LAR

Hindin şimal garbiyesinde sakin olan bu iki kavim arasındaki fark-ı zahiriye rağmen bir kavmin iki şubesi olunmaktadır. Hinde hücum ettiği vakit, meşhur İskender-i kebirle muharebe eden akvam, bunların ecdadı olduğu malhuzdur.

Yunan müverrihleri, iskenderle muharebe eden akvamı tasvir ediyor, bu tarifler, Cat ve Racyutların şemailine muavıftır.

Cat ve Racyutlar, hindin en cengâver ahalisidir. Şeyhlerin kıyam-ı meşhuresinde İngilizlerle fedakarene muavenetle ihtilali söndürmeye muvaffak olmuşlardır.

Pencab hükümet-i islamiyesine mahveden kavim dahi Catlardır.

HİNDİSTAN ORMANLARINDAKİ AHALİ

Hindistanın vasi’ ormanlarında uzun kamışları arasında yaşayan bir takım kabail ve sunuf-u ahali vardır ki hayvanat-ı vahşiyeyi tedkik ve tetebbü’ ede ede az zaman zarfında bunların tabayılı hakkında pek şayan-ı hayret malumata destres olurlar. Bu yerlerde ikamet eden ahali tarz-ı maişet ve küzariş hayatları hasebiyle esrar-ı tabiat hakkında pek vasi’ bir vukuf peyda ederler. Çin tevellütlerinde ağleb-i ihtimal bizden fazla bir kuvve-i samiyaya veya basiraya malik değiller. Mamafih bunlar kaplanın derelerde yere süründüğünü Avrupalı avcılardan pek çok evvel duyarlar. Ormanın içerisinde vuku bulacak en küçük bir şematet, onlar için birer mana ifade eder. Mesela maymunun sıçramakta bulunduğu ağacın dibine bir kaplan yanaşacak olursa bağışlarını korkmuş bir geyigin feryadını esbabıyla beraber tanır, bir akbaba kuşunun fezada çizdiği daireleri görünce o daireler altındaki kaplanın yemeğini bitirip bitiremediğini ve yahut önündeki hayvan iskeletini elan kemirip kemirmediğini anlar. Her ayak izi, her çakıl taşının yerinden oynayışı, kırılmış bir çalı dalı onu hangi hayvanın, hangi saatte geçtiğini gösterir. Bunlar beyninde cereyan eden bir kaide var ki pek şayan-ı hayrettir, bu yerlerde yaşayan kimseler kendi muhitleri dâhilinde kalmaya mecburdurlar. Aksi takdirde açlık mevtine mahkûm olurlar.

KEŞMİR AHALİSİ

Hindistanın cihat-ı şimaliyesinde sakin olan Keşmirliler, Hindistan şibb-i ceziresi ahalisinin en latif cinsidir. Keşmirliler, asılardan beri din-i mubin-i İslam ile müşerrefdirler. Vechen Avrupa ahalisine müşabihtirler. Hindistan ahalisinin zayıf ve naif azasını, çıkık yanaklarına ve hoş gitmeyen alaim-i vechiyeye Keşmirlilerde katiyen tesadüf edilmez. Keşmir erkekleri cüsseli, mütenasibül-aza ve pek çalak ve çeviktirler. Kadınlar, umumiyetle güzeldir. Tabaka-i aliyeye mensup olanlar İtalyanlardan daha esmer değildirler. Keşmirlilerin bir hassa-i mümeyyezeside, nezaketleri, zekâvetleri ve beşâsetleridir. Bazen Moğol sülalesiyle ve alekser Tibet ile ihtilat etmiş bulunuyorlar.

PARSİLER

Hindistan akvamı içinde ihmal edilemeyecek milletlerden biri de Bumbay Parsileridir. Bunlar yedinci asr-ı miladide istila-i islamdan kaçıp hindistanda tevaftun eden

s.75

ateşperest İranilerdendir. Bunlar daimi suretde başka akvamla temasda buldukları cihetle elan cinsiyetlerini, din ve mezheplerini, adetlerini muhafaza etmişlerdir. Ticaret hususundaki zevk ve maharetleri şayeste-i medih ve senadır. Hindistandaki bütün akvamdan ziyade hâkimleri olan İngilizlerle hoş geçinmek cihetini iltizam ederler. Denilebilir ki bunlar, İngilterenin en sadık ve en zengin tebasıdır.

Sükût Kalesi

Parsiler, mevtalarını eskisi gibi yakmazlar; fakat definde etmezler, halen, meftalar üstü açık olup “Sükût Kalesi” denilen gayet büyük bir kuleye vaz edilerek orada havanın şiddet-i hareret ve burudetine maruz bırakılır ve akbaba kuşlarına yem olur. “Devr-i âlem” nam-ı kitapta bu kale hakkında bervechi ati izahat bulunur.

Parsiler kulelerini en güzel en sağlam mevaddan inşa etmek hususunda hiçbir fedakârlıktan çekinmediler, bunlar kulelerinin asırlarca payidar olmasını ve sath-ı arzın telvis edilen ihtimalden bait kalmasını istediler. Kale, yeknask bir sath üzerine ebad-ı muhtelifde inşa edilmiş bulunuyor, bu büyük kalenin kudru 30 ve irtifahı 10 metredir. Kale duvarları kâmilten pek sert taşlarla dairen madar alçı ile mutalla bulunmuştur. Kapısı topraktan epey uzak bir yerde bulunur. Cenazeler, muhtelif bazı merasim-i mezhebiyeden sonra sırf bu vazife ile mükellef serapa beyaz giyinmiş birtakım cenaze taşçıları tarafından götürülüp o kapıdan içeriye idhal edilir. Cenazeye elden başka hiçbir aza temas etmez. Kuleye bu adamlardan başka kimse giremez.

Dâhilinde, birbiri içinde üç daire şeklinde şifalar vardır ki cenazelerin vazına mahsus yatak gibi yerlerini havidir. Cenazeler yatalara konulur. Bir saat zarfında cenazelerin etleri akbabalar tarafından ekl ve bel' edilir. Kadid, şiddetli hareret-i şems tarafından kurutulduktan sonra kule dbindeki hendeğe atılır.

ARYANİLER

Hindistan ahalisinin unsur-u fatihi olan Aryaniler İrandan gelme olup ve vatanları Farsistan ile Hind arasındaki dağlar idi. Onlar bütün hind-avrupai akvamının ecdadıdılar. Aryanilerin en eski ilahiyatını havi olan "Vededa" mecmuası, onların milattan yirmi asır evvel Hinde doğru yürüdüklerini hakidir. Bu ilahilerin en eskisi, Aryanileri kabil kurbündeki Hayber Geçidinde sakın gösteriyor. İlahilerin en yenilerinde ise, Himalaya dağlarının şark ve garbına doğru ilerleyerek Pencab Nehirleri boyunca müstemlekeler tesis ettikten sonra Ganj Vadisine indiklerini bildiriyor.

Aryaniler Hinde yerleştikleri vakit, sınıf-ı mahsusaya münkasım değildi. Ailenin reisi, aynı zamanda ailesinin reis-i ruhanisi idi. Ara sıra büyük merasime kurban kesmek için en münasib olan adam intihab olunuyordu.

Aryaniler nezdinde dinlere büyük bir hürmet beslenirdi. Vedada risalesinin bazı parçaları kadınlar tarafından yazılmıştır. Aryanilerde izdivaç bir şekil kudsiyeti haiz idi. Dul kadınları kocalarının kocalarının cenazeleri üzerinde yakmak aded-i vahşiyanesi o vakit hai değildi.

Zan olunduğuna göre adet-i vahşiyetnemut, Vededa kitab-ı mukaddesinin şu kısmını Brahmanların sui tefsir etmesinden hâsıl olmuştur.

"Kalk! Kadın, âlem-i hayata gel, bize gel. Sen, bir kadının kocasına karşı borçlu olduğun vazayifi yaptın!"

Aryanilerin mabudlarına itikadı pek büyük idi. Her kavim fatih gibi onlar da kendilerini akvam-ı mağlubenin

Hind hümanlarından birisi.

Hindin dört sınıfından ikincisini teşkil eden Keşatriya sınıfına mensup ve Bengalenin cenubunda kâin “Oriza” hıttası şehzadelerinin resmidir.

Hind fakirlerinden yani ömrünü ızhar-ı araible, dilenmekle geçiren ruhanilerinden birinin resmidir. Bunlara “Yoğu” namı verilir. Yogular içinde, en mahir hokkabazların gösteremeyeceği hünerleri gösteren, havarık ıtlakına şayan-ı garibeler ibraz eden adamlar çoktur. Yogular, ağaçlar altında mezarlıklarda imrar-ı hayat ederler.

Sind vadisinde ikamet eden Hind kabailinden “Nağar” kabilesine mensup kimselerdir. Bunlar Keşmir meharacasına tabi olup cengâver adamlardır. Bunlar mukaddemen parya denilen sınıf-ı mahkure mensup idiler. Şimdi ise hepsi Müslüman olmuştur.

fevkinde görüyorlardı. Ve sanıyorlardı ki kendileri Hindin çilli ve kızıl yüzlü yerlilerine nasıl faik iseler, hadisat-ı mühime-i tabiiyeden ibaret olan mabubları da Moğolların mabudlarına öylece faiktir.

Aryanilerde Sunuf

Aryaniler tekessür ettikçe sahib-i iktidar rahiplerin nüfuzuyla sunufa inkisam ediyordu. Evvelcede beyan ettiğimiz vecihle evailde rüeşa-yı kabail kendi makamlarına erbab-ı iktidardan eşhas bulup ikame ederler ve bunlar merasim-i mezhebiyeye tevfikeyen kurban zebh eylerlerdi. Rüesayi ruhaniyenin işbu muavinleri pek muhterem sayılırdı. O zamanlarda yazı mevcut olmadığından dualar ve bütün merasim-i diniye şifahen öğretilir ve bunları ezberlemiş olanlar merasim-i mezhebiyeyi ifa eyler ve bu vazife evlatlarına veraset tarikiyle intikal ederdi. İbadetleri, kurbanları idare etmek, duaları okumak, mukaddes ervaha yalvarmak ve dua tazarruh'larla gazab-ı ilahiyi teskine çalışmak bunların vazaifindendi. Gid gide kasaid-i ruhaniye, gerek bunları tertip eden ve gerek ezber bilenlerce kıymetli pek bir malikâne makamına geçmişti. En ulvi duaya “Brahma” namı verirlerdi. Bunu ezber okuyan “Brahman” olurdu. Mabed mensubunu bir taraftan merasim-i ruhaniyeyi pek mehabetli göstermeye elden geldiği kadar gayret ederler, diğer taraftan mabed-i erkân ve azası pek büyük bir cemiyet haline munkalib olurlardı. Bu suretle rahipler, muavinleri mezbahayı ihzar edenler, kurban kesiciler, aliheye şarab dökenler, nağamat-ı ruhaniyeyi tanzim edenlerle okuyanlar gibi mabed mensubunu teşekkül etti; Bunlar, Aryanilere icra-i hüküm ve nüfuz eden Brahman yani ali sınıfı, tabakayı işgal edenlerdi.

Bunlardan sonra rüesa ve yahut muharip sınıfı gelirken bunlara da “Kşatriyas-Kchatrias” namı verilir. Üçüncü sınıf ahali “Vayçias-Vaycias” denilen zürra' ve tüccarlardır. Dördüncü sınıfta esra kısmıdır ki bunlara da “Sudralar-Soudaras” namı verilir. Bu dört sınıf haricinde kalan bütün insanlar Aryanilerce “Harici”dir; Yani bu dört sınıftan hiçbirine mensup değildirler. Birinci sınıftan sonra gelen üç sınıf ahalinin hukuk ve vazai fi bizzat bunları teşkil eden azalar tarafından tayin olunur; Bu üç sınıfı ayrı ayrı tetkik ve izahtan sarf-ı nazzir ile birinci sınıf hakkında bazı malumat vereceğiz.

BRAHMANLAR

Brahmanlar kiliseye ait kitaplardan maada Hindilerin kilisesine, ulum ve fünuna, edebiyatına ait kitaplarında muhafızdırlar. Nasıl ki kurun-u vustada Avrupadaki ruhbanda aynen bu vazifeyi görürdü. Zaten bunların tul-ü müddetle icra-yı hüküm ve nüfuz edebilmeleri de ulum-u diniyeden maada sair ulum ve fünuna da aşına olmalarından neşet eder. İki asır evveline kadar devam etmiş olan nüfuz ve hâkimiyetlerine karşı defaatle

isyanlar vukuu bulmuştı; Mamafif ahaliye icra-i hüküm ve nüfuz ettikleri lâakal (32) asır müddet esnasında halkın talimi ile tenvir-i ezhanına çalışmışlardır. Krallara öğüt verirler, visayada bulunurlardı.

Bir zaman geldiki zeki Brahmanlar, eski “Veda” mabutlarının birtakım hayalet-i şairaneden başka bir şey olmadığını anladılar; Güneşin, semanın, bulutların, rüzgârların şafağın yekdiğerinden müstakil birer sanı’-ı azim değil belki bir sebab-i evvelden neşet eder nüş’iyat neticesi olduğunu fikren keşif edilir. Fakat yine sebab-i hâkimiyetleri olan eski itikata itiraz etmeyerek bütün merasim-i mezhebiye ve mutadeyi kemafis-sabık icra etmekte ber-devam oldular. Yalnız beyinlerinde Allahın vahdaniyetine kail olmağa başladılar. “Veda” ya da zamanımızdan (1000) ve (800) sene evveline kadar bir zaman zarfında kâmilene edebi

s.79

bir ilm-i akaid ilave edilir. Bu eserde Allahın vahdaniyetine, ruhun ebediyetine dair birçok tasavvufî malumat ile terakki etmemiş mezheplere ait bahisler, avam hikâyeleri ve birçok hurafat bulunur.

Brahma, Vişnu, Siva

Şahane şafak, bereketli güneş, hayır-hah gün ve bütün “Vededa”nın sair mabutları yavaş yavaş fikr-i ahaliye vahdaniyet-i ilahiye - fakat bir müselles şeklinde – yerleştirdi; bu müsellesin zevaya-yı sülüsesinden biri, halk etmek için Brahma, diğeri, muhafıza için Vişnu ve öbürü de mahv ifna etmek ve tekrar vücuda getirmek için Siva’dan mürekkeb bulunuyordu. Hinduların akanim-i sülüsesi bundan ibarettir. Fakat yaratıcı olan Brahmanın pek mevhum bulunması hasabiyle avam tarafından anlaşılması ve beynelavam baki kalması gayr-i mümkün idi. Onun için bugün buna itikad ve ibadet edenler hemen sınıfı ruhbandır denilebilir. Muhafız Vişnu beynelavam daha ziyade şai’ olmuş ve “Vededa”nın iraye ettiği mabutlardan on kadarının yerine kaim olup onları temsil etmekte ve muhtelif mabedlerde milyonlarca ahali tarafından tapılmaktadır. Muhtelif isimlerle muhtelif şekil ve suretlerde tapılan akanim-i sülüsenin üçüncüsü olan “Siva” dahi fikr-i ahaliye derin itikad ve mezhebe sevk ederek ölümün, hayatın bir şekil diğere girmesinden başka bir şey olmadığı ve ölüm sadece doğrulara ebvab-ı semavatın açılmasına vasıta olduğu itikadına sevk ediyor. Bu bozucu ve tekrar yapıcı olan “Siva” Brahman mutasavvufîleri ve ruhbanları taraflarından Hindulara muhtelif ve muhvif şekillerde tecessüm ettirilir. Halihazırda Vişnu ve Siva mabedleri erkek veya kadın şeklinde Hindistan’ın müteaddid taraflarında bulunur.

Brahmanların Mevkii

Brahmanlara ibraz-ı hürmet meselesi Hind köylülerinin bütün hayatına nüfuz etmiştir, bu hürmet, hediye suretiyle izhar edilir. Tevellüd, tevsim, nişan merasimi, izdivaç, vefat, ihrak-ı emvat, seyahat ikametgâh inşası, ehemmiyetli bir ziraata teşebbüs, derc-i mahsulât gibi hususat mutlaka Brahmanlar tarafından takdis edilecek ve bunun içinde ona bir hisse ifraz olunacaktır. Fazla olarak sıhhat veya hastalık hakkında fikir sormak için Brahmanlara müracaat edilir; meserret veya keder zamanlarında Brahmanlar için ayinler şenlikler yapılır.

Hâsılı Brahmanlar ahali üzerinde büyük bir nüfuz tesir icra etmenin kolayını buldular ve bunu kemal-i maharetle tatbik ve istimal etmektedirler.

Brahmanların Hayatı

Vazife ve memuriyetleri pek ali farz olunan Brahmanlara bidayetden beri bütün bütün müstesna bir hayat atıf ve isnad edilmektedir. Onların suret-i maişetleri evvelce takdir ve tayin edilmiştir: Brahman, sinni buluğundan itibaren “yeniden doğan kimsenin” kordonunu kuşatmış ad olunur. Gençliği, sinn-i kemali, ihtiyar ruhbanın ağzından mukaddes kitapları talim, ateş-i mukaddese nezaret, şayan-ı hürmet üstadlara ihtimam etmekle geçer. Tahsil bittiği gibi izdivaç, tesis-i aile, hayat ve tabiat-ı beşeriye hakkında bilfiil tedkikatda bulunmak meselesi baş gösterir. Sonra evvelkine bütün bütün garib bir tezat teşkil eden bir hayata başlar; Ormandan birine çekilir, orada ağaç kökleriyle yaşar ve merasim-i mezhebiyeden bazısı talim eder.

Pencablı bir Brahman Medreseli bir tacir Hindli bir oban

Bir yoğı “fakir”in kulubesi

“Riva” Cellâdı

Bu cellât Hindin şimal-i garbisinde kâin “Bakilkant” rcalığının merkezi olan Riva şehri cellâdır. Başında, apolet mevziinde dahi hançer ıtlakına şayan çiviler vardır. Hind cellâtları, tarihte öyle bir şöhret-i vahşetengiz bırakmışlardır ki Çinli cellâtların şöhreti bile bu dereceyi bulamamıştır. Hind cellâtları asırlarca müddet, kazık, diri diri soyma, turnakları sökme, göz çıkarma, sineyi yarıp kalp koparma gibi dehşetli işkenceler icra etmişlerdir.

Bu işkencelerden bir tanesi Avrupalılarca zapt edilmiştir. Hind racelerinden birisinin tabib-i hususisi, bir veziri tesemmüm cinayetiyle itham ve idama mahkûm edilmişti. Lakin tabib Brahman sınıftan olup bunların ise kanını dökmek memnû olduğundan iş cellatın meharetine havale olunmuştur.

Bunun üzerine cellât mahkûmun altına kızgın Timur yapıştırmağa başlayarak, ta beyni meydana çıkıncaya kadar bu vahşi ameliyede devam etmiştir.

daha sonra Brahman bir hayat-ı mücahidane geçirmeye başlar. Artık Brahman bu âlemin alalede sekenesinden biri değildir. Brahman, bu âlemin zevk kahrına karşı lakayıdır, ona, ne başkalarını vecde getiren eşvak ve ezvak, ne de nicelerini yeisten ağlatan mihen ve alam tesir edemez. Bütün kudretiyle maddiyat içinde manevi olma, ahlaken tekemmüle çalışır, sukunet ve vicdanı, rahat-ı maneviyeyi elde etmeye uğraşır. Brahman, şarab ve müsekkirattan bir şey içemez, zaten mezhep müsait olmadığından kuvvetli atıma yiyemez. Erbab-ı hayrın kendisine verdiği bir lokma ile kanaat eder. Kanaat ve perhizde hiç kimse Brahmanlara rekabet edemez. Diniyle bilinirki Brahmanın cesedi bir gölgedir, yaşayan onun ruhi, onun fikridir. Vaktini tefekkür ve murakabe ile geçirir. Brahmanlardan birisi:

-“ Hayat nedir? Bir ağaç dalı! Bir ağaç dalı ki onda bir kuş, bir gececik mihman olduktan sonra uçar gider!” demiştir.

Vakian zamanımız Brahmanlarının bazı müstesnalarıda görülüyor. Umur-u diniye ile daha fazla muşgul olanlar, emel ve cidal-ı hayata karışanları bulunuyor. Mamafih anana-ı kadimeye tevfik-i hareket etmek fikrinde Brahmanlarda pek çoktur. Hala bu sınıf-ı mümtazın ekseriyeti, ihtirasatına hâkim olmak ve sırf manevi ve ahlaki bir hayat yaşamak sevdasında ferağat etmemiştir.

Milad-ı İsadın on asır akdem yaşamış olan “Buda Gautama Şahyanumu” nun hayatı tarihi gösteriyorki o vakit ki Brahmanlar inziva ve manastır kavaidiyle yaşıyordu.

Milattan üç asır sonra Yunan sefiri “Mağastin” Brahmanların hayat ve memat hakkında bir mubahese-i felsefiyelerinin sam’i olmuştu. Bugünde Brahman mekteplerini ziyaret eden Avrupalılar, şiddetle hükümferma olan inzibata talebe gayretine tahayyür etmektedirler.

Brahmanların Nüfuzu

Brahmanlar kendi sınıfları dışında sınıflardan kız almazlar. Murahakiyet ukaybinde bir Brahman, evlat babası olur. Bu sınıf muharebelere iştirak ettiğinden diğer sınıflardaki gibi en kuvvetli ve güzel efradını kavga meydanlarında kaybetmemiştir. Binaberin evlatlarına, daima tezayüdden bir kemmiyetle faziletler tevris etmişlerdir.

Bugün Brahmanlar, üç bin senelik bir terbiye ve maişet-i mahsusanın, üç bin senelik bir dikkat ve ihtimamın meydana getirdiği bir nesli mahsus, bir tertib teşkil ediyorlar. Brahmanlar, Hindin sınıf-ı müdebbiridirler. Lakin halkı idareleri kuvvet ile kılıç kuvvetiyle olmayıp akıl ile ilim ile ve itikalkerane bir maişet iledir.

Bir takım fatih sülaleler peyda olmuş ve inkiraz bulmuştur, Hind türlü fatihler ve kavimler eline geçmiştir, Budi dini gibi nice mezahip zuhur ve üful etmiştir. Brahman ise bütün bu inkılabat ve tehavüülata ragmen saltanat-ı maneviyesini muhafaza eylemiştir, mazide ve halde Brahman, hükümdarlara nasayihini, ahaliye teselliyet ve visayesini bezil eyleye gelmiştir. Halk ise onlara evvelce olduğu gibi şimdide mukaddes ve müstesna insanlar nazarıyla bakıyor.

Brahman Hükema Ve Üleması

Lakin Brahmanlar hakkında söylenecek söz bu kadar değildir, onlar daha fazla medayıha layıkdırlar. Aryanilere necip bir edebiyat bahşeden Brahmanlardır. Onlar, Hindilerin yalnız rahipleri değil aynı zamanda rical-i idaresi filozofları, âlimleri ve şairleridir. Ecnas-ı sūfliye bile onların sayesinde bir hıssa-i refah ve terakki almıştır.

Devr-i hacarinin. Tunç devresinin bakayası olan akvam-ı vahşiye, Brahmanlardan demir işlemek sanatını öğrendikleri gibi şeytanlara tapmaktan ibaret olan adi dinleri yerine daha âli efkârı havi mezhepleri almışlardır.

s.83

Birazda Tenkit

Şimdide Brahmanlar kakındaki efkârı itmam üzere onlara bir nazar-ı tenkit atalım. Brahmanlar, dilenmeyi zelil ve muhkir amel bilmezler. Brahmanın fikir ve zannına göre sadaka onun hakkıdır. Bu sebebe mebni bir dilenci Brahman tasavvur edildiği vakit, boynunu bükmüş bir fakir sabır hatıra getirilmemelidir. Brahman dilendiği vakit adeta zor ile alır, emreder. Seleme-i selam bir eve girer ihtiyacı olan bir şeyi ister. Verirlerse ne sözüyle ve ne de haliyle teşekkür etmez, bunu pek tabii bulur. Lakin şurasıda varki istediği verilmediği vakit de hiddet ve şikayet etmez, yine sakitane savuşur gider.

Brahmanların diğer kabihalarından biride şiddetli hodbesentlikleridir. Onların alıştırıldığı kavaid ve efkara göre onların istihkakı fevkinde kalacak hiçbir şey yoktur, herkes onlara her şeyi vermeye borçludur, onların ise kimseye karşı bir deyn ve vazifesi yoktur.

Brahman şahsi menfaati için memleketin menfaatini bir dakika bile tereddüt etmeyerek feda eder. Faide-i şahsiyesi uğrunda nankörlüğü, hatta vatanına ihaneti tecviz eyler.

Meşâğil ve mesai-i insaniyeden uzak kaldıktan maada, kendi sınıfına mensup olmayanlardan nefret eyler ve onlara karşı mürüvvet ve şefkat, şükran ve hürmet gibi ihtisat-i aliyyeden tamamen mahrumdur ve bu mahrumiyeti kendince meşru farz eyler.

Çocukluktan itibaren bir brahmana kendi sınıfından maada insanların kendinin madunü olduğu talim edilmiştir. Bu sebebe mebni Brahman olmayanlara süfla ve adi insan nazarıyla bakar.

Hind Fakirleri

Rahipler ve ruhaniler sınıfının nüfuzlu bulunduğu bir memlekette taasub-u dininin nüşu ve nema bulması gayetle tabiidir. Hind ise dünyada bu hususta birincidir.

Hind fakirleri birtakım mabetlerin etrafında kendilerini yere atarlar, baygın düşünceye kadar yuvarlana yuvarlana mabedin etrafında dönerler. Başları, vücutları taşlara çarparak kanlar içinde kalır. Aynı suretle etrafında dahi dönerler. Bedleri taşıyan arabaların önünde kendini yerden yere vuran, arabanın tekerleri altına kendini atan fakirler çoktur.

Halk, bu hareket-i mecnunaneyi takbih edecek yerde bunlara ulviyet-i ibadetin gayesi nazarıyla bakar ve onları alkışlar.

Birtakımları, kızgın demirler veyahut ateşler üzerinde yürümeyi nezreder, ekserisi ayakları tamamen kebab oluncaya kadar sebat eyler. Bazıları yanaklarına bir şiş saplar, saatlerce bırakır. Dilini kesenler yok değildir. Bazı fakirler birkaç günlük mesafedeki mabetlere boyuyla yeri ölçerek gider! Mamafih fakirlerin riyazatı bu kadardan ibaret değildir. Öyleleri vardır ki vücudunu iki kat eder, parmaklarını avuçları içine toplayıp yere ittihak eyler. Bu müşkül vaziyette kolları uyuşur, his kalmaz, tırnakları avucunun içine geçer, saçları uzar, yüzünü örter. Fakir en müthiş bir azab olan bu vaziyeti taam için de terk etmez. Saçlarını kaldırarak meydana çıkan ağzına pirinç matbuhu ve meyve sokarlar.

Bütün hayatına kolları havaya kalkık veyahut bir ayaküstünde geçirenler, kendi kendini yaralayanlar, sıcak göllerde yatanlar, vücudunun her tarafını münavebeten dağlayanlar, içi çivilerle dolu kundura giyip ayaklarını kangren yapanlar, ateş üzerinde ipler asılıp kalanlar, böyle asılmış olduğu halde baş ve omuzlarını gülçar mumuyla sıvayanlar çoktur.

Riyazetlerin Sebebi

Brahman mezhebindeki ervah akidesidir. Bu mezhebe

Siyamlılarda asalete pek büyük ehemmiyet verilmekte olup asilzadelere edilen hürmet bi-payandır.

Bir asilzadenin huzurunda kimse başını kaldıramaz. Bir asilzade bir köprüden geçerken avam, onun geçmesini bekler, köprüye ayak atmaz. Hizmetçiler ve işçiler bir asilzadeye mülaki oldukları vakit, diz çökerler.

Kral, ahali nezdinde mabutlara mahsus ihtiramata mazhardır.

Budi dini siyam ahali ekseriyetinin dinidir. Budi rahipleri çocukların başları traş edildiği vakit yapılan ayinlere nezaret, cenazeleri hind cevizi sütüyle gasil, ihrak ameliyatına riyaset, vaaz ve nasihat ve kübera cenazelerinde mersiye kıratı gibi işlerde bulunurlar.

“Bonz” denilen ve dervişhane ömür süren siyam ruhanisi.

Siyam havanentleri: Sokakları dolaşarak teganni ederler.

Siyamlı bir aile: Siyamlılar validelerine fart-1 hürmetleriyle meşhurdur.

göre bir adamın vefatından sonra ruhu son nefesindeki hissiyatının icab ettiği kalıba nakleder. Mesela hiddetli bir adamın ruhu kaplan kalıbına, halim bir adamın ruhu ise güvercin kalıbına ve hatta bir çiçeğe geçer. Fakirlerin cesetlerine ettikleri azablar ruhlarını kayd-i maddiden kurtarmak, ihsadda mahbus kalmayarak ruhani bir hayata malik olmak fikriyledir.

Hayvanlar Öldürülemez

Hinduların hayat-ı diniyelerinde en mühim mevaddan biriside hayvanatın öldürülmemesidir. Eski Mısırlılara göre en mekruh cinayet mukaddes addedikleri hayvanlardan birinin veleyki kazara ölsün itlafi idi. Bu hayvanlardan birini telef eden derhal idam olunurdu. Kazara bir kediyi öldüren bir Romalı Mısırlıların Romalılardan fevkelhad korkmakta olmasına rağmen parça parça edilmişti.

Büyük bir kahıtlıkta eski Mısırlılar layuhsa bir miktara varan kedi gibi mukaddes hayvanları yiyerek ölümden kurtulacak yerde yekdiğerini yemeyi tercih etmişlerdi. Hindular ise bu hususda bir kat daha ifrata varıyorlar. Zira Mısıriyeler yalnız mukaddes addedikleri hayvanları öldürmez ve yemezken Hindular alelumum hayvanatı öldürmezler. Onlarca bütün hayvanlar mukaddestir. Hindular Avrupalılarla Müslümanların hayvan boğazlamasına, et yemesine ses çıkaramıyorlarsa da izmar ettikleri nefret ve hiddet çok büyüktür.

Mamafih yerli racelerin icrayı hükümet ettiği yerlerde bu gün bile inek boğazlamak şediden memnudur. Bu memnuyet hilafında hareket eden olurda hükümet-i mahalliye ses çıkarmazsa ahali isyan ediyor. Kurban bayramlarında Müslümanlarla Brahmaniler arasında zuhur eden mukatelat ekseriyen Müslümanların inek kurban etmelerinden neşet etmektedir.

Hind Hakkında Mulahazat-ı Umumiye

Hindin sima-yı umumisi günden güne tebeddül etmektedir. Avrupalılarla temadi eden temas, maarif ve sanayinin terakkisi, Brahmanilerin efkarı üzerinde tedrici ve fakat müsmir bir tesir ika ediyor. Müslümanlar günden güne terakki etmektedirler.

Yakup Han, Ahmet Han gibi zevatın irşadatıyla Hindte yarım asırdan beri binlerce mektep ve medreseler, mühim darul'fünunlar ve bahusus pek çok taavün ve şefkat cemiyetleri tesis edilmiştir.

Din-i İslam, Türklerin Hind-i şimaliyi fethinden beri bu hıttı-i cesimeye dahil olmuşsa da Hindular İslama idhal için hiçbir terğib ve teşvik görmemiş idi. Şu son

zamanlarda Müslüman fazlası vaaz ve irşada mubaderet etmeleriyle pek çok Hindli din-i İslamı kabul etmeye başlamıştır.

Genç Hindliler arasında izzet-i insaniye ve gayret-i milliye fikirleri dahi oynamaya başlamıştır. Bilhassa Müslümanlar belki de bütün ehli İslamın en mütenebbih kısmını meydana getiriyor.

İslamın Hind sunuf-u aliyesi üzerine diğer bir tesiri daha var idi ki o da edebiyat-ı farisiyenin taammümü suretinde müncelih olmuştur. Filvaki Hindular ve bilhassa Brahmanlar için de Farisice enfes eş'ar meydana getiren pek çoktur.

Asıl garibi, bu şair Brahmanlar içinde na't-i nebi ehlibeyt yazanlar bulunması ve hele masaib-i ehlibeyti yazanların çokluğudur. Brahmanlar içinde şia mezhebine temayül edenler ve ehlibeyti sevenler de az değildir. El cümle mertebe-i vizarete nail olan bir Hindinun hin-i katlinde izhar ettiği hub-i al-i beyt şayan-ı kayıtdır, bu adam idama mahkûm olmuştur. Kablel-hüküm zindnda birkaç gün susuz bırakıldığından siyaset meydanına götürüldüğü vakit son bir müsaade olmak üzere ne

s.87

istediği soruldukta bir kadeh su istemiştir. Lakin kadehi eline aldığı vakit suya hitaben: Sen hafid-i Muhammede deşt-i Kerbelada nasip olmadın, o susuz şehid oldu, ben de seni içmem! diyerek kadehi yere çalmıştır.

Hindin en muhib, en cengaver ahali olan dağlı “Afridi”ler umumen Müslüman olup makam-ı hilafete irtibat ve muhabbetleriyle meşhurdurlar.

HİND-İ ÇİNİ

Hind-i Çini Asya kıtasının cenub-u şarkisinde cesim bir şibh-i cezire olup kırk milyon ahali vardır. Ahali-i asliyesi “Tiğrito” denilen siyahiler ve bunlarla Malayilerin ihtilatından hasıl olma melez bir halk ise de bugün onlar inkıraza yüz tutmuş ve adetleri birkaç milyona düşmüş olup ekseriyeti ahali Moğol cinsine mensuptur.

Hind-i Çini: Siyam Krallığı, Fransız müstemlekatı (Anam, Tongin, Koşnişin, Kamboç) İngiltere müstemlekatı (Birman, Malaka) gibi aksama münkasımdır.

SİYAM

Avrupalıların bazıcei ihtirasatı olan ve mamafih hala ismen müstakil bir krallıktır. Payitahtı Menam Nehri kenarındaki “Bankuk” şehridir. Ahali sekiz milyon kadar olup Budi mezhebine saliktirler.

Siyamlılar kara saçlı, zeytin renkli olup sağlam ve müntazam vücutludurlar. Renkleri Çinlilerden daha koyu ise de Malayilerden daha açık ve daha güzeldirler. Gözleri açık,

dudakları öne doğru çıkık alınları kabarık, burunları yassıca, çeneleri kısa olur. Çocukları başlarını tıraş ederler. Yalnız tepelerinde biraz saç bırakırlar ki şekline göre mühim bir alamet-i içtimaidir. Mesela bir çocuğun tepesinde bırakılan saç güzel bir şekilde toplanarak gümüş veyahut altın bir iğne ile bağlanır. Fakir aileler, iğne yerine kirpi dikenini takarlar. Bu tepe saçları çiçeklerle tezyin olunur. Çocukların başı tıraş edileceği vakit düğün yapılı, mızıkalar çalınır, konu komşu davet edilir. Şenlikler atılır velhasıl bu mühim bir aile vukuatı meydana getirir.

Siyamlıların hemen hepsi sakallarını tıraş ederler lakin bıyıklarına dokunmazlar.

Hilyat İbtilası

Siyamlıların hilyata ibtilası çok büyüktür. Ne kadar fakir olursa olsun hilyattan mahrum bir aile bulunmaz. Çocukların kol ve bacaklarına gümüş ve altın halkalar takılır. Bazı zengin çocuk ve kızları o kadar çok ve ağır küpe, bilezik, gerdanlık ve kemer takar ki adeta yürüyemez olur. Siyamlıların en büyük ziyneti tırnaklarıdır. Çinlilerde olduğu gibi onlarca da tırnak alamet-i asalettir. Tırnak ne kadar uzun olursa sahibi o derece şık ve necip sayılır. Bundan maada dişlerini de siyaha boyarlar.

Siyamlılar ekseriyen yalınayak gezerler. Pek az istisna ile Siyamlılar kanaatkar olurlar. Çinliler gibi afyonhar olmazlarsa da onlar kadar çaya mübtela olurlar. Tütün mübtelaları da pek çoktur. Siyamlılar şen ve sevimli ve adeta ihtirassız, tembelce ve kararsız olurlar. Sadaka vermeyi, idman oyunlarını çok severler, teşrifata riayetleri büyüktür. Taklit-i hassaları kuvvetlidir.

Gelin Güvey, Cenaze Kayığı

Siyamlı kızlar, pek küçük iken kocaya varırlar. İzdivaç müzakeratı hitam bulduğu gibi güveyi birçok bayraklarla müzeyyen bir kayıkla nişanlısını ziyarete gider. Kayığa elbise, mutak takımı, hediyeler, yemiş, diş boyamaya mahsus tembul cevizi yükletilmiştir. Kayığın orta yerinde ufak bir kubbe cesametinde ve türlü renklere boyanmış

Başında prinç kabıyla bir Kamboçlu kız

“Penum Pete” şehrinde bir yemişçi dükkânı

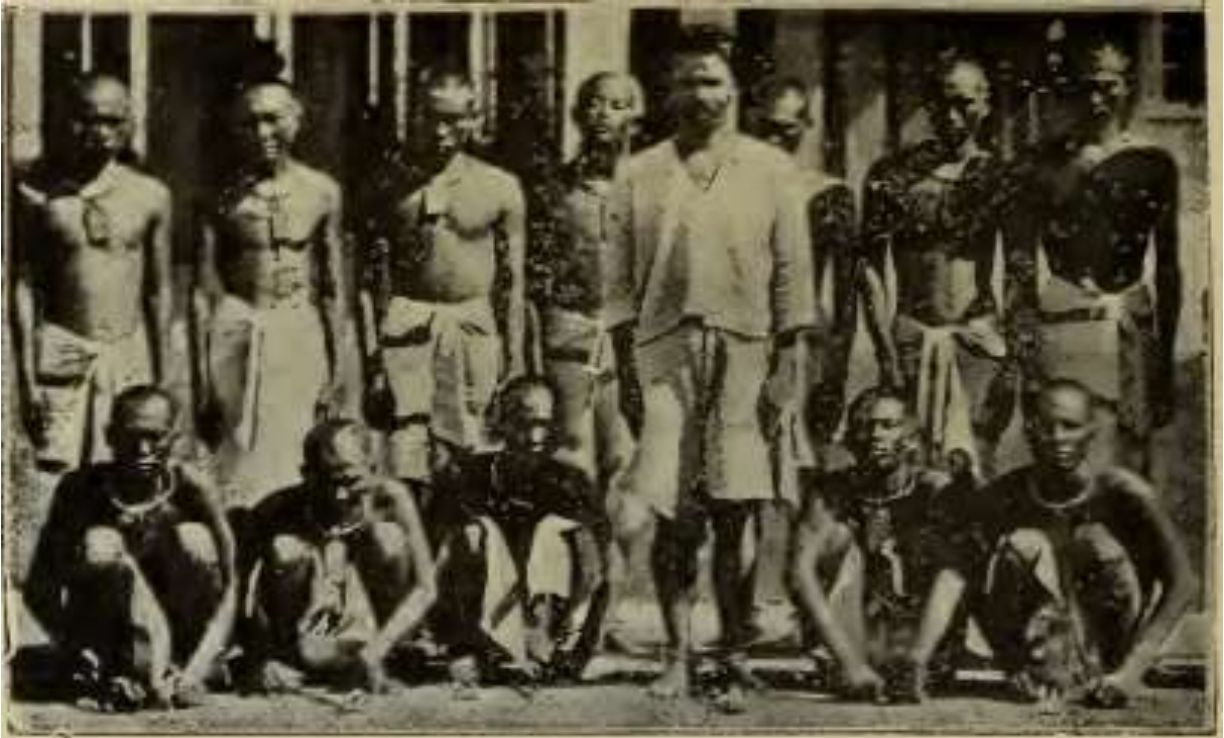

Anam Pazar yerlerinden birisi

Birman rakkasaları: Birmanya rakkasaları münferiden oynayamazlar. Bilakis kırk, elli ve yüzlercesi bir araya toplanarak muntazam bir bölük halinde raks ederler.

Birmanya raksının şark-ı garib ve garb rakslarıyla büyük farkı vardır. Bu son rakslarda büyük bir faaliyet ve hareket-i meşhud olmakta iken Birmanya rakkasaları yalnız vücudlarını iki tarafa meyil ettirerek elleriyle bir takım vaziyetler yaparlar.

Hind-i Çini hürriyet perverleri: Bu zavallılar memleketlerinin ecnebi istilasına düşmesine razı olmayanlardır ki zincirler içinde habishanelerde çürürler.

bir çörek mevzudur. Kayıktaki mızıkacılar çalgılarını çalarak, gelinin evine muvasalat olunur. Orada düğünün tertibatı yapılır.

Cenaze alaylarında dahi kayık kullanılır. Halet-i nüs'a gelen bir siyamlıya, buda denilen budi rahibi mukaddes dualar okur ve telehnüfü meş'ir nidalar çıkarır. Muhtezar fevt olunca cenazesi yıkanır. Beyaz bezden bir kefene sarılır, telli kâğıtlarla sarılmış bir tabuta konulur. Tabut çiçeklerle müzeyyen bir sayban altında iki gün bırakıldıktan sonra, evin kapısından değil, duvarından çıkarılır. Sonrada evin yolunu onup evdekileri ruhi gelerek tazib etmesin diye, tabut evin etrafında birkaç defa dolaştırılır. Nihayet büyük bir kayığa tahmil olunur, mızıkalar çalarak kayık sevk edilir. Cenaze kayığını, ölenin akraba ve odasını hamil birçok kayıklar takip eder. Cenaze bir mabede yahut ihrak meydanını götürülerek yakılır, ailesi kemiklerini toplar ve bir küp içinde hıfz eder.

Eğer cenaze bir zengin aileye mensup ise, alaya mızıkadan maade, ifritler teşhis edilen tiyatrolar, vaazler vesairede ilave edilir. Pek fakir olanların cenazesi yakılmaz. Beş on parça edildikten sonra vuhuş ve tuyure gıda olmak üzere terk olunur.

ANAM, TUNGİN, KUSİNİŞİN

KAMBOÇ

Fransız müstemlekesini teşkil eden bu dört memleketin merkez-i idaresi “Hannuvi” şehridir. Bu mustemlekenin miktar-ı nüfusu yirmi milyondur.

Anam iç tarafı dağlık ve ormanlık, sevhili mezrası bol bir memlekettir. Merkezi “Hu'e” dir.

Tungin ormanlarından maide mümbit ovalara malik ve ahalisi on milyondur. Hanuvi şehri bu hıttatadır. Koşinişin, birçok dere ve kanallara malik münbit bir hıtta olup merkezi “saygun” ve nüfusu iki milyondur. Kamboç yayla bir memleket olup nüfusu iki milyona yakın ve merkezi “penum-pene” kasabasıdır.

ANAMLILAR

Ortaya karip boylu Çinlilerden daha küçük az kuvvetlidirler. Çil yüzlü, esmer yüzlü, dar alınlı, uçuk tepeli, yassı yüzlü, çıkık yanaklı, küçük burunlu, büyük ağızlı, kalın dudaklı, geniş vücutlu ve topam olurlar. Sinn-i bulugdan itibaren kesmedikleri saçlarını kese gibi toparlarlar.

Anamlıların atvarında, onları diğer hint ve Çinlilerden farklı gösteren bir gösteriş vardır. Ayaklarının başparmağı diğerlerinden pek ayrıdır. Zaten anamlılara verilen “jiya’u-şi” ismi, açık parmaklı manasına gelir.

ANAMDAKİ KAHAS VE LAUS KABAİLİ

Bu iki kabile anamın en eski ahali olup mütecavir memleketlerde dahi efradı bulunur. Lauslar medeniyette sair anamlılardan daha ileridirler. Lakin kahas kabilesini dehşetli bir zulüm ve esaret altında bulundurmakla sui şöhret kazanmışlardır. Lauslar müseilah müfrezeler ile kahas kabilesi sükenasına dâhil olup ahalden kız, çocuk ve erkek saydına başlarlar. Tutulan zavallıların adedi yüzlere balığ olduğu gibi bunları kyun sürüsü gibi büyük kasabalara edip esir gibi satarlar.

Fransa işgalinden sonra bu iki kabile arasında muhasamaya netice verilmiştir.

Anamlılar yalancı, hilekâr ve kin besleyici ve mamafih sevimli olurlar. Umum-u Hintlilere has olan atalet ve lakaydından kurtulabildikleri vakit, sanayi ve hinfette güzel bir istidat göstermektedirler.

s.91

İçlerinde oymacılık ve kuyumculukta maharet gösteren sanatkârlar çoktur. Gerçi Anamiler hücum ve tecavüz itibariyle ceri ve cesur değillersede müdafaada gayet anud ve şecidir. Anam kadınlarında iki numuneye tesadüf edilir. Bir kısmı, yalnız alet-i zevk ve şehvet olub odalık ve halayık kubeylinden ve o kadını salahiyyetinden mahrumdurlar. Diğer kısmı evlerin kadını olub mesai-i beytiyeden maada ziraat ticaret işlerinde bile kocalarına muavenet ederler.

Anamlıların pazar ve panayırları pek işlek ve çok eglencelidir. Bunlara pek çok kadın gelir ve ekseri mevad-ı ticariye ve mahsulâtı onlar satar. Her kadın malının başında oturur, mütemadiyen hind cevizi yaprağı çiğneyerek malının mehdine dair sözler söylenir.

KAMBOÇLILAR

Bu gün Kamboçlılar, az çok melez Anamlılarından ibaret ise de cedleri pek şanlı bir kavimdir. Kahmir namı verilen bu kavim medeniyetinde pek ileri gitmiş olub bu medeniyetin elan baki kalan Anamları seyyahların müstevcib hayret ve takdiri olmaktadır. Ezcümle “Angkur-Vat” şehri harabeleri, dünyada bir misli daha görülmeyen bir azamet ve sınaatın şahididir.

Bu harebezarda bulunan bir sarayın mevzii: Beşyüz dönümlük arazi işgal etmektedir ki dünyada bu cesametde bir sükenâ daha yapıldığı görülmemiştir. Harabelerdeki baka-yı

asarda meşhud olan sınaat ve intizam-ı hendisi, taşların işlenmesinde görülen zevk ve sanat, erbab-ı ihtisası hayretle karışık taktirata icbar ediyor.

Asar-ı kadime ulama-yı mütahassisinin ekserisi, bu şayan-ı hayret bakaya-yı medeniyeyi eski Kamboclılara atıf ediyor. Zan olunduğuna göre eski Kamboclılar Hindden gelen Brahman misyonerleri tarafından medeniyete idhal olunmuşlar ve bugün asar-ı celilesi hala mevcut bulunan mühim bir medeniyeti meydana getirmişlerdir.

Hala melez olmayacak az bir miktarda bulunan bazı vahşi kabileler var ki diğer ahaliden simaca farklı olduktan maada büyük bir nezaket, pek büyük bir isdidat-i sanatla mütemayiz bulunuyorlar, yaptıkları çubuklarda, oklarda vesair alat ve edevat-ı beytiyede meşhud olan sanat ve hüsnü tabiat şayan-ı istiğrab bulunuyor.

Erbab-ı ihtisasın tahminine göre bugün kabail-i vahşiye derekesine inen bu adamlar, Kamboc medeniyetini meydana getiren eski Kahmerlerin ahfadıdır.

Hâlihazırda bu vahşilerin, Kambocun balta girmemiş ormanları içlerinde sakin bulunmakta ve bu ormanları dünyanın merkezi zan etmektedirler.

Şehirlerde sakin Kamboclılara gelince: Medeniyet-i sabıkalarından bugün ellerinde kuru bir hatıra-i mütekebbiraneden başka bir şey kalmamıştır. Bu gafil ve mütazzim halk munkarız olmakta ve yerlerini Anamlılar, Lauslar tutmaktadır.

Ne manzar-ı ibret-i amizdir ki Kamboclılar, ecdadlarının yaptıkları asar-ı hayret aver-i medeniyenin henüz enkazı ruvi arzdan kalmamışken, kendileri münkarız ve nabud oluyorlar!

Cehil ve ahlaksızlık akvamı tahrip ve imhada, dehrin asarı tahrip etmesinden daha kutludur.

BİRMANYA

Hind Çini şibh-i ceziyesinin şimal-i garbisinde bulunan Birmanya hıttası, 1885 senesinden beri İngiltere müstemlekesidir. İri Vadi nehr-i cesimi tarafından irva edilen bu hıtta-i münbitenin ahalisi sekiz milyonu mütecevazdır. Birmanyalılar, faal, kuvvetli, mütenasibül'aza olub Moğol ırkına mensub ad edilecek derecede melezdirlere. Eski ahalisi “Şin” namını taşımakta olub elan halis elcinsleri vardır.

Birmanya ahalisinden “Kaçan” kabilesine mensup bir çocuk ve bir kız.

Birmanya asilzadeganının tenezzüh için kullandığı öküz arabaları.

Birmanya prensi

Tevesüm edilmiş Birmanyalı

Birmanyalıların, garib bir darb- meseli var: “Erkek içer, muharebe eder, avlanır, kadın ve esir çalışır.”

Birmanya köylerine gidildiği vakit, mütamadiyen ayş ve işretle meşğul adamlar görülür. Viladet, vefat, izdivaç, kurban, tediye-i diyun, nişanlıyı ziyaret, bir işin tesviyesi, bir düşmanın itilafı, bir geyik saydı, işte hep bunlar ayş ve işret ve ziyafet için hüsn-ü vesiledirler. Hemen her gün verilen bu ziyafetlerde kadınlar ve esirler hizmet ederler, erkekler ise boynuzlardan mamul borular ve dünbelekler ahengiyle, halka teşkil ederek ve ağır bir sesle şarkı okuyarak raks ederler. Bir Birmanyalı vefat ettiği vakit, cenazesi oturur gibi bir vaziyete konulur, en yeni ve güzel elbiseleri iksa edilir, silahları kuşatılır. Etrafına akraba ve evdası geçerek raks ederler ve müteveffanın fazail-i ictimaiyesini şecaatini, kestiği kafaların ve tuttuğu esirlerin adedini haki şiirler, nutuklar okurlar. Bundan sonra cenazeyi bir masa üstüne yatırır, masanın altında bir ateş yakılır ki bunun hareret ve dumanı, cenazeyi mumya haline getirir. Sonrada bu mummyayı kumaşlara sararak evin odalarından birinde muhafaza ederler ve daha sonra cenaze ziyafet ve düğünleri yapılır. Bazen daha acele düğünler ve yahud mudayaka sebeble cenaze, makbere gitmezden evvel, bir iki sene odasında yatar, bekler!

Birmanyalıların Dini

Birmanyanın şimalinde sakin olan ahali, bir mevcud-u alaya inanıyorlar. Cenup kısmı haklıda bir Allaha itikad ve kurbanlar zebh ediyorlarsa da ibadet etmiyorlar. Yalnız tehlike ve ihtiyaç zamanlarında bu mabuda arz-ı munacat ederler. Bu ahali, müteaddid cinlere de inanırlar mesela: köyün, ailenin cini vardır ki ağaçlarda sakin olurlar. Tarlaların, havanın, sellerin, ormanların, dağlarında cinleri vardır. Onlara göre âlem, cinler ve ervahla doludur. Bunlar evlerde, tarlalarda kırlarda, dağlarda, havada velhasıl her yerde sakin olup insanlara fenalık ederler. Mevt-i tabii ile ölen bir Birmanyalının ruhu, ormanlarda ikamet edeceğine inanırlar, hâlbuki maktulen ölenlerin ruhu, katilinden intikamı alınıncaya kadar evlere musallat olurlar, intikam talep ederler.

Ervah âleminde, maktul, katilin, esiri olacağına itikad ederler, binaberin her kim fazla adam öldürürse, ukbada o kadar çok hizmetçi ve esire malik olur.

Birmanyalıların Cincileri

Her köyde, erkek ve kadın cinciler vardır ki bunlar, cinlerin arzu ve maksatlarını bilmek davasında bulunurlar. Ahali, kurbanlar hakkında bunlarla istişare eder. Cinci, kendisine müracaat eden adama birçok sualler sorduktan sonra filan ve felan yerin cinini

gücendirdiğini söyler. Mesela gücenmiş olan bir çağlayan cini ise, orada cinci tarafından bir horoz ve hatta bir domuz kurban kesilir. Cinci kurbanı keserken: “Ey çağlayanın cini! İşte istediğin horozu kesiyorum, bu adama gönderdiğin hastalığı geri al!” der ve kurbanı kemal-i afiyetle yer!³ Cinciler, domuz etini çok sevdiklerinden, cinlerin de bu hayvanın kurban edilmesini sevdiklerini zavallı cahil halka inandırırılar.

Cenub-i Birmanyalılara göre vefat edenler, mezarlarına konulan eşyayı ukbaya götürürler. Bu sebebe mebni cenazeleri

s.95

elbiseleri, dönbelekleri, tüfenkleri ile beraberce defnederler.

Mukaddes Ormanlar

Zengin ve asilzade Birmanyalıların mukaddes ormanları vardır. Bu ormanlarda cesim taşlar bulundurulup üzerlerine cinler için at’ime koyarlar bu taşlar mabed hükmünde olup Birmanyalılarca mukaddes addedilir. Bu ormanlardan ağaç kesmek memnudur.

Kendi evinin cinine kurban kesen bir Birmanyalı kapısını kapar ve eşğine bir yeşil dal vaz’ eder ki bu, eve kimsenin girmemesi için bir işarettir. Eğer köylüler, köyün cinine kurban kesecek olursa, hariçten köye kimse giremez.

Ahlak

Birmanyalılarca kadınlarda iffetin hiçbir kıymeti yoktur. Kocasını aldatan karıyı, kocası boşayabilir, lakin bundan dolayı erkek hiçbir telafi dava edemez ve verdiği çeyizi kaybeder.

Ziyafetlerde, erkeklerin sarhoş olduğu veyahut farzedildiği hengamda vuku bulan zinalar, tamamıyla caizdir.

Kan Ahidnamesi

İki kabile arasında muahade akd edileceği vakit her iki taraf reis ve ihtiyarları, manda ile ineğin çiftleştirilmesinden hâsıl olan “meytum” denilen hayvanın iki tarafına geçerler, tarafeyn rüesası hayvana su döktükten sonra mızrakla veya kurşunla onu cerh eder ve sonra da kanını alırlar. Reisler ve ihtiyarlar bu kanı yüzlerine sürerler ve : “Her kim muahadeyi bozarsa kanı, bu hayvanın kanı gibi aksın ve ahdi bozan kabileye lanet olsun.” derler.

İngilizlerle Birmanyalıların muahadesinde bu ayin icra ediliyorsa da yalnız yüze kan sürmek hazf edilmiştir. Mamafih Birmanyalılar, ahde vefasızlıkla meşhurdurlar.

Asya Kıtası Hakkında Bazı Mutalaat

³Din-i İslam gibi mahz-ı akl ve nur bir dine salık olan ahalimizde, hatta merkez-i hilafet ve medeniyet olan İstanbul’da bile yüzbinlerce halkın Birmanya vahşileri gibi düşünerek birtakım bakıcı ve cincilere horozlar, kurbanlar takdim edişi düşünülecek ve teessüf olunacak hallerdendir.

Asya kıtası, kıtat-ı hamse-i arzın en büyüğü olup mesaha-i sathiyesi: 43 milyon kilometre murabbaidir. Ahalisi 900 milyon tahmin ediliyor. Bu azim kıta şimalen kutuba yaklaştığı halde cenuben hatt-ı istivaya takarrub eder. Demek her iklimi haizdir. Bu sebebe mebni ecnas-ı muhtelif-i beşeriyenin bu kıta-i vasiada meydana geldiği, hakikate en yakın bir ihtimal olmak üzere tahmin olunuyor.

Hurafat ve ananat-ı akvama göre dahi mehd-i insaniyet asyadır. Edyan-ı semaviyeye müntesip insanlar arasında Beni İsrail'den ma'huzdur. Rivayata göre mahbat-ı Adem, Serendip adasıdır.

Tetkikat-ı fenniyeden istihsal edilen netayice göre bu kıta, devr-i saliste Avusturalya cezairiyle muttasıl ve multasık imiş. Bugün dahi Felemenk-i cedit ile Hind-i Çini arasını dolduran cezayiri takiben, deniz içine inhitat etmiş bir buk'a, tahtel'bahr bir duvar gibi iki kıtayı yekdiğerine birleştirmektedir.

Bugün Avrupa'yı mesken ittihaz eden akvam-ı Aryaniye Asyadan geçmiştir. Burası muhakkaktır. Keza Amerika ahali-i kadimesinin Kamçatka (ki mukaddemen Amerika'ya, Alaska tarihiyle muttasıl idi.) tarihiyle ve belki de kütükten oyulmuş kayıklarla geçmiştir. Afrikanın da vaktiyle Madagaskar'a, Madagaskar'ın da Avusturalya'ya merbut bulunduğu maznundur.

Şu halde Afrika siyahîlerinin de Avusturalya tarihiyle Asya'dan geçmiş olması pek muhtemeldir.

Birinci Cildin Sonu

Birmanyanın gayet tüylü adamları maymunlar gibi bütün vücutları uzun kıllarla mesturdur.

“Taali” şehri cami-i kebirinde mülevven bir kitabe: Tavus kuşunun göğdesi kelimeteyn-i şhadeteyn ile vücuda gelir. İsmi şerifi nebi pek güzel fark edilmektedir. Kuşun ayağı altında “elcenne” kelimesi yazılıdır.

ÇİNDE İSLAMİYET İNTİŞAR-I İSLAM

Çin hitta-i azimesinde İslamiyet pek eski zamandan beri mevcuttur. Bu memleket Garaib adatı ve ahalsinin akvam-ı saire ile münasebet tesisinden fevkel'had müctenib bulunması sebebiyle kara hudutlarını ne büyük bir kıskançlıkla icabına mesdüt bulundurduğu malumdur.

İslamiyet bu memlekete ilk defa bahren girmiştir. Çin Müslümanları arasında yer tutan rivayete göre ashab veya ahfad-ı nebeviden birisi bahren çine gitmiş ve sevahil-i cenubiyesinde islamiyeti neşretmiştir.

Elyevm müşar-ı ileyhin kantonda mevcut olan türbesi Çin Müslümanları tarafından rivayet edilmektedir.

Çin Müslümanları tarafından ziyaret edilmektedir. Çine islamiyeti neşreden ve onun isim ve hüvviyeti meçhul kalmakla beraber Umman Sevahilinden oraya gittiği malhuzdur.

Avrupalıların tahkikatına göre de islamiyetin çine duhulü sekizinci asr-ı miladidedir.

Lakin Çinlilere islamiyetin diğer bir temas-ı mühimmi vardır ki tevarih-i islamiyede icab eden vuzuhla muhakeme ediliyor. Şarka doğru tevessü-ü İslamiyet zamanlarında çin hükümeti, arab fetihlerinden bir takım gönüllü asker istihdamına başlamış ve bunların miktarı rivayete nazaran, yirmi bine balig olmuştu. İşte Çin'de islamin intişarına bunların da hizmeti sabk etmiş olması pek malhuzdur. Mamafih Çinlilerin vaktiyle ifa-yı hac suretiyle Hicaza gelmediği ve doğrudan doğruya islamla temas etmediği hiçbir vakit iddia edilemez.

Hacca bütün Müslümanlarca ne derecelerde muhabbetle riayet olunduğu malumdur. Milyonlara balig olan çin Müslümanlarından hiç birinin mukaddemen hac için gelmediği iddia edilemez. Resmini neşrettiğimiz levhalar arab ve Müslüman asarındandır. Bunlar oraya ne suretle isal edilmiştir.?

Emevi ve Abbasi hükümderan ve hülefası içinde neşr-i din için memalik-i baideye misyonerler gönderen yoktur, şu halde bu levhalar, suret-i mahsusa da çine gönderilmiş olmamak lazım gelir. Bir ihtimal kalır ki o da bazı Çinlilerin merakiz-i islamiyeye gelerek bu levhaları tedarik etmiş olmasıdır.

MÜSLÜMANLARIN NÜFUSU

Çin Müslümanlarından bahsederken, neslen Çinli olmayan Kaşgar ve Çungari Müslümanlarını bahis haricinde tutacağız. Maksat çin dâhilinde sakin ve neslen Çinli olan Müslümanlardır.

Maatteessüf bu gün Çin'de mevcut Müslümanlar hakkındaki malumat pek nakısdır. Bu hıttı-i esrarengizde sakin din kardaşlarımızın miktar-ı nüfusu sıhhat-i vecihle malum değildir. Bazı sinoloğlar (çin umuriyle müştâğil ulema) çin Müslümanlarını onbeş, bazıları otuz ve bazıları ise elli milyon kadar tahmin ediyorlar.

Bu babda tamamıyla doğru bir söz söylenemezde Müslümanların elli milyondan ibaret olacağı akva-yı malhuzattandır.

Avrupalıların tetkikatı da bu merkezdedir. İslam tarafgirliği ile ithamı mümkün olmayan Larus vesair ansiklopedilerin elli milyon Müslüman bulunduğunu beyan etmeleri bizcede bu miktarın kabulünü mucib oldu.

MÜSLÜMANLAR HAKKINDA BAZI MALUMAT

Mamafif Müslümanlara mahsus bazı malumat-ı nafıa yok değildir. Evvela, din-i İslam, kavaid-i celilesiyle mensublarına hiss-i şecaat ve fikr-i fedakârı telkin eylediğinden, çin Müslümanları şecaat ve cesaretle iştihar etmişlerdir.

s.99

Çinin en iyi askeri Müslümanlardır. İçlerinde meratib-i mühimmey-i askeriye işgal edenler vardır. Fakat asırlardan beri merakiz-i islamiye ile ihtilattan feragat etmiş olan çin Müslümanları, bugün din ve iştimaiyat nokta-i nazarıyla pek geri kalmışlardır.

Çinlilerde meşhut olan nazapetsizlik ve musavi, onlarada şirayet etmiştir. İçlerinde ulema ve fukaha pek az yetişmekte olup lisan-ı diniye vakıf olanlarıda enderdir.

Çin Müslümanları'nın Halet-i Ruhiyesi

Çin Müslümanları, çin hükümetine karşı ika' ettikleri ihtilaller ilede iştihar etmişlerdir. Çin Müslümanları sair Çinlilerin kabul ettiği edyanı pek muhkir gördüğünden sakin oldukları yerlerde çin vali memurlarının mütassibane hareket ve icraatlarına karşı hiçbir vakit tahammal etmemişler ve kanlı ihtilaller meydana getirmişlerdir.

Ez cümle 1855 sene-i miladisinde umum-ü Müslümanlar ihtilal ederek çinin cesim ve mütaaddit ordularını mağlup etmişler ve 1873 senesine kadar devam eden bir hükümet-i islamiye tesis eylemişlerdir. Bu hükümetin merkezi "tali-fu" vilayati idi.

Çin hükümeti bu ihtilalleri pek hün-harane bastıra gelmiş olup her birinde yüz binlerle Müslüman etmiştir. Zaten çin hükümeti, pek ziyade müstaid ihtilal olan ahalisinden isyan fikrini kal' etmek için hatır ve hayale gelmez derecelerde vahşiyane muamelelerde bulunur.

Mamafi çin müşriklerinin tahde irade ve idaresinde kalmağa rası olmayan Müslümanlar, daima ihtilale ve muhafaza-i istiklale müheyye bir haldedirler.

Kaşgar Türkleri 1866 senesinde çin hükümetine isyan ile ilan-ı istiklal etmişlerdi. On milyon halkın dört yüz milyon nüfusa malik bir hükümet-i azimeye mukavemetleri mümkün olmadığından vukua gelen muharebatta kaşgar ve ili Türkleri mağlup olmuş ve 1877 senesinde istiklallerini gayıp etmiş idi.

Çinliler, memleketi dest-i teshire aldıktan sonra iki yüz bine karip silahsız halkı en feci sûretlerle katl ve imha etmişlerdir.

Kara Bayraklar Ve Bokserler

Şecetleriyle meşhur olup ikide birde isyan çıkaran ve Avrupalılarca karabayrak ve bokser diye şöhret alan halktan karabayrakların kâmilen ve bokserlerin kısmen Müslüman oldukları anlaşılıyor.

İtikadat-ı Garibe

Dahil-i Çin'de sakin olan müslümanlarla temasa muktedir olan seyyahın, bunların itikadına pek çok hurafat karıştığını rivayet etmişlerdir.

Ez cümle Çinlilere has olan fikr-i maddiyatla ervah-ı ecdada fazla hürmet, müslümanlarada yayılmıştır.

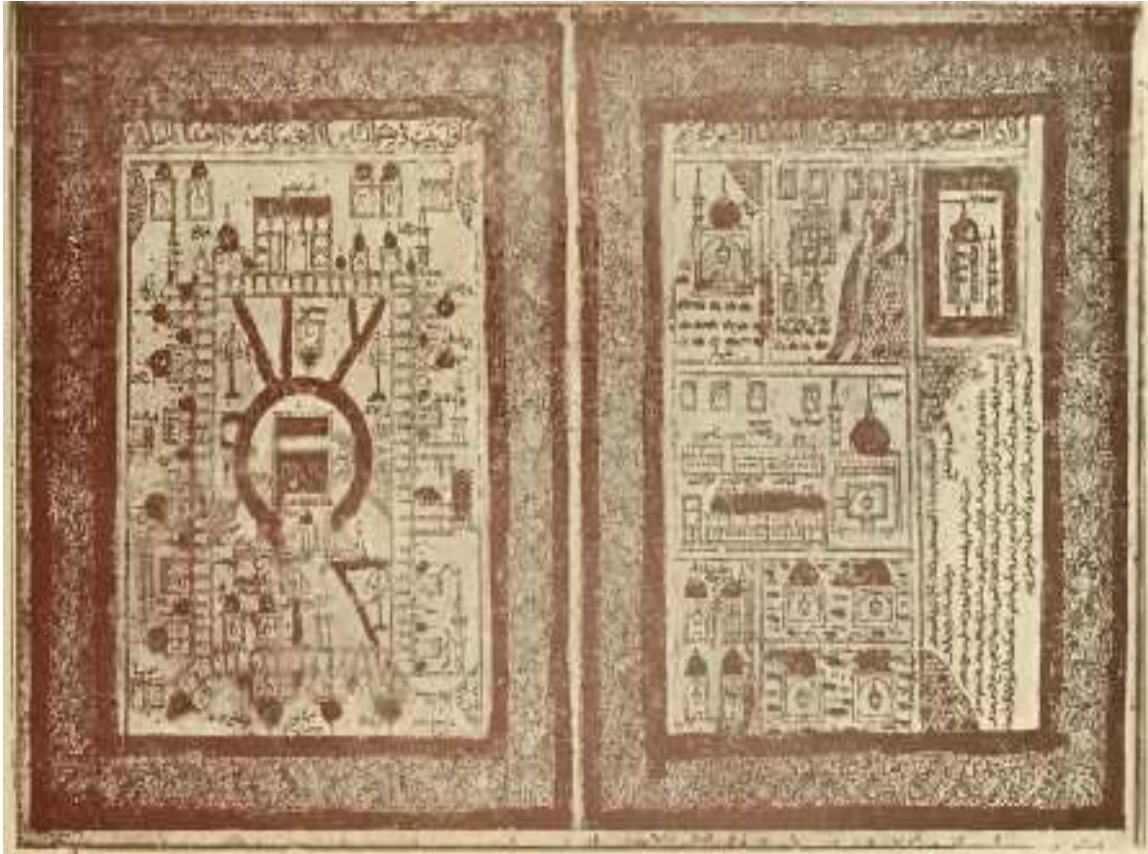
Muhit-i İslam

Çin'de iki muhtelif muhit-i İslami vardır. Birisi, çinin cenup kısmında kain “yun nan”, “kam-sü”, “şen-si”, “kuang”, “kuang tung” vilayetleri ve “kanton” havalisidir. Bu vilayetlere mütecevir vilayetlerde dahi hayli miktarda Müslüman vardır.

Diğer muhit-iislami Türkistan şarkı ve çüngari havalisidir. Cenub-i çin Müslümanlarının merkez dini ve medenileri “yang-kia-tusau” şehri olup “tali” de kâindir.

“Yon-Nan-Fu” cami-i kebirinin minberi.

Cami-i şerif-i mezkurde makamat-ı mübarekeyi iraye eden bir levha.

s.101

Muhdire “Ma-Ying” in mezar taşı.

Bu sahibi-i hayrat Yon-Nan-Fu ve havalisinde büyük bir şöhret fazilet ve şevkat kazanmıştır. İslamiyete has olan bir hiss-i kerim hayr-ı havahı ile dindaşlarına pek büyük hizmetler etmiş mektepler açmış, çeşmeler yaptırmıştır. Bu gün namı hürmetle yâd edilmekte ve türbesi ziyaret olunmaktadır.

Çin’de İstikbal-i İslam

“Akvam-ı Cihan”ın Çin’e ait bahrinde beyan edildiği üzere bu memlekette din-i celil-i İslam ile rekabet edecek edyan-ı semaviye yoktur. Münteşir olan konfüça o mezhebi, dinden çok bir meslek-i felsefi olup ihtiyacat-ı ruhiye-i insanı işba’ etmekten acizdir. Diğer dinler ise avam elinde artık hürافات derecesine indirilmiş olmakla, Çinlilerin milli bir kusuru olan lakaydılarına rağmen, din ihtiyacı her tarafta şiddetle his edilmektedir.

Bu hakikat Avrupalılara güzelce malum olduğundan beşeriyet-i müstakbelede azim bir vazife ifa edeceği şübhesiz olan çinde hristiyanlığı neşre uğraşmışlar ve hala çalışmakta bulunmuşlardır.

Şu kadar ki havarık ve gayr-ı makul esaslara müstenit olan hristiyanlık Çinliler nezdinde hal-i kabul görmüyor. Misyonerler, Avrupa devletlerinin himayesine mazhar oluyorlar, sermayeleri milyonlara baliğdir. İcili çin lisanına tercüme etmişlerdir. Hristiyanlığı kabul eden her Çinliye para veriyorlar. Böyle iken mesaileri hiçbir semere vermemektedir.

İslamiyet ise hiçbir teşvik görmediği halde, kendine mahsus hayat ve güzellik sayesinde tevessü ediyor, ber haldeki bugün çinde mevcut dörtyüz milyon halkın rub’u Müslümanlardır.

Bu, azim bir kuvvet, cesim bir ümittir. Şayet merakiz-i islamiye kuvvetlenir de Çinli Müslümanların irşad ve tenvirine himmet edilirse, rub’ asırlık bir müddette Müslümanların adedi tazauif edeceği ve beklide çinin ekseriyet-i islamiyeyi haiz bir Müslüman memleketi olacağı şübhesizdir.

Çinin irşad tenvirine başlanacağı zamanlar uzak değildir. Zaten islamın parlak istikbal-i muhteşemi uzak değildir ki!

Yalnız muamma bu vazifeyi ifa şerefının kimlere ait kalacağındadır. Eğer Türkistan-ı Çin’i, eski zindeliğini muhafaza edebilmiş olsaydı, bu muhafaza herkesten ziyade onlarca ifası pek kolay olur idi, zira Kaşgar ve Çungari Türkleri ekseriyetle Çin lisanına da vakıftırlar.

Hind heyat-ı irşadiyesi günden güne muhit mesaisini genişletmekte olduğundan çok geçmeden Çin Müslümanlarına da müderris olması pek mamuldür.

Burada sözü garb müdakkikin-i şehiresinden “Şatliyata” bırakıyoruz. Fazıl-ı müşar-ı ileyh diyor ki:

“Uzak Çin, bir siyaset-i islamiye takip edeceğimiz son memleketdir. İdari ve içtimai Çin kitlesinde Müslümanlar sakin göründükleri halde bile hafî bir faaliyet bir ihtimar meydana getiriyorlar.”

“Müthiş ihtilalleri, müthiş tesekkünleri takip etti. Çin hükümeti merhametsizce tedabir lüzumuna kanidir. Binaberin, taban meyyal muhalefet olan Müslümanları kıskırtmamak lazımdır. Müslümanlar, sair Çinlilerden ziyade, ticaret husunda bize yardım edebilirler. Esasen asker olan Müslümanlar, muharebe olmadığı zamanlar, cundilikle, at ticaretiyle, kafile sevkiyle gemicilikle iştilal ederler. Onların muavenet ve delaletiyle ticaret seyyahları kafileleri tertip edilebilir, sahil ve dâhilde malik oldukları ticarethanelerinden istifade olunur.”

“Bu mühim teşebbüsü mevki-i fiile koymak için bir “Müslüman bankası” lazımdır. Böyle bir banka bu emr-i mühimmi kolaylıkla başa çıkarır. Maatteessüf Çin Müslümanları hakkında icap ettiği kadar malumata malik değiliz.”

“Çin Müslümanlarının, dâhilen kendi aralarında ve hariçle olan münasebetinin nasıl olduğunu bilemiyoruz. Çin umuriyle meşğul sinoğlarımız sayesinde müslümanların

s.103

mescidlerini, din nokta-yı nazarıyla heyet-i içtimaiyelerini Ahung-yani ahund, imam, havace”lerini tanyor, mekteplerini biliyoruz.”

“Lakin bu kadarı kâfi değildir. Çin Müslümanları hakkında daha öğrenecek çok şey vardır.”

Mösyö şatliye, Fransa hükümetine: Tunus ve Cezayir’de bulunmuş, lisan-ı arabiye vakıf zevatın Çin Müslümanlarını tetkik için gönderilmesini, tavsiye ederler.

Böyle bir vazife bize düşer. Vakian bu vazifenin lüzumu takdir edilmiş ve mühimmece mebalîğ fedasıyla Çin’e birkaç zat gönderilmiş ise de bunların sahildeki kantonda ikamet ettiği ve zaten lisan-ı mahalli ve siyasete vakıf adamlar olmadığı için verilen paralar boşuna gitmektedir.

Maatteessüf her işi takliden körü körüne yapıyoruz. İrşad ve ikaz vazifesi, yalnız bir parça ilim sahibi olmakla ifa edilemez. Bu kadar mühim ve ağır bir vazifeyi hakkıyla icra edebilmek için gavamız ve hükmüyat-ı diniye ile beraber siyasete de vakıf bulunmak ve bu husus şiddetli bir aşk-ı irşad ile mütehalli olmak icab eder. Lakin zararı yok.

Bir gün gelecek ki bizim aramızda dahi “hasbetenlillah” Çinleri, Sudanları dolaşacak hakiki mürşidler, büyük yürekli âlimler zuhur edecektir.

Çin Müslümanları hakkındaki maruzata hitam vermezden akdem, birazda Türkistan Çin ve Çungari Müslümanlarından bahsetmek isteriz. Âlemi islama daha yakın ve ihtilatları daha çok olduğu için bu iki

Hıttta Müslümanları, Çinin kısmı cenab-ı şarkisi Müslümanlarında daha ziyade mütenevvidirler. Mamafif onlarda çok geri kalmışlardır. Şu son senelerde, oralarda şayan-ı takdir ve şükran bir faaliyet görünmeye başlanmıştır.

“ili” vilayetinde, Türkçe bir gazete neşrine başlanmıştır. Eski usül tedrisin ıslahı çareleri de düşünülüyor. Şayan-ı teessüf olan şurasıdır ki bu memleketlerle makam-ı hilafet ve Osmanlılık arasında vasıta, Rusyaya tabi yerlerdir. Osmanlı lisanıyla yazılan eseri Ruslar hemen müsadere ediyorlar, vakian çin tabiyetinde olan Müslümanların evrakına tecavüz etmesi son derece çirkin, haksız ve manasız bir şeyse de Ruslar türk unsurunu Müslümanların intibah etmemesi için hiçbir himmeti diriğ etmediklerinden bil zarüre onların postaları vasıtasıyla geçen evrak ve resaili tevkif ve imha ediyorlar.

Mamafih artık Müslümanların intibah ve tealisini men etmek mümkün değildir. Kanun-u terakki ve tekamul (ki emri celil-i ilahidir,) hiçbir himmetle tevkif edilemez. Müslümanlar dirildi, yaşayacak ve ilerleyeceklerdir.

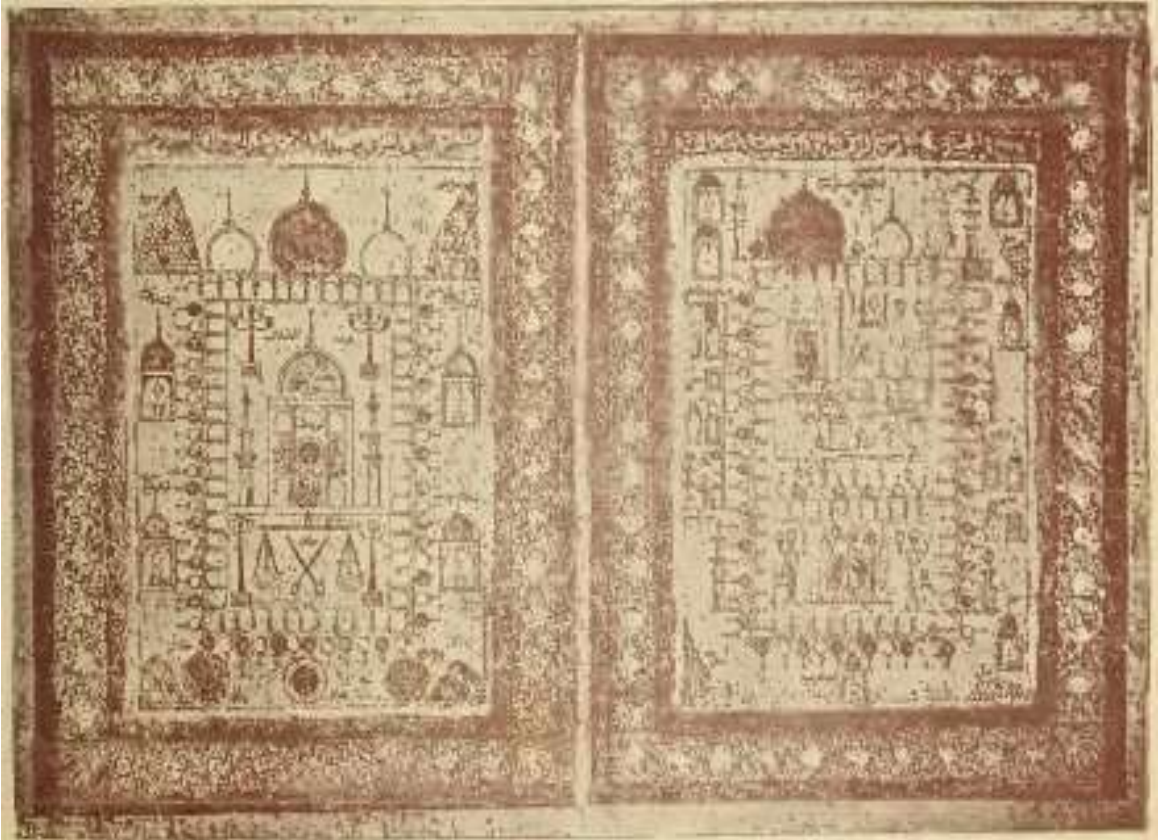
Çindeki dörtyüz milyon ahalinin elli milyonu Müslüman bulunmakta iken hala makam-ı hilafetin çin hükümeti nezdinde sefiri ve Müslümanlarla meskûn yerlerde şebenderleri bulunmadığına müteessif olmamak kabil değildir.

İki hükümet arasında tesisi münasebet için elli milyon müslümanla hilafet arasındaki irtibat-ı maneviden başka Kaşğar, ili ve Çungarideki on milyon türk de ayrıca bir sebep teşkil eder.

Henüz ticaretimiz lazım gelen vüsati olmadığı için Avrupa ve Amerikada lüzumu ikinci derecede kalan hayli şebenderlikler varken Çinin ihmal edilmesi bir hatadır. Ümit edelim ki an karib burasıda düşünülür.

“Yong-Kia-Tsamu “ namı şehir makbare-i İslamiyesinde sahibe-i hayrat “mariing” nam muhderenin türbesi.

Cami-i kebir kitabelerinden Ravza ve Kudüsü iraye eden bir levha.

Kaya Tevarikler

Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efen

AKVAMI CİHAN

İkinci Kitap

AFRİKA

Hikmet matbaası

1329

Her hakkı mahfuzdur.

SAHRA-YI KEBİR, SUDAN, MISIR, FAS, CEZAYİR, TUNUS,

SAHRA-YI KEBİR

Sahra-yı Kebir dünyanın en cesim çölüdür. Cesameti Avrupa'nın üçte ikisine müsavi ise de bütün sekenesi beş yüz bin kişiden fazla değildir.

Sahra-yı Kebir, ekseriyen zan olduğu üzere bir azim kum deryası değildir. Vakian kum deryası ıtlakına şayan büyük kumlukları yok değildir, ancak arazisinin kısım-ı azamı layuhsa taş kırıklarıyla mefruş sert ve kaba bir topraktır.

Sahra-yı Kebirde pek çok “vaha” lar vardır. Vahalar, kuyu kazıldığı vakit su bulunan, yani tahtel'arz tabakat-ı maiyesi satha yakın olan adacıklardır. Bu adacıklarda toprak rutubetli olduğundan hurma ağaçları, diğer bazı nevi eşcar ve nebatat yetişir, ziraat edilebilir.

SAHRA TİBULARI

Tibu kavminin asıl merkezi, Fizan, Kefre ve Bornu arasında kain Tibu hıttası olup bu gün Fizan mutasarrıflığına tabi bir kazadır. Ancak hudud-u şimaliyesi henüz muayyen olmadıktan maada Tibular, Sahra-yı Kebir vahalarına kadar yayılmışlardır. Burada bahsedeceğimiz Tibular, Osmanlı tabiiyetini haiz olanları değildir. Sahrada dolaşanlarıdır. Mamafih aralarındaki fark yalnız bizdekilerin kısmen hadarı, sahradakilerin göçebe ve sefil olmasından ibaret olup başka bir farkları yoktur.

Sahra Tibuları, levend tavırlı, muntazam vucudlu, kuvvetli olurlar. Renkleri ekseriyetle bakıra meyyal siyah ise de içlerinde pek siyahlarda çoktur. Büyük gözlü, çıkık alınlı, büyük ağızlı, beyaz ve sağlam dişli olurlar. Saçları düz ve uzun, sakal ve bıyıkları gür ve muntazamdır. Burunları biraz yassıdır.

Bazı ulema-yı ensal, renk ve burunlarına rağmen Tibuların ırk-ı Kafkasiye mensuretini iddia ediyor. Bunlarla Habeşliler arasında münasebet-i irkiye bulunduğunu iddia eden mudakkikler de var. Her halde Tibuların ırk-ı zenci ile ihtilat ettiği muhakkaktır.

Bu gün söyledikleri lisanın, Sudan lisanlarıyla müşabeheti vardır. Nil sevahilinde bulunan zencilerle bazı adet-ı müşterekeleri olduğuna bakılırsa, bunların Habeşistandan geldikleri hakkındaki fikir bir kat daha kuvvetlenir.

Erkek Tibular, yüzlerini örterler, yalnız gözleri meydanda kalır. Örtüler mavi ve siyah bezdendir. Başlarına ekseriyetle bir şey giymezler, tepelerinde bıraktıkları uzun saç, sarıklarının ortasını doldurur.

Kadınlar, bilakis tesettür etmezler, hatta yarı yarıya çıplak gezerler. Tibular, gayet hunhar, meyyal-ı vahşet ve cesur olurlar. Pek zeki olup bu hususta zencilere asla

benzemezler. Tibuların silahı, Roma kılıçlarını andıran meç saplı kılıçlar, mızraklar, tüfenkler ve “şangar mangar” tabir olunan birkaç evraktan müteşekkil garip alat-ı katıdır. Tibular bunları beş on adımdan atarlar, tesadüf ettiği deve ve insanı doğrar. Sahra Tibuları, kaba kulubelerde, mağaralarda ikamet ederler. Gıdaları: Hurma, darı unu, keçi sütü ve “dum” denilen bir nevi hurmadır ki bunun kurusunu döverler, tatlı bir un olur. Sahra Tibularının hayatı pek sefilanedir. Zaruret yüzünden haydutluk ederler. Tibuların “mehri” denilen hecin develeri vardır. Tibular müslümandır.

SAHRA TEVARİKLERİ

Osmanlı hükümetine tabi Tevarikler hakkında lazım gelen malumat, geçen ciltte yazılmıştı.

Sahra Tevarikleri, cenup Tevarikleri namıyla da yad

s.107

edilmekte olup belli başlı kazaları, sahranın cenubunda kain “say” kariyesidir. Sahra Tevarikleri, hafif çatılı ve deri kaplı evlerde, kulubelerde ikamet ederler.

Cenup Tevarikleri askeri derebeyliği usulüne tabidirler. Taaddüd-ü zevcat yoktur. Küçük cüsseli ve fakat dayanıklı begirleri vardır. Tevarikler din-i İslama tabidirler.

SUDAN

Sudan hıttası üç kısma taksim edilmektedir. Birinci kısmı : Suları Nil nehrine akan parçadır ki Sudan-ı Şarki ismiyle yad edilir. İkinci kısmı : Çad Gölünün bulunduğu parça olup Sudan-ı Vusta adını alır. Üçüncü kısmı : Suları Nijer Nehrine akan parçadır, Sudan-ı Garbi denilir.

Umumiyet itibariyle Sudan hıttası dünyanın en münbit yerlerinden maduddur. Balta görmemiş ormanları eşcar-ı kıymettar, müfidesi dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Hayvanatı da pek kesir olup filleri, gergedanları, su aygırları meşhurdur. Fil dişi ticareti pek işlektir. Deve kuşu tüyüde Sudan ticaretinin en mergup mevadından biridir.

Ahalisi hıttanın cesametiyle mütenasip olmayıp yirmi milyon kadar tahmin edilmekte ise de fazla olması muhtemeldir. Sudanlılar, muhtelif akvam ve ecnasdan mürekkep zencilerle birkaç müstesna kavimden müteşekkildir.

Sudan kabailinin mütemadiyen muharebe edişleri, bereket-i tenesülün en büyük mikyasına malik olan zencileri tekessürden men ediyor. Sudanlıların çoğu bu gün Müslüman olmuştur. Az zaman sonra Sudanda başka bir din bulunmayacak ve kaba putperestlik mahvolacaktır.

FULAH KAVMI

Bu kavme “pul” ismi de verilir. Afrika-yı Vusta akvamının en zeki ve en çalışkanı, en insaniyetperver ve en medenisidir. Fulahlar arasında münteşir rivayata bakılırsa, onlar, Malayi ve hatta Moğol ve Türk ahfadı olmak lazım gelir. Asya-yı vasatiden dolaşa dolaşa Afrika göbeğine kadar düşmüşler. Bu rivayat kabil-i tetkik değildir. Lakin Fulahların zenci ırkına mensup olmadıkları, Habeşistan’dan gelen bir halkla Berberilerin ihtilatından ileri gelmiş melez bir kavim olduğu kaviyen malhuzdur.

Fulahlar, vaktiyle çobanlıkla meşğul olurlardı. Sonra ziraat, ticaret ve sınaate dahi girişmişler, sebatları ve zekâları sayesinde Afrikanın en mütemeddin kavmi olmuşlardır.

Fulahlar, cesur intizamperver askerlerdir. Her ne kadar nüfusları kesir değilse de Sokoto hıttı-i cesimesinde millet-i hâkime olanlardır.

Fulahlar müslümandır. Pek çok efradı hacca gelirler. Sudanda neşr-i din hususunda büyük himmetleri sabk etmiştir. Fulah lisanı, Afrika mahalli lisanlarından maaduddur. Yani elsine-i mühime ile irtibatı yoktur.

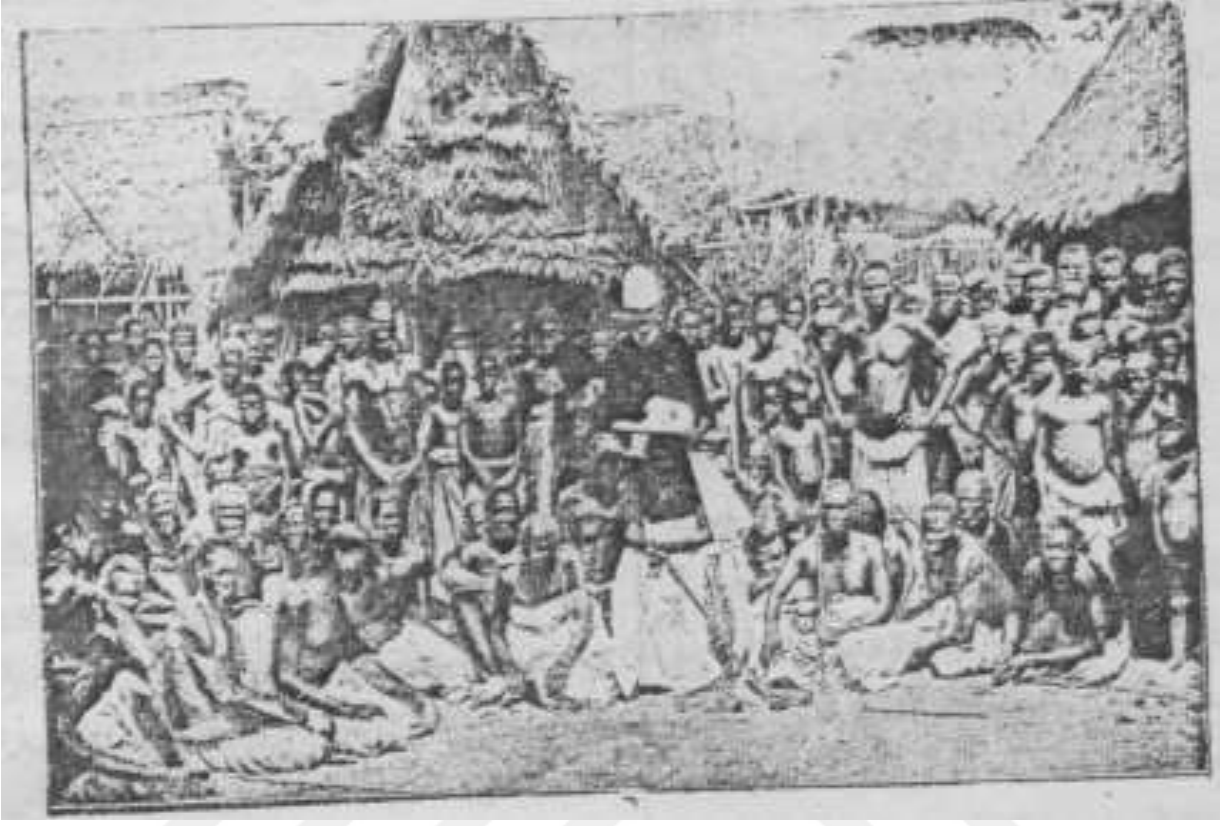
HAVZALILAR

Afrika’nın en sanatkâr halkıdır. Asar-ı sınıyeleri mamulât ve mensücatları Afrika’nın her tarafına nakledilir. Havzalıların lisanı, Afrika’da lisan-ı umumi olmuştur. Bütün Zenciler, mamulâtına müftakir buldukları Havzalıların lisanını öğrenmek ihtiyacını hisseyliyorlar. Havza lisanı, Trablus Garp’ta, Tunus’ta, Cezayir’de, Fas’ta bile tüccar arasında meçhul değildir.

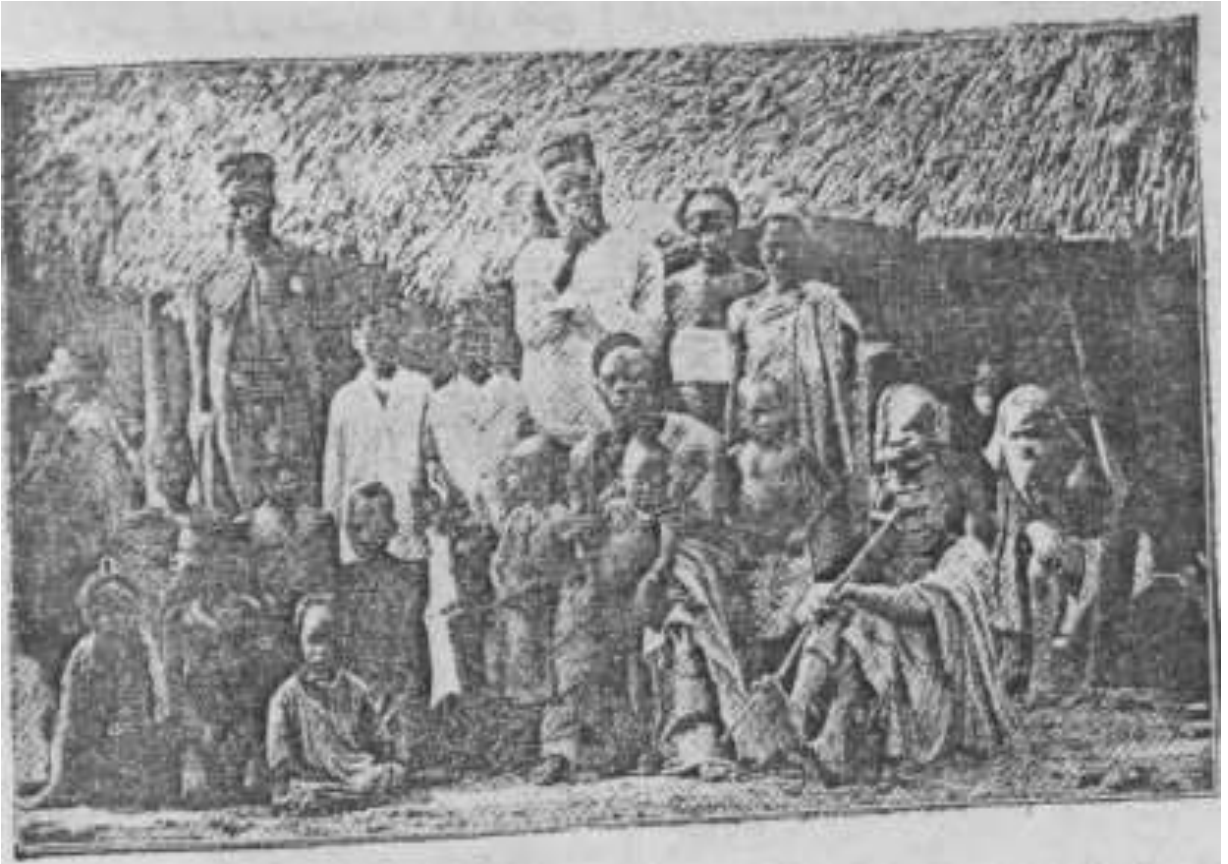
Havzalılar dibagatta pek ileri gitmişlerdir. Bahusus derileri işlemekte öyle bir hüner gösteriyorlar ki takdir-han olmamak elden gelmez. Sonra da keçi derilerini.

s.108

Havzalılar – bir pazar yeri

Havzalılar – ahali

Becah kabilesinden iki kadın

Bir rakkasa

Zenci ve Berber melezi bir kadın

Rakkas ve çalgıcı

s.110

telvinde büyük bir zevk ve maharet gösterirler. Altın ve gümüşten yaptıkları türlü şekilde el, kol ve ayak halhalları meşhurdur.

Çanak, çömlek gibi şeylere verdikleri şekiller ve işlemlerde pek makbuldür.

Havzalılar düz kılıç, uzun mızrak, gürz, balta ve ok gibi esliha kullanırlar. Evleri müdevver kuleler olup kerpiçten yapılır. Mamafih iki katlı ve muntazam evleri de vardır.

Havzada geçen akça, midye kabuklarıdır ki bin tanesi bir frank kıymetindedir. Havzalılar kamilen müslümandırlar. Kanu şehrinde büyük ve güzel bir camileri, bir çok medreseleri vardır.

BORNU, BAĞIRMI, VADAY, DARFUR

Bu memleketler Nijer nehri ile Bahr-i Gazal ve Nil Havza-i garbiyesi arasındadır. Bornu memleketi İngiliz himayesinde olup bir emiri vardır ki İngiliz memur-u siyasisinin tedabiriyle idare-i mülk eder.

Ahalisi Arap, Berber, Tibu ve Sudani cinslerinin ihtilatından hasıl olmuş ise de asilzadeganında Arap kanı galiptir.

Vaday yakına kadar müstakil bir imaret-i islamiye idi. Şu günlerde Fransızlar oralara da tecavüzle muharebelere girişmişler ve memleketi kısmen istila etmişlerse de hala ber suret-i kat'iyede ele geçirememişlerdir.

Darfur'a dahi İngilizler tecavüz etmek istiyor. Bornu ve Bağırmıda zenci kanı galib iken Vaday ve Darfur ahalisi melezliği az Araptır. Hatta Vadaylılar da halis Arap pek çoktur.

MISIR

Afrikanın en meşhur, en mamur ve en mütemeddin hıttasıdır. Pek eski zamanlardan beri büyük bir medeniyetin mehdi bulunmuştur.

Bu gün Mısır'ın nüfusu yirmi milyondur. Bütün Mısır şehir ve kasabaları Nil Nehri kolları ve cetvelleri yanında yapılmıştır. Köyler, ekseriye hurma ormanları ortasında bina edilmiştir.

Mısır-ı kadimden biri ziraatıyla meşhur idi, şimdi ulum ve fünun ve sanayide dahi terakki etmektedir. Mısırın mamuriyeti eskiden beri ecanibin nazar-ı tam'ını celp etmiş olup iki bin senedir, Avrupa ve Asya akvam-ı fatihası elinde kalmıştır. Elan devlet-i Osmaniye'nin bir eyalet-i mümtazesi ise de İngilizlerin işgal-ı askerisi altında bulunmaktadır.

Mısır'ın şehir ve kasabalarda sakin ahalisi ekseriyetle halis Arap, Arap melezi, zadeganın ekserisi Türk, Arnavut, Çerkez vesairedir.

Eski Mısırlıların ahfadı hala mevcuttur. Bunlardan şehirlerde sakin ve Hristiyan olanları Kıbtî namıyla yad edilmekte olup köylü ve Müslüman olanları fellah unvanını taşımaktadır.

Hristiyan kıbtîlerin nüfusu 150,000 den fazla değildir.

s.111

FAS, CEZAYİR, TUNUS

Fas hala istiklalini muhafaza edebilmekte olup sülale-i tahireden bir sultanın idaresinde ise de iğtişaat-ı daimeye ve Avrupalıların tam' ve muhacematına maruz bedbaht ve mütedenni bir memlektir.

Cezayir bir asra karibdir Fransızların tahte istilasına düşmüş olup Tunus beyliği hala bir Osmanlı eyalet-i mümtazesî ise de Fransızların işgal-i askerisi altındadır.

BERBERİLER

Afrika-yı şimalinin ahali-i asliyesi Berberilerdir. Vaktiyle büyük hükümetler teşkil etmiş olan Berberiler Asyadan gelme bir kavim olup Finikelilerle karabetleri malhuz ve akvam-ı samiyedendirler. Kaffesi müslümandır. Araplarla ihtilat etmişleri varsa da ekser Berber kabaili halisîyetini muhafaza etmiştir.

Kubeyl, Şellub, Sevsâ ismiyle üç büyük şubeye ve binlerce kabile munkasımdır. Kubeyl takımından rifliler, vaktiyle pek meşhur korsanlar idi. Bu gün de huşunet table ve gemicilikle şöhretleri vardır.

Sair Berberiler asudeliği de sever adamlardır. Berberilerde yakışıklı ve levend adamlar çoktur. Kuvvetli, zahmete mukavim ve çalışkan olurlar. Sanayiye istidatları vardır.

Berberiler taştan bina yaparlar, kasabalarını surlarla muhafaza ederler. Pek çok Berberi çadır altında ve yahut müteharrîk ve samandan mamul kulubelerde ikamet ederler. Bu kulübeleri dört kişi nakledebilir. Berberiler iyi çiftçilerdir. Pek zarîf ve metin kilimler, halılar yaparlar.

Berberiler bir "Emin" in tahte riyasetinde "Cemaa" namını alan kabile meclisi tarafından idare olunurlar.

MAĞRİBİLER

Avrupalılar Mağribiden galat olarak "Mor" ismini, Afrika-yı şimaliyi fetheden Arapların şehirlerde sakin olup biraz yabancı kanı hamil olanlarına verirler. Bu gün metruk bir isimdir.

Mağribiler, göçebe halinde yaşayan bedevilerden daha beyaz ve zekidirler. Cesur, şen haluk, seriül'intikal ve hazırcevap olurlar.

HALİS BEDEVİLER

Bunlar Afrika'nın fatihlerinin halisül'cins ahfadıdır. Bunlar, Fas'ta ekseriyet-i ahaliyi teşkil etmekte olup Cezayir'de biraz daha dağıntırlar.

Afrika urbanı müteaddit büyük şubelere ve layuhsa kabaile munkasımdırlar.

Afrika-yı şimali Arapları, adet ve derece-i medeniyetçe ecdatlarının haletini muhafaza etmişlerdir.

Hala maişet-i bedeviyeyi muhafaza etmektedirler. Metanet-i diniye, seha ve misafirperverlikle meşhurdurlar.

MAĞRİBİ SANAT MİMARİSİ

Mağribi sanat mimarisi dünyanın en güzel usullerinden biridir. Elhamra sarayı ve hala mevcut cevami ve mebani-i cesime Mağribilerin sanat-ı inşaada vasıl oldukları derece-i aliyenin şahididir.

Arap usul mimarisi namını alan üslup-u latifin en mühim parçaları Mağribi inşaatından alınmadır.

Elan baki olan asardaki amud ve sütunların başlıkları şayan-ı hayret bir zarafet ve sanatla işlenmiştir. Arabesk namı verilen işlemler, deha-yı beşerin icat ettiği en basıra-nüvaz nakışlardan maduttur. Minareler, dörder köşeli yapılmakta ve yalnız şerefelerinden sonra olan aksamı müdevver ve yahut gövdeden daha dar ve bazen birkaç parça bulunmaktaydı.

Afrika-yı şimali ahali ekseriyeti Berber olmak üzere otuz milyona karibdir. Trablusu geçen ciltte vatan-ı Osmani meyanında zikrettiğimizden bu fasılda tekrar edilmemiştir.

Berber kızı

Berberi

s.113

Kubeyl kadınları

Cezayirdeki Kubeyl Berberileri her ne kadar Müslüman iseler de uzun uzadıya tesettür etmezler. Raks, ziyafet gibi hususatta erkeklerle beraber bulunurlar.

AFRİKA ALEM-İ İSLAMI VE AVRUPA SİYASETİ

Arap ve Berberi ile meskun olan Afrika-yı şimalinin Fas, Trablus, Bingazi ve Fizan'dan maada aksamı Avrupalıların dest-i teshirine düşmüştür.

Bu istilanın suret-i vukuunu, esbabını ve istikbalde malhuz olan ahvali muhakeme etmezden akdem Afrika hayatı hakkında biraz tafsilat vermek ve Afrika-yı Osmaninin ehemmiyet-i fevkaladesi hakkında birkaç söz söylemek isteriz.

BİNGAZİ, CEBEL-İ AHDAR

Cebel-i Ahdar, eski Yunanilerin cennetül'Aden'in mevzii ad ettikleri hıttadır. Küre-i arzda Cebel-i Ahdar'dan daha cazibedar, daha münbit, daha latif yer pek azdır.

Arazi o derece münbittir ki bire yüz ve daha ziyade verdiği mervidir. Romalıların devr-i şevketinde Bingazi hıttası Romanın zahire ambarı ad ediliyordu. Bu gün ise Bingazi, üç beş senede bir defa kahtlıklara maruz bulunuyor!

İnkılap-ı zamaniyenin şayan-ı ibret tecelliyatındandır ki on asır akdem nice memleketlerin hububat ihtiyacını temin eden Bingazi bu gün hariçten ithal olunan hububat sayesinde yaşayabiliyor, bir halde ki Mısır, Tunus ve İtalya velhasıl diğer memalikten hububat ithal edilmemek lazım gelse, Bingazi ahalsinin kahtlıktan kırılması muhakkaktır.

Bu halin sebebine gelince : Bu da Bingazi'nin en münbit aksamı olan Cebel-i Ahdar'ın bu gün hali denilecek derecede az ahaliye makar olmasıdır.

Cebel-i Ahdar'ın şu kıymetli kudret-i inbatıyesine bomba ve teberrük denilen iki bi nazir limanı da ilave edersek Bingazi'nin ne derecelerde matma'-ı ecanib olduğunun esbabını söylemiş oluruz. Teberrük ve Bomba limanları Vaday ve yahut Bornudan sahile doğru gelecek sikke-i hadidiyenin en muvafık mümtahalarıdır. Böyle bir şimendifer sayesinde bütün Afrika-yı Vustanın emval ve mevad-ı ticariye ve sınaiyesi beş günde sahile nakledilebilir.

“Bİ” VE “ZEMZEM” VADİLERİ

Lakin Afrika-yı Osmanide kıymetli arazi yalnız Cebel-i Ahdar'dan ibaret değildir. Trablusgarb ile Fizan arasında kain “Bİ” ve “Zemzem” vadileri de emsali nadir bulunur araziye havidir. Birkaç yüz bin ahaliye mesken olabilecek cesamette bulunan bu kıymetli vadilerde elyevm ferd aferide sakin değildir. Vadilerin iklim ve havası gayet müsaittir. Ve oraya binlerce aile muhacir iskan olunabilir. Trablusgarp'a iki üç günlük mesafede kâin Gıryan

Dağlarında Romalılar zamanından kalma ve bu gün artık yabani ve orman haline girmiş milyonla zeytin vardır ki bakılsa istifade olursa, pek mühim servet menba'ı meydana getirir. Ne çare ki dünyanın en mühim zeytinliği olan Gıryan ve Nefuse cibaline asırlardan beri yeni fidanlar dikilmediğinden maada eskilerde tımar edilemiyor. Şu muhtasar malumat, Osmanlı Afrika'sının ne derece kıymetli olduğunu bildirmeye kafidir.

DÂHİLİAFRİKA-YI İSLAMİNİN EVVELKİ MEVAKİ-İ İSTİLASI

Bu gün Trablusgarp, Fizan, Bingazi gibi devlet-i Osmaniye'ye tabi olan yerlerle Fas'tan maada aksam-ı akvam-ı Hristiyaniyenin tahte istilasına düşmüştür. Lakin Avrupalıları otuz sene kadar Sahra ve kısmen Sudan'ı istila cesaretinden mahrum bırakan bir kuvvet var idi ki elyevm bu kuvvet, istilaya mani olacak bir halde değilse bile hissiyat-ı İslamiye'nin idamesine ve ümit ve intibaha vesile olduğu için şayan-ı tetkiktir.

s.115

SENUSİLER*

Bu kuvvet, Sinusi cemiyetidir. Suret-i teşekkülü, bu günkü mevcudiyeti hakkında şu muhtasar malumatı karilere takdim ediyoruz:

“Sabkeden tecarübü üzerine, ihtilal ve inkılâp husule getirecek bir kimsenin, her türlü taziyat ve tahakküm-ü hariciden azade kalması lüzumunu cenab-ı Seyyid Sinusi pek güzel takdir ediyordu.

Büyük şehirlerden merakiz-i mühimme-i İslamiye'den her hangisini makar ve merkez ittihaz etse, hükümet-i mahalliyenin müdahalesine uğrayacağı şüphesiz idi.

Bundan maada Seyyid Sinusi gibi bir dahi, meçhuliyetin yarı kutsiyet olduğuna vakıf idi.

Bununla beraber Âlem-i İslamla kolayca münasabatta bulunabilecek irtibat-ı daimi mümkün olacak bir yer intihabı vücubü dahi derkaridi.

Cenab-ı Seyyid, bu şeraitin ekserisini cami olan Bingazi cihetlerine göz attı.

Hükümet-i Osmaniye'nin o vakitki inhitatı, Bingazi gibi, merkez için ehemmiyet-i fevkaladesi meçhul bir memleketin inzibatına vakit bırakmayacak derecede idi.

Filvaki Osmanlı Hükümeti yalnız sahildeki kasabalara, o da birçok kuyud-u ihtiraziye ile icra-yı nüfuz edebiliyordu.

*Sinusiler ve Abdülhamit nam-ı eserimize de tafsilat-ı kamile vardır.

Bir vakit İtalya'nın zahire ambarı ismini almış, gaye-i imran ve refaha cilvegah olmuş olan "Cebel-i Ahdar" adeta boş ve sahipsiz idi. Cebel-i Ahdar Bingazi ve Derne'ye uzak değildir.

Bu iki iskele vasıtasıyla her tarafla ihtilat mümkündü. Fazla olarak Mısır'a gidip gelen karbanlar, Bornu, Vaday gibi mahallere işleyen kabileler Cebel-i Ahdar'a uğradı. Trablusgarp ve Fizan'la münasebat-ı kâmile mevcut idi. Bingazi'deki Osmanlıların teftişinden korkmaya da mahal yoktu. İşte bu esbaba mebni Seyyid Muhammed El-Sinusi ilk zaviyesini Cebel-i Ahdar'da tesis etmiştir.

Seyyidin bu hareketi, ne kadar metin düşündüğüne delildir. O Âlem-i İslam'ın ruhu olmak istiyordu. Ruh, vücudun her noktasında mevcut ve amir olduğu halde makarı, mahalli mahsus meçhul kaldığı gibi, Cenab-ı Seyyid dahi hüküm ve tesirini teşdid edecek bir meçhuliyette kalmayı münasip gördü.

Pek az zamanda Cebel-i Ahdar zaviyesi bir kasaba şeklini aldı. Bu sürat-i ibdidai memurin-i Osmaniyye'nin, hilaf-ı mamul, nazar-ı dikkati celp etti. Cenab-ı Seyyid zaviyesini sahile biraz fazla yakın ve ileride hasabül'müdahale Bingazi Hükümetin nüfuzunu his edecek bir mevkiye inşa ettiğini derk etti.

Asıl merkez olmak üzere (Cabub) dâhilindeki zaviyeyi tesis etti. Cabub, o tarihte, Cebel-i Ahdar'da mümkün ve mutasavver olan mahzurların ari olduktan maada etraf ve civarında şeci ve müstakil pek çok urban bulunuyordu.

Bunların mecmuu pek az zamanda "İhvan-ı Sinusiye" adadına dahil olmuştur.

Cenab-ı Seyyidin akraba ve evüddası, havas müridanı Cabub'a hicret ettiler. Orası da az bir vakitte bir kasaba oldu, cesim hurmalıklar yetiştirildi. Muhammed Sinusi'nin ilk işi, mezahib-i makbule-i İslam'ın kâffesini tetkik ederek dört mezhebin behrindeki esel ve ekmel müctehedaatı içtihat-ı zatisiyle mezç etmek oldu.

Lakin nu mezhep, mezahib-i arbaa-i Sünniyenin aynı ve zübdesi olmakla beraber suizannı ve yeni bir mezhep icadı fikrine sapılmasını mucib olmamak üzere ayrıca tamim edilmeyerek tarikat-ı Sinusiyyeye dâhil olacak ihvana tahsis kılındı. Mamafih Cenab-ı Seyyid bu babda birkaç eser telif

s.116

Bedeviler

Alma denilen Cezayir Berberi rakkasaları

s.117

Arap çocukları

Cezayir Arap rakkasesi

s.118

etmiştir ki bilhassa fukaha-yı Malikiye arasında tedavül etmektedir
Cenab-ı Seyyidin içtihat ettiği tarikat-ı Sinusiye, marifet ve usul-ü tasavvuf itibariyle,
tarik-i mevcudenin zübde ve mücmii sayılabilir
Binaberin, bazılarının yaptığı gibi, tarikat-ı Sinusiyeyi şazliyeden İdrisiye'nin bir
şubesi ad etmek hatadır.

Zaten tarikat-ı Sinusiyeye “cemiyet” namı vermek daha doğrudur. Bu cemiyet kadar teşkilatı mükemmel ve muntazam hiçbir cemiyet-i hafife veya diniye görülmemiştir.

Vesayitin nüdreti, maksadın azimet ve ihtivası, iktiham edilen müşkülât ve mevaniin cesameti nazar-ı itinaya alınır da cemiyet-i Sinusiye Avrupa ve Şarkta zuhur eden cemiyetlerle mukayese edilirse Cenab-ı Seyyidin hayranı dehası olmamak elden gelmez.

Tarikat-ı Sinusiyede künhüne varılmaz muğlak hikmetler, suubetli merasim ve riyazat olmadığı gibi akıl ve mantığa nezih bir suret-i tefekküre mugayir şeylerde mevcut değildir.

Tarikat, ameli ve içtimai bir hikmet üzerine kurulmuştur.

Cemiyet-i Sinusiyede essül'esas “uhuvvet”, “taavvün” hususlarıdır. Sinusiler, eyyam-ı hususadan maada Cuma ve Pazartesi geceleri içtima ederler.

Ayrıca sema'ları ve usul-ü merasim olmayıp içtimalarında fukara itam edilir, ihvan sema'hanede bir “mukaddim” denilen şeyhin riyaseti altında suver-i kuraniyeden bazılarını kıraat ederler, salat-ı azimeye tesmiye edilen ve Şeyh Ahmet Bin İdris'in tertipgerdesi olan salat ile ruh-u nebi zışanı tevkir ederler.

Tarikat-ı Sinusiye, ihvanını nevafile ile işgal etmeyip işiyle, gücüyle çalışmaya ve talim ve taalüme mecbur eder.

Tarikat-ı Sinusiyeye giren bir kimse, aciz ve malul olmadıkça, çalışıp kazanmaya, faydalı bir adam olmaya sevk edilir. Zevayelerden bu babda her teshilatı görür.

Sinusi zevayeleri bir medrese demek olup evlad-ı mahalliye meccanen talim edilir.

Büyük zevayelerde fıkıh ve hatta ulum-u aliye tedris edecek fakihler bulunur.

Tarikat-ı Sinusiyenin, dediğimiz gibi, esası uhuvvet olup bu tarike dahil olanlar bu esasa tamamen riayete borçludur.

İhvan derecata munkasımdır: Halife, şeyh, nakip mukaddim misillü meratib-i hademamat bulunduğu gibi alelumum ihavan-ı avam, havas ve havasül'havas sınıflarına munkasımdır.

Cemiyet-i Sinusiye bir tarikat-ı mahsusayı haiz olmakla beraber siyasi bir cemiyettir

Şu kadar ki makasıt ve efkâr-ı siyasiyesi ihvana ve hülefa ve meşayıha malum olup avam-ı ihvan yalnız bazı malumat-ı mübhemeye maliktirler.

İhvan-ı Sinusiyeden her biri malul ve mazur olmadıkça daima harbe amade bulunmaya ve indel'icab alacağı emir üzerine harbe gitmeye memur ve mecbur olup bu babda ve her hususta itaat ve ibraz-ı sadakat etmek için yemin etmiştir. Teşkilat-ı Sinusiyenin bu maddesi Afrika'da bütün manasıyla tatbik edilmekte olup yalnız Âlem-i İslam'ın aksam-ı sairesinde bu husus muavenet şeklinde bırakılarak tamamen tatbik olunmamıştır

Afrika'da ihvandan her biri iktidarı nispetinde müsellaah bulunmaya, bir deve sahibi olmaya, hiç olmazsa eslihadan bir şey bulundurmaya mecburdur

Fevkel'had fakir olursa indel'icab kendisine lazım gelen silah, zaviyeler ve yahut ağniya-yı ihvan tarafından verilir

Ağniya rüesadan olanları derece-i servetine göre müteaddit develer ve silah takımları bulundurmaya, maiyetindeki hademeyi ve kölelerini tesliha mecburdur. Bir Sinusi uhuvvet ve taavün esaslarına karşı hile ve ihanet edemez. Bir Sinusi

s.119

elden geldiği kadar sık taam ihzar edip zaviyeye götürür, sair ihvanın getirdiği yemeklerle birleştirilerek umumiyetle ve ihvanca taam edilir.

Mamafih bu umumi taamlar olsun zaviyelerde her gece çıkarılan taamlar olsun yalnız ihvan-ı Sinusiyeye has ve munhasır olmayıp her kim müracaat ederse kabul ve izaz ve ikram edilir.

Tarikat-ı Sinusiye, ihvanına inziva ve inkita-i tavsiye etmekten maada bir suretle temin-i maişet sevk ettiğinden tarikat namına tese'ül ve Selman mennudur.

Sinusiler arasında bu taavün hususu o derece intizamla cereyan ve okadar menafi istihsal eder ki yalnız bu menafi çoklarını bu tarikata dehaletle sevk eder.

Bu usul sayesinde her zaviye mükemmel bir amerete malik imiş gibi gündüz ve gece yemek çıkarır.

Zaviye şeyhleri kısmen aleni, kısmen hafi birer cemiyet-i mahalliyeinin reisleri demek olmakla beraber mana-yı tammiyle de birer şehbender ve aynı zamanda ticaret-i mahalliyeinin reisi, sigorta kampanyaları vekili demektir.

Her şeyh icra-yı ticarete memurdur. Kesbinin bir kısmı nefsine kısmı diğeri cemiyete aittir.

Bir zaviye şeyhi sahil ve dahilin piyasalarına vakıftır. İhracat emvalinin mahalli fiyatını bildiği gibi ithalat emvalinin transit merakizindeki fiyatına dahi vakıftır. Kafile-i ticariyesinin hücum ve taarruzdan masuniyetini arzu edenler zaviyelerden birer “eman” (sigorta kağıtı!) alırlar emanlar kafileye göre pahalıdır. Dünyada kuvvetten başka hiçbir kanuna tabi olmayan Tibu, Tevarik vesaire gibi akvam, Sinusi zaviyelerinin verdiği emane fevkel’had hürmet ve riayet ederler.

Zaviye şeyhleri ağniya-yı Sinusiye buldukları mahallerin bankerleri hükmünde olup ervab-ı ticaret ve ziraata para ıkraz ederler lakin bir Sinusiden aldıkları faiz ile bir hacıdan aldıkları faiz arasında fark-ı azim vardır.

İşte bu tafsilattan anlaşılır ki cemiyet-i Sinusiye, buldukları mahali tamamıyla tahte hâkimiyetine alacak ve insanlara bilcümle vasaitle tahakküm edecek teşekkülate maliktir.

Cenab-ı Seyyid bu esasları vaz ettikten sonra etraf ve civara giderek bütün alem-i İslam’a halifeler ve vekiller göndermeye başlamıştır. Afrika’nın her tarafında zaviyeler açılmaya teşebbüs edilmiş ve tamamıyla muvaffakiyet elvermiştir.

Zaviye açılan mahallere ekseriyetle o yer ahalisinden biri terbiye edilerek halife tayin edilmiştir. Vekiller ise daha büyük ve mühim vazaiyle mükellef olup ekseriyetle umuma karşı meçhul bırakılmıştır.

Merakiz-i mühime-i İslamiyenin kâffesinde cenab-ı Seyyid’in vükelası ve muhabiri vardı.

Bu vekiller mümkün oldukça buldukları mahalın ahalisinden intihab edilirse de vazife-i vekaleti yapabilecek dereceye gelinceye kadar terbiye ve talim edilirdi.

Hulefa ve vükelanın yerlilerden intihabı bile Seyyid Muhammet El-Sinusinin ne derece metin muhakemeli bulunduğu bir delildir.

Bu mühim hizmetlerde yabancı adamların istihdamında bir çok mahzur mutasavver olup yerlilerde ise bu mahazir yok idi.

Zaviye-i merkeziyenin vükela, hulefa ve muhabirin ile muhaberatı şayan-ı hayret bir sürat ve intizamla cereyan etmiş ve etmekte bulunmuştur. Berhaldeki hakikaten keramet ıtlakına müstehak olan bu sürat, ekser-i ihvanca mana-yı tammiyle keramet görülüyordu.

Türkiye, Hicaz, Yemen, Hind, Cava, Mısır, Tunus, Cezayir ve Fas gibi mahallerdeki vükela ve muhabirin vukuat-ı mühimme-i mahalliyeye dair raporlarını Bingazi’ye göndermekte ve oradan dahi hecinlerle zaviye-i merkeziyeye gönderilmekteydi.

Mağribi kızı

Mağribi kadını

Kongo ahalisinden birbirini pek seven mesut bir çift.

AFRİKA-YI ŞARKİ

İngiltere müstemlekatında sakin “Onyorus” kabilesi efradı esnan-ı kelbiyelerini sökerler, yüzlerini ustura ile çizerler, ağaç kabuklarından elbise giyerler. Evvelleri, her erkek layuhsa karı alır, hatta en yakın akrabasıyla evlenebilirdi. Son zamanlarda bu kabileye din-i İslam isal edilmiş olup gayet süratle terakki etmektedir.

Bu kabile Müslüman olmazdan akdem putlara tapıyor ve bunlara insanlar kurban eyliyordu. Bahusus kralların defninde yapılan defin pek dehşetli idi. Şöyle ki:

Bir hükümdar öldüğü vakit, defni için kazılan cesim makberin içine kadınlar oturtulur ve cenaze bunların kucağına konulurdu. Gece vakti, hükümdar-ı cedidin askerleri, ahaliden yakaladığı birçok adamı makberin yanına getirirdi.

Bu zavallıların kol ve bacakları evvela sopalarla kırıldıktan sonra cümlesi makberin içine atılır, ve gerek kadınların ve gerek bunların feryat ve eninlerine toprak atılır ve makber kapanırdı daha sonra binlerce adam mezarın üzerinde tepinir, ve merasim bitmiş olurdu.

ZENCİ ARAP MELEZLERİ

SEVAHİLİ KABİLELERİ

Almanya müstemlekatından Somali memleketine kadar olan Afrika bilad-ı sahiliyesiyle adalar, Arap muhacirler ile yerli zencilerin ihtilatından hâsıl olmuş bir halkla meskundur. Bunların ism-i umumisi “Sevahili”dir.

Bunlar umumiyetle Müslüman olup söyledikleri lisan, mütecavir zencilerin cümlesince anlaşılır.

SİYAHİ SOSYALİSTLER

UGANDA DAĞLILARI

“Okamba” namını taşıyan dağlılar, kuvvetli, gayur ve cesur adamlar olup hiss-i dinileri pek kuvvetli olduğu için putlarına pek ziyade taassupla taparlar. Köylerine “Karaal” adı verilir.

Bu karaallar, içlerindeki evler ve tarlalar hiç kimsenin malı olmayıp o Karaal da sakin bütün halkın mal-ı müşterekidir.

Tarlaları bütün ahali müştereken ekerler, bütün mesai müşterektir. Mahsul bütün halk arasında taksim olunur.

Velhasıl bu siyahîler arasında mezhep-i iştirak şayan-ı hayret bir mükemmeliyet ve vüsatle hükümferma oluyor.

Her Karaalın umurunu ahalinin ihtiyarlarında mürekkep bir meclis ru’yet eder.

Bu heyet-i idariye, aynı zamanda bir mahkeme-i adliyedir. Maznun, kendini istediği gibi müdafaa eder “müddai” şahitlerini getirerek davsını anlatır. Meclis, tarafına güzelce dinledikten sonra hüküm verir.

KONGO ZENCİLERİ

BANTOLAR

Kongo’da sakin olan zencilerden Bantolar gayet şen, sulhperver, eğlenmeye meraklı, tezyinatı sever adamlardır.

Halis Bantolar güzelliğe karşı pek hassastırlar. Bu kabile arasında en ziyade şayan-ı dikkat olan cihet, karı ve koca arasında meşhut olan muhabbet ve hürmet mütekailedir. Avrupalıların şهادetiyle sabit olduğuna göre en medeni memleketlerde bile zevce ve zevc, birbirine bunlardan fazla hürmet ve irtibat gösteremezler.

Bantolar, silah imalında maharet gösterirler. Çanak ve çömlek gibi şeyler imalında hem maharet ve hem de

s.131

zarafet ibraz ederler.

Bantolar, nehirlerde külliyyetle bulunan baklıkları, iri kayıklar içinde sayd ederler. Hayvanat-ı ehliyeden: Koyun, keçi, hıncır ve kelb bulunur.

Balıkları dumanla kurutup külliyyetli miktarda ihracat yaparlar. Mamafih kendileri balık ekline haris olmayıp sebzeleri pek severler.

BALOMBA KABİLESİ

HAFİ BİR CEMİYET-İ DİNİYE

Bu kabilede en ziyade şayan-ı dikkat olan cihet, efkâr-ı siyasiye ve diniyenin aldığı eşkaldır. Memlekete yabancıların duhulüne müsaade meselesinde hâsıl olan ihtilaf üzerine ahali “muhafazakâr” ve “hürriyetperver” takımlarına ayrılmıştır.

Kral, geçleri iltizam ettiğinden terakkiperverler, muhafazakârları memleketten tard etmiştir. Bu vukuat 1970 senesinde cereyan etmiştir. Bu tarihte memlekete birtakım efkâr-ı muhtelif-i diniye dâhil olmuş ve “Ketan evlatları” ünvanı altında bir cemiyet-i hafiye-i diniye husule gelmiştir.

Bunlar, Ketan’dan çıkardıkları esrarı içmekte ve efkâr-ı garibe neşretmektedirler. Kongo halkı cenazelerini yerler, makbereleri yoktur. Yalnız ...⁴ pastırma haline getirildiğinden sonra defnedilirler.

⁴ Orijinali silinmiş.

ALMANYA MÜSTEMLEKATI İNSAN VE KURBANLARI

“Onya müzeyiz” nam umumisini taşıyan Alman müstemlekatı Zencileri, kuvvetli ve cüsseli adamlardır. Garaibten olarak sakallarını bıraktıkları halde bıyık, kaş ve kirpiklerini yolarlar.

Deri ve bez parçalarıyla sitr-i avret ederler. Yüzlerini ve alınlarını ustura ile çizerler.

İNGİLİZ MÜSTEMLEKAT-I ŞARKİYESİ VE MASAYS HIFZ’UL SİHHASI

İngiliz müstemlekatı şarkiyesindeki “Masays” kabilesinin en ziyade nazar-ı dikkate çarpan hali, gençleri mecbur tuttıkları hıfz’ul sıhha usulüdür. Sinn-i mürahakkiye gelen bir genç, kan ve süt içmeye ve pek çok sığır eti yemeye ve mütemadiyen jimlastik yapmaya, pehlivanlık oyunları icrasına icbar edilir. Bu suretle murahiç birkaç sene içinde pehlivan itlakına şayan bir derece-i kuvveti bulur.

Süt hakkında garip bir itikatleri vardır. Sütü kaynatmak bir cinayettir. Kanı içişlerine gelince: Hayvanın kafasına sopa ile vurup düşürürler. Şiryanını açarlar, akan kanı içerler.

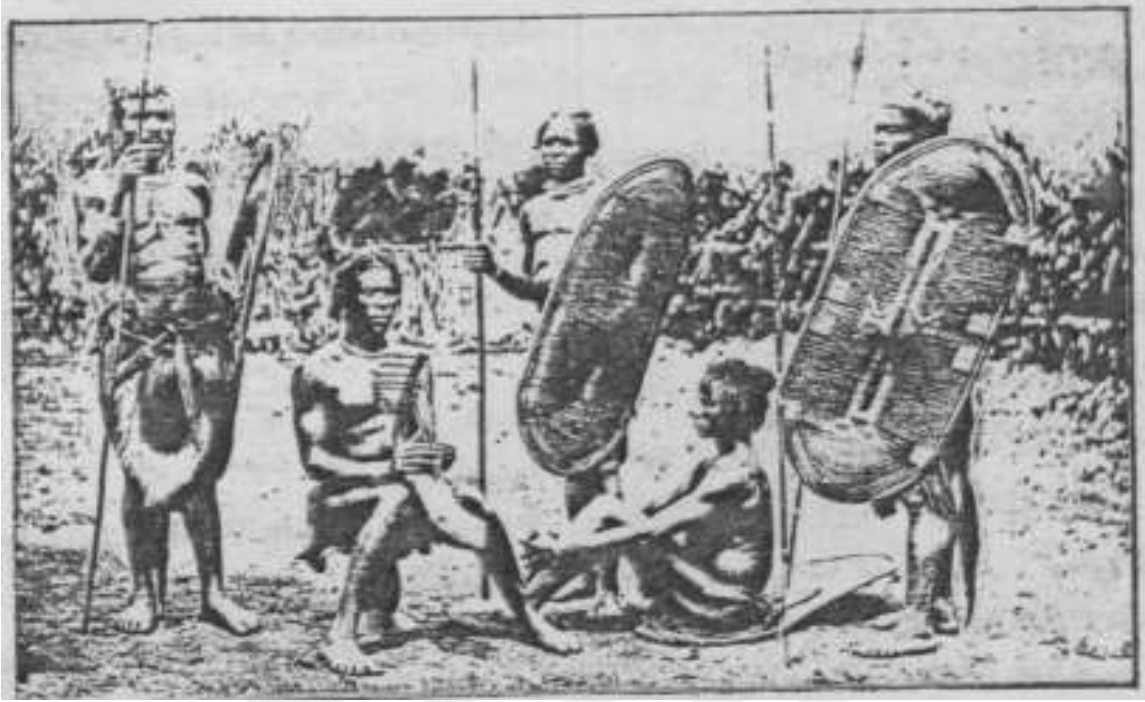
Masayslar, bir ihtiyar meclisi ve biri “Tabip” olarak iki reis marifetiyle idare olunurlar.

HATT-I İSTİVA ZENCİLERİ YAMYAMLAR

Yamyamlar Zencilerin en yakışıklı ve en zeki takımındandır. Yamyamlar gayet cesur olurlar. Yamyamlar, insan etini pek ziyade severler. Cenazelerini defnetmezden evvel kırmızıya boyarlar.

NİL ZENCİLERİ

Bahr-ı Gazal civarlarında sakin Zenciler, Şillok, Dinka, Cor gibi birçok kabaile munkasımdırlar. Kadınları dizlerine kadar düşen derilerle sitr-i avret etmekte olup erkekleri çırılçıplak gezerler.

Yamyam kabilesi muharipleri

Harp oyunu için hazırlanan Kongo zencileri

" Dahumey" in Amazon Taburları

Amhara yerlileri bunlar eski Beni İsrail ahfadıdırılar.

Garaipden olarak bu Zenciler yılanları evlerinde besleyip büyütürler. Yılan adeta tavuk gibi hayvanat-ı ehliyeden maduddur. Yine Nil civarında sakın Latoka kabilesi, her cenazenin mezarı yanında haftalarca raks ederler.

GİNE ZENCİLERİ

Bu kabilelerin en meşhuru “Dahomey” ahalisidir. Bunlar Zencilerin en vahşi ve en ahlaksızlarıdır. Kırk elli sene önce yaşamakta olan “Gule Gule” nam Dahomey hükümdarı, hala unutulmayan meş’um bir şöhret bırakmıştır.

Dahomey ahalisi kan dökmeden o kadar telezzüz ederdi ki her sene iki defa gelen yortularında binlerce esir keserlerdi.

Hükümdarlar vefat ettiği vakit dahi maiyetinde ukbaya gitsinler diye birçok esir idam olunurdu. Hükümdarın tabutu hükmünde olarak kilden yapılan tekne, insan kanıyla yoğrulurdu.

Dahomey’de erkek askerden maada üç bin kadından mürekkep bir Amazon ordusu var idi.

YOROBA KABİLESİ

En mütemeddin Zenci kabailinden madud olup payitahtları “Abeokota” şehri kırk bin kadar nüfusu havidir. Evler, kırkar ellişer odalı olup çok defa dört beş yüz kişi tarafından iskân olunur.

SOMALİ HITTASI

SOMALİLER

Yüksek alınlı, uzun başlı, büyük ve güzel gözlü, düz burunlu, biraz kabaca dudaklı, yakışıklı adamlardır. Somaliler, zeki ve medeniyete pek müstait olurlar. Vakian biraz süratle hiddetlenirlerse de ahlak-ı haseneden mahrum değillerdir.

Somaliler, umur-u beytiyeden maada daha birçok umuru kadınlara gördürürler. Silahları mızraklar, ikiyüzlü kamalar, gürzler ve timsah derisinden mamul kalkanlardır.

Somaliler süvarilikte ziyadesiyle mahirdirler. Somaliler din-i İslam’a dâhil ve umur-u diniyede pek salâbet sahibi iseler de zavallılar merakiz-i medeniye-i İslamiyenin nazar-ı himmetinden pek dur kaldıklarından birçok hurafata dahi inanırlar.

Mamafih salâbet-i diniyeleri öyle bir derecededir ki bir Hıristiyan’ın kestiği eti yemedense, açlıktan ölmeyi tercih ederler.

Somaliler Şafii mezhebine saliktirler. Mukabele ve zikir etmeyi ziyadesiyle severler. Cenazelerini oturur vaziyetinde defnederler. İcra-yı adaletleri İslamiyetle terdif

edilemeyecek birtakım garaibe maliktirler. Mesela kaynar suya el sokmak, kızgın demir tutmak gibi tecrübelerle maznunun beraatı tahkik edilir. Mamafih birkaç vakitten beri Somaliler memleketine Mısır'dan âlimler gitmeye başlamıştır.

Ümit edilir ki az müddette bu cesur kavim, envar-ı İslamiyeden hakkıyla hisse-yab olsun.

HABEŞLİLER

İtalya'ya vurdukları darbeden beri Habeşliler, akvam-ı mütemeddine sırasında addedilmeye başlamışlardır. Avrupalılarca medeni addedilmek için kendilerini güzelce tokatlamak lazım geliyor. İtalyanları tepelemezen evvel Habeşliler medeni sayılmıyordu nasıl ki Rusları tepelemezen evvel Japonyalılara da ehemmiyet verilmiyordu.

s.135

Habeşistan'ın elyevm (150000) kişilik esliha-i cedide ile mücehhez ve topa malik bir ordusu var.

Habeş hükümeti çok eskidir. Eski Mısır Firavunları ve Keykavus ile muharebeleri meşhurdur.

Habeşliler arasında deveran eden anana-i milliyeye göre hazreti Süleyman'ı ziyarete giden Sebe' melikesi Belkıs, Habeş imparatoriçesi "Mağeda" nın kendisi idi.

Mağeda'nın hazreti Süleyman'dan bir oğlu oldu. İsmi " Menlik Davut" tesmiye ettiler. Melike Mağeda oğlunu bir ay terbiye-i Kudüs'e gönderdi. Davut Kudüs'ten avdetinde baş kahin Sadık'ın oğlu Azaryas nam kahinle beraber bir takım kahinleri beraberince getirdi. Gerek bunların gerek maiyetlerinde gelen muallim, aşçı ve hizmetçi gibi Beni İsrail mensubininin evlad ve ahfadı hala mevcut addediliyor ve bunlara "Falaşa" namı veriliyor. Habeşliler Menlik Davut'un Kudüs'ten tabut-u sekine ve elvah-ı tabutu getirdiğine dahi itikat edilir.

Habeşistan da mukaddemen hayli mühim ve cesim ebniyeler meydana getirilmiş olduğu asar-ı bakiyesiyle sabit ise de bu gün yapılan binalar adidir.

Amhara, Gondar gibi büyük kasabaların bazalt taşından mamul kaleleri şayan-ı dikkattir.

Bu gün kilise ittihaz olunan kadim mabetler, cesim kayalar içinde oyulmuş yerlerdir. "Ovvag" kasabasında bir takım dikili taşlar da vardır.

Habeşistan'da, ihtilat-ı arziyeden hasıl olmuş birtakım şayan-ı hayret tabii kaleler vardır.

Ziraat henüz pek müterakki değildir. Sanayi dahi müterakki değildir. Habeşlilerin ekserisi Hristiyan olmakla beraber müteaddit zevce alırlar. Aralarında bir hayli Müslüman ve biraz Yahudi vardır.

GALALAR

Renkleri siyah olduğu halde muntazam hutut-u vechiyeleri ve mütenasibül'azalarıyla ırk-ı Kafkasiye mensup olan Galalar, kendi kendilerine "Oromo" namı verirler. Bir vakit Galalar, Habeşistan'dan Mombaza kadar bütün Afrika-yı Şarkıye hakim olmuşlardır. Sonraları bir çok kabaile ayrılmışlar ve bu gün ehemmiyet-i siyasiyeleri kalmamıştır.

Galalar, yakışıklı, cesur ve zeki adamlardır. Erkek ve kadınlar, meşinden elbise giyerler. Silahları gargı, kamadır. Deriden kalkan kullanırlar. Galalar, köylerde kamış ve çamurla yaptıkları kulübelerde, kasabalarda taş binalarda ikamet ederler.

Ziraatla da meşgul olurlarsa da en ziyade hayvan yetiştirirler. Keçi sürüleri pek çoktur. Kahve mahsulâtı meşhurdur.

Galalar arasında hala putperestler bulunmakta ise de ekserisi din-i İslam'ı kabul etmiştir.

Mamafih onların da birtakım adet ve hurafata hala ehemmiyet verdikleri meşhut oluyor. Ez cümle dana bağırsaklarıyla tefe'ül ediş ve yılanı hürmet gibi garibeleri vardır.

Galalar arasında pek az Yahudi de vardır. Edna himmetle bütün Galaların Müslüman olacağına şüphe yoksa da Müslümanlar, hala neşr-i dine himmet edecek ulemadan mahrumdurlar.

Afrikanın Sonu

Somali Müslümanları

Somali çocukları Somalili bir derviş

Polinezya kadınları yekdiğerine burunlarını sürterek selamlaşırır.

Samoa adasında bulunan ve ırk-ı Kafkasiden daha mükemmel olduğu iddia edilen nesle mensup üç kız

**AVUSTURALYA
POLİNEZYA VE FİCİ AHALİSİ
TONGALILAR**

Tonga adalıları, seyyahları tahayyüre duçar edecek kadar muntazam teşekkülate maliktirler. Lord “ Corc Kampel” diyor ki:

“Tongalıları tetkik eden bir muhakkik bitaraf, bu halkın bizim ırkımıza faik bir nesle mensup olduğunu teslimde tereddüt etmez.”

Tongalılar, güreşlere, mübarezelere pek meraklı iseler de hiçbir vakit halavet ve neşelerini kaybetmezler.

Bir kere bin beş yüz kadın, muhza gülmek için, bir muharebe oyununa başlamışlardır. Tonga hükümdarı muharibeleri ayırdığı vakit yüzlercesinin mecruh olduğu görüldü ki cesaretlerine bundan büyük delil olamaz.

Misyonerler, Tongalıları Hristiyan yapmışlardır. Bu gün adalıların hemen hepsi okuyup yazmayı biliyorlar.

SAMOA ADALARI

Bunlar da pek güzel ve gürbüz adamlardır. Alelade elbiseleri, hasıra müşabih örülmüş bir önlükten ibaret ise de yortularda uzun bir elbise giyerler. Samoalılar, asilzadegandan ibaret bir cinstir. Gayet nazik, namuslu ve vakur olurlar. Cesaretleri meşhur olup kadınlar bile muharebeye iştirak eder. Kadınlar, her muharebede bulunur ve yaralıları tedavi ederler.

İzdivaç hususlarında kabile reisinin muvafakatini istihsal lazımdır. Nişanlanan bir kıza aile dostları birçok hediyeler verirler. Ebeveyn ise, kulübe, kayık, hayvanattan ibaret çeyizi tedarik eder.

Düğünler pek parlak olur. Hele düğün sahipleri eşraftan olursa bütün köy halkı ziyafete çağrılır.

TAHİTİ ADASI

Bu ada için seyyahlar, “Dünyanın Cenneti” demişlerdir. Ahalisi son derece güzel ve kuvvetlidir. Lakin bu ada halkı pek şehvetperest ve ayyaş idi. Şimdileri ise bir dereceye kadar adab-ı insaniyeye riayet etmektedirler. Tahiti ahalisinin sesi de pek güzel olup samianüvaz bir musikileri vardır.

Ekseriyetle şarkıları cemiyetle okurlar, rakkasaları da meşhur ve icra ettikleri hareket cazibedardır. Bu adada Arosis namıyla bir mezhep vardır vardır ki baka-yı ruha ve ebedi zevkle geçirilecek bir cennete inanırdı. Lakin bu cennete istihkak-ı kesp etmek bütün çapkınlıkları yapmak lazım geldiğine inanırlardı. Evvelleri bu ada halkında iffet ve haya denilen şey meçhul idi. Hatta her şayanın kavi ve sahihül' beden olması lüzumunu ortaya atarak ihtiyar ve hastaları katlederlerdi.

MARKİZ ADALARI

Evvelkiler kadar degilse de Markiz ahalisi de güzel adamlardır. Çok hayvan yetiştirirler, ve adalarında ekmek ağacından istifade ederler. Bu adaların ahalisi inkıraza mahkûmdur. Hatta bu halkın yevm-i inkırızı bile âlimlerce hesap edilebiliyor.

HAVAİ ADALARI

Bu adalar, 1778 senesinde “Kaptan Kuk” tarafından ziyaret edildiği vakit 300000 ahaliyi havi idi. Bu gün ise o vaktin ancak onda biri kadar nüfusu kalmıştır.

Evvelce adada yaşayan pek güzel, sağlam ve kuvvetli akvamın bu gün ancak birkaç numuneleri kalmıştır. Meşrubat-ı ku'uliyenin adalara ithali, cüzam hastalığı yerlileri mahvetmekte ve yerlileri Avrupa muhacirleri tarafından tutulmaktadır.

s.139

FİCİ ADALARI

Ficililer, kıvrıkcık saçlı, kuvvetli adaleli, yakışıklı, siyah renkli olurlar. Bellerine sardıkları peştemalları Mısır koçanı kabuklarından yaparlar. Genç kızların peştemalı pek dardır. Kocaya varanalar biraz daha büyük peştemal kullanırlar. Valide olanların ise peştemalı dizlerinden aşağı sarkar. Validelik vahşiler nezdinde bile mukaddes!

Fici ahalisi yakın vakte kadar dünyanın en şehir insan eti yiyenleri idi. İçlerinden birisi tefahür etmek istese, yediği adamların miktarını sayardı. Fici halkından bir kabadayı fazla insan yediğinden dolayı vatandaşları arasında büyük ihtirama nail olmuştu. Bu merdümhar, her insan yedikçe kulübesinin önüne bir taş koyardı. Bu suretle bir tepe hasıl olmuştu. Öldüğü vakit vatandaşları tepeyi teşkil taşları saydılar. Dokuz yüz taş buldular. Demek ki bu yamyam madamel' hayat hemcinsinden dokuz yüz tanesini yemişti!

MELANEZYA

PAPOLAR, MAORİLER

(Yeni Gine)

Melanezya “Karalar memleketi” demektir. Yeni Gine ahalisi kuvvetli adaleli ve fakat cılız bacaklı olurlar. Renkleri pek esmer ve çok defa simsiyah olur. Burunları yassı, elleri

ayakları iri, kolları göğüsleri çok kıllı ve fakat sakalca köse olurlar. Ekserisi çıplak gezer. Bazı erkeklerle kadınlar, ağaç kabuğundan bir nevi fistan giyerler. Gıdaları “Sagodane” balık, ve hınzır etidir. Ağaçtan yaptıkları putlara taparlarsa da asıl inandıkları ervah-ı habisedir. Papolar, cengaver bir halk oldukları için kadınlara istihkarla bakarlarsa da onlara eziyet etmezler, hatta umur-u beytiyede sözlerini bile diklerler.

İzdivaç ziyafetleri pek şateretli olur. Nikâh bilmezler, ziyafet nikâh yerini tutar. Karılar kocalarını terk edebilirler. Efkar-ı umumiye adada hakim olup ahali bir takım millin adata riayet ederler ki kanunları hükmündedir.

BİSMARK ADALARI

Bu ada halkı zayıf ve kuru, fakat ceri ve cesur olurlar. Uzaktan görmekte misilleri yoktur. Bazı ot önlük takan kadınlardan maadası çırılçıplak gezerler. Yağmur mevsimlerinde ottan ördükleri cesim şapkalrı giyerler. Burun fasılasını delerek çiviler, midye kabukları geçirirler. Saçlarına rengârenk kuş tüyleri takarlar.

Evli ahali, küçük kulübelerde ikamet ederler. Lakin bekârlar hanlar gibi büyük evlerde yatarlar. Ahali insan eti yer, taaddüd-ü zevcat vardır. Bu vahşiler pek sanatlı kayıklar yaparlar. Her ne kadar yelken kullanmasını bilmiyorlarsa da yirmi kürekli bir kayıkla saatte on altı kilometre mesafe kat ederler.

Uçları sivri kuş kemiklerini havi kargırlarla lobutlar, esliha-i harbiyeleridir.

İzdivaç ayini pek gariptir. Evlenmek isteyen adam akraba ve ahibbasını tevkil ederek ormana çekilir. İzdivaç takarrür eder, düğün yapılır, mızıkalar çalınır, hurralar depilir, sonra damat avareyi ormandan celp ederler.

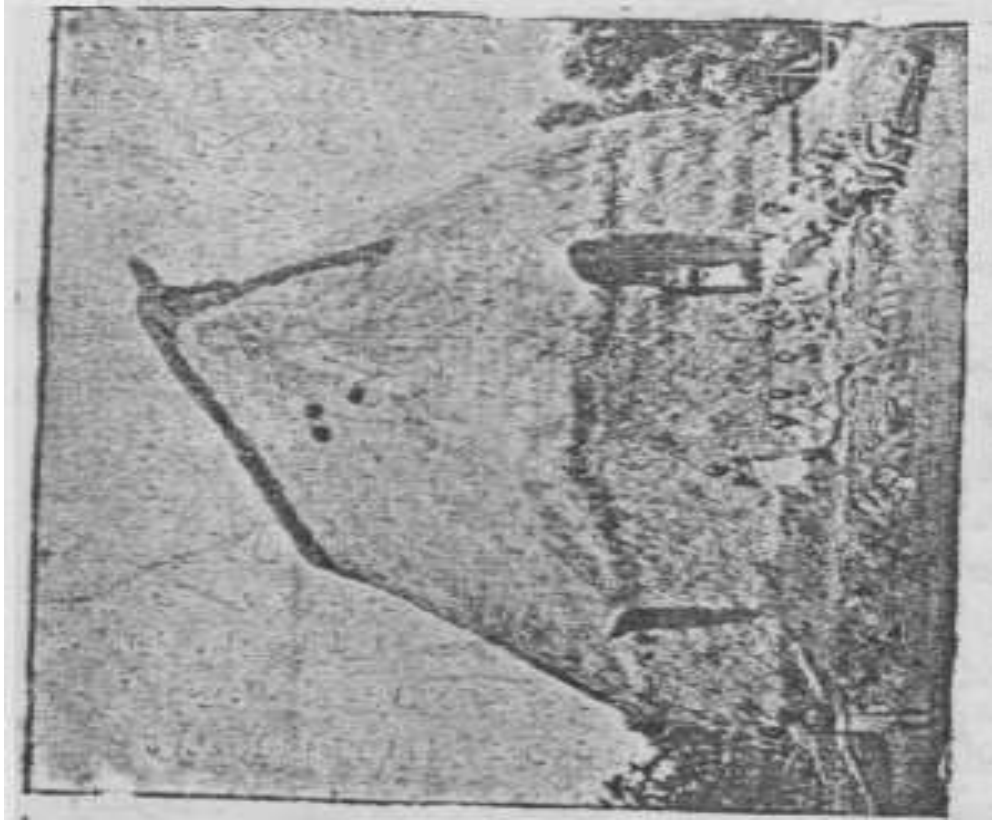
Bu vahşilerin en ziyade şayan-ı dikkat adetleri kızları suret-i muhafazalarıdır. Altı yedi yaşına baliğ olan kızları köyün ortasında kamış bir hisar içinde mahfuz bir eve hapsederler. Kız bu hisardan ancak kocaya varacağı gün çıkar.

Dubo tabir olunan kulübeler ağaçlar tepesinde inşa edilmekte olup kocasız kadınlar orada beytütet ederler.

Fici adalılarının ağaçları birbirine sürterek ateş yakışları

Fici adası ahalisinin ottan kulübeleri

SOLOMON ADASI

Bu adada şayan-ı dikkat olan cihet, bir kadının güzelliği, ve vesimlerle takdir edilmiştir. Kadın ne kadar fazla vesim yaparsa o kadar güzel ad olunur, ve vesimsiz kadın koca bulamaz.

Ada ahalisi raksa mana-yı tammıyla müpteladırlar. Rakkas ve rakkasaları bizzat hükümdar intihap eder. Bu mühim iş için hükümdar, memleketin bütün ukulasını cem eder. Raksların nevi ve şekli tayin edilir ve resmen oynanmazdan evvel uzun provalar yaparlar. Bazen raks provaları bir sene devam eder! Bu vahşilerin oyunları hayli sanatlı olup Avrupa kadınlarını taklit ediyorlar sanılır.

YENİ HİBRİD ADASI

Bu ada halkında müşahede olunan garaibin birisi, kızların henüz çocuk iken kocaya verilmesi ve kızın kocası nezdinde ikametidir. Kız buluğa erdiği vakit, düğün yapılır. Zevç ve zevcenin kabilesi iki taraf olarak muharebe taklidi yaparlar. Nihayet kız kaçırlır.

Hibrid adaları, son derece mahsuldar ve ahalisi zengin ve mesuttur.

YENİ KALEDONYA

Yakın vakte kadar bu ada ahalisi merdumhar idi. Şimdilerde kısmen bu adetten vaz geçmişlerdir. Kulübelerini kuvvetli çatılarla ve samanla yaparlar. Erkekler çıplak gezer, kadınlar koku ağacı liflerinden peştamal sararlar. Avrupalılar adalıları hayvan menzilesinde tutuyorlar. Ahali sefil ve muhannetkeştir.

Bu ada menfa ittihaz edildiğinden ne kadar medeni vahşiler varsa oraya nefi ediliyor, bunlar ada halkını betbaht etmişlerdir.

Ahalisi bu derece sefil olan adanın Avrupalılarca yapılan ihracatı senevi yirmi iki milyon frank kadar mühim bir meblağa reside oluyor.

YENİ ZELANDA

Mauri kavminin vatanıdır. Bu kavim de inkıraza mahkûm bulunuyor. Günden güne adetleri azalmaktadır. Sohbeta hiç riayet etmedikleri gibi adanın menabi-i serveti de Avrupalıların eline geçtiğinden ve aralarında verem illeti şiddetle hükümferma olduğundan az bir vakit sonra bu kavmin nam ve nişanı kalmayacaktır.

Garibi şurasıdır ki: gündüzleri sıcakta kalın fanilalar giyen mauriler, gece serinliğinde ince gömleklerle yatarlar, daimi nezleden, zatül'cenbden muzdaribdirler.

Şehirlere geldikleri vakit, bütün elbiselerini giydikleri halde kırlarda don ve gömlekle iktifa ederler.

Yine garaibten olarak maurilerin en ziyade sevdiği yerler, rutubetli ve bataklık mahallerdir. Bu şarait dairesinde şu kavmin İnkırazına hiçte taaccüb edilmez. Mauriler, yünden zararsız kumaşlar dokurlar, bunlardan ihram gibi mantolar yaparlarsa da yazın giyip kışın giymezler.

Yün kumaşları ipekli gibi ciladardır. Erkekler yüz ve bedenlerini, kadınlar yalnız çenelerini tevsim ederler.

Yenizelandanın en garip adeti “tapo” dır. Bu adet, yerliler arasında kanun ve nizam yerini tutar. Hem de ona herkes fevkalade riayet eder. Tapo, yasak manasındadır.

Ahaliden birisi ekin ekse, tarlaya bir kâhin götürür. Kâhin bir takım dualar okuyarak tarlayı “tapo” eder ve artık ondan sonra hiç kimse tarladaki mezruata dokunmaz.

Velhasıl kim malını muhafaza etmek isterse “tapo”

s.143

ettirir ki sigorta demektir. Kocalı kadınların cümlesi “tapo” edilmiştir. Genç kızlarda tapoludur, nişanlılarından maada kimse onlara el süremez. Bir reisin başı en büyük tapodur. Hem bu tapo o derece kuvvetlidir ki reisin başını kimse, dile alamaz.

Avrupalılara yerlilerin en büyük darğınlıklarından birisi de tapoya riayet etmeyişleri ve reislerin başlarını tapoya rağmen zikr edişleridir.

Mauri kavmi Yenizelenda ancak 43000 nüfusa maliktir. Avrupalılar ise 800000 kişidirler. Yenizelanda şehirleri hayli nüfusludur. Dördü yirmişer bin ahaliye maliktir. Payitahtı Okland şehri olup kırk bine karib nüfusu vardır.

Adada 4000 kilometre şimendifer hattı ve 11000 kilometre telgraf hattı vardır.

Hal hazırda Zelanda, avusturalyanın bir eyalat-i muhtaresi demek olup meclis-i mebusanı ve bir Avrupa devleti gibi hukuku vardır.

Bu ada, ihtimal ki dünyanın en latif havalı ve hemen daima ilkbahar gibi mutedil iklimli yeridir.

AVUSTURALYA VE TASMANYA

Avusturalya, İngiltere kralı heyet-i icraiyesinin reis-i alisini tanımak suretiyle ingiltere’ye merbut bir yerdir. Mamafih idaresince tamamen müstakil olup meclis-i mebusanı vardır.

FELEMENK CEDİD

Avusturalya adasının nam-ı diğeridir. Bu adada, avrupada şimdi görülemeyen ve fakat yüz binlerce sene evvel orada yaşamış olan birtakım hayvanat-ı safile vardır. Mesela kangru denilen keseli hayvan gibi.

İnsanları da dünyanın en ibtidai ve en vahşi insanlarıdır. Avusturalya yerlilerinin hututu kaba ve nefret amizdir.

Bu adamları gören, kendisini binlerce asır akdem yaşayan insan-ı ibtidaiyi görmüş zan eder.

Avusturalya ahalisi mütecavir adaların ahalisine asla benzemez. Renkleri siyah olmayıp çukulata rengidir. Bu yönleriyle sırtlarında hafif bir postu andıracak suretle kıl vardır. Saçları uzun ve mütemevvictir. Sakalları güdür. Avusturalyalılar Avrupalılardan daha kısadır. Kol ve bacakları pek cılızdır. Kaşları çok çıkıntılıdır. Ulema-yı tabiiyyun, avusturalyalıları nevi inanın en ibtidai ve safil sınıfı ad etmektedir.

Afrikanın Piğme denilen cüceleriyle Melezyan kriptoları, Avusturalyalılarla beraber dünyanın en safil ve çirkin ve akılsız insanlarıdır.

Avusturalyada beşyüzü mütecaviz kabile olup cümlesinin arasında renkçe az çok fark vardır. Bunları uruk-u mevcude-i beşeriyeden birisine nisbet etmenin yolu yoktur.

Bazı ulema, avusturalya ahalisini uruk-u mevcudenin haricinde bir ırk-ı mahsus ad ediyor. Vakian adalılar arasında renk ve teferruatça farklar varsa da aralarında evsaf-ı asliye-i müştereke vardır.

Avusturalyalıların simasında nazara çarpan hususattan biri de burun başlanğıçlarının son derece basık ve gözlerin birbirine pek yakın olmasıdır. Bu seciye onlara insandan ziyade maymun manzarası veriyor.

Şurası da şayan-ı dikkattir ki bir Avusturalyalı, kuşlar gibi, ağaç dallarında tünemek suretiyle uyur. Ne başı döner ne de düşer.

Solomon ahalisinden bir kadın

Solomon adasından bir vahşi

Yeni Meklenburg adası canavarları

SONUÇ

Tarih bilimi kuru siyasi tarihi olayları aktarma bilimi olmaktan çok daha öte ve daha ciddi bir bilimdir. Siyasi tarih anlatılarının artık tek başına bir anlam ifade etmediği günümüz bilim anlayışı sosyal ve kültürel meselelerle alakalı çalışmaları elzem kılmaktadır. Çünkü eskilerin savaşlarından bahsetmek tam anlamıyla bir tarih ortaya koymaya yetmemektedir. Savaştan sonraki hayatları, yaşamları, alışverişleri, giyim-kuşamları, ev şekilleri, ne yedikleri, evlenmeleri, inanışları vs... pek çok tarihin daha fazla konusudur. Bu bağlamda kültürel meselelerle alakalı eski eserlerin çalışılmasının tarih bilimine çok daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Osmanlı son dönem araştırmacı ve yazarlarından Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi gazeteci, felsefeci ve tarihçi kimliğiyle ön plana çıkan dini, tarihi ve felsefi konularda birçok eser veren bir kişilik olarak kayıtlara geçmiştir. Bu çalışmaya konu olan “Akvam-ı Cihan” adlı II ciltlik eser de Şehbenderzade'nin eserlerinden biridir. Bu eser hakkında bu güne kadar herhangi bir müstakil araştırma yapılmamış olduğu tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak eserin transkripsiyonunun yapılmasının ilmi açıdan gerekli olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Çalışmaya temel oluşturan Akvam-ı Cihan adlı eser toplamda 2 ciltten müteşekkildir. Birinci cildi Asya'daki kavimleri konu alan eserin İkinci cildi Afrika kavimlerini ele almaktadır. Eserde tam anlamıyla bu günkü manada bir bilimsellikten bahsetmek mümkün değildir, ancak o günün şartları düşünüldüğünde verdiği bilgilerin son derece kıymetli bilgiler olduğu görülecektir. Kaynak olarak verileri nerelerden aldığı bilinmemektedir. Ancak daha önce de belirtildiği üzere kaynakları belli olmasa da o dönem için Asya ve Afrika kavimleri hakkında verdiği bilgiler önemlidir. Asya ve Afrikanın yanında Avustralya gibi yeni keşif kıtalar hakkında verdiği bilgiler de ayrıca dikkate şayandır. Buralarda yaşayan insanların nüfü, etnik yapı, inanç sistemleri, yaşam biçimleri ve fiziksel özellikleri gibi konular hakkında önemli detaylara eserde ulaşmak mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde eserin verdiği bilgilerin ehemmiyeti daha iyi anlaşılacaktır.

Eser tarihi bir metin olmanın ötesinde coğrafi ve sosyolojik özellikleriyle de dikkat çekmektedir. Çünkü eserde zikredilen milletlerin, her ne kadar kısa olsa da, tarihsel geçmişlerinin yanında o dönem yaşadıkları bölgelerin coğrafi özellikleri ve bu milletlerin kültürleri hakkında da malumat verildiği görülmektedir. Eserde ismi zikredilen bazı küçük

etnik grupların bu gün bile varlıklarını hala korudukları ve bu gün bile etnik tanınma gayesi içerisinde mücadelelerini sürdürdükleri görülmektedir. Buna örnek olarak Japonya’da yaşayan “Aynu” kabilesi gösterilebilir. O dönem dünyada belki de sadece bazı Avrupalı bilginlerin haberdar olduğu bir verinin bir Osmanlı aydını tarafından bilinmesi ve buna eserinde yer vermesi son derece önemli bir olay olarak zikredilebilir.

Bilim çevrelerinde bu gün geçerliliğini yitirmiş bazı bilgilere de rastlamak mümkündür. Örneğin eserde Türkler’den bahsederken etnik olarak Türklerin Sarı Irktan geldiği ifade edilmektedir. Ancak bu günkü ilmi tahiller Türklerin beyaz ırktan geldiğini ortaya koymuştur. Bu açıdan dönemin Avrupa ilim camiasında iddia edilmiş olan bazı yaygın ilmi yanlışların da eserde zikredildiği görülmektedir.

Eserde bahsedilen kavimlerle alakalı görsel bilgiler içeren resimlere sık yer verilmiştir. Bu resimlerin de kaynakları hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Kültürel açıdan çok büyük bir önem arzeden bu resimler aynı zamanda tarihi vesika niteliği açısından da son derece önemlidir. Bu resimlerde eserde zikredilen milletlerin giyim kuşamları, gelenek görenekleri ve ırki hususiyetleri gibi kıymetli bilgiler yer almaktadır. Kısaca sosyal-antropoloji için resimlerin iyi bir kaynak niteliği taşıdığı söylenebilir.

Sonuç olarak eserde özellikle tarihi, coğrafi, dini, sosyolojik ve antropolojik açıdan kıymetli bilgiler bulunduğu söylebilir. Filibeli Ahmet Hilmi Efendi’nin bu eseri henüz gelişmekte olan Türk bilim hayatında büyük bir eksikliği gidermeye çalışan bir çalışma olarak zikredilebilir. Çünkü dönem şartları göz önüne alındığında Sosyal ve Beşeri Coğrafya konularında pekte bir eserin olmadığı görülmektedir. Bu eser o dönem verdiği bilgilerle bu alandaki büyük bir eksiği kapatmaktadır. Bunun yanında bu günden bakınca eserin daha önce de zikredildiği üzere başka yönleri de ortaya çıkmaktadır. Günümüz tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji ve Türkolojisine verdiği kıymetli bilgilerle önemli katkılar sağladığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

A. Filibeli Ahmet Hilmi Efendi'nin Kendi Eser ve Yazıları

Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi (1991), *Muhalefetin İflâsı Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, (Sad.Ahmet Eryüksel), Nehir Yayınları, İstanbul.

_____, (1992), *Senûsiler ve Sultan Abdülhamit Asr-ı Hamidî'de Âlem-i İslâm ve Senûsiler*, (Haz. İsmail Cömert), Ses Yayınları, İstanbul.

_____, (1991), *Muhalefetin İflâsı Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Hikmet Matbaa-i İslamiyesi*, (1331), 76s, (Sad. Ahmet Eryüksel), Nehir Yay. İstanbul.

_____, (1914), *Tarih-i İslâm I-II, Hikmet Matbaa-i İslâmiyesi*, İstanbul. (İslâmTarihi (Sad. Ziya Nur), 1.baskı, 1974, 2.baskı, İstanbul 1982, XXXVIII+844s.)

_____, (1979), *Allah'ı İnkâr Mümkün mü?*, (Sad. Necip Taylan–Eyüp Onat), Çığır Yayınları, İstanbul.

_____, (1997), *İslam'ın Esası: (İslami Hakikatlere Dayalı Yeni Akaid İlmi)*, (Sad. A. Bülent Baloğlu–Halife Keskin), Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.

_____, “İcmâl-i Siyâsî: Guspudin Takef'in Bir Temennisi!”, *Hikmet*, nr.19, 20 Şaban 328, 12 Ağustos 1326, 18 [27] Ağustos 1910, s.1-2.

_____, “Musâhabe: Bulgaristan Dostumuz ve Sevgili Donanmamız”, *Hikmet*, nr.21, 4 Ramazan 328, 26 Ağustos 1236 [1326], 9 Eylül 1910, s.7.

_____, “Siyâsiyyât-ı Umûmiyye: Almanya, İngiltere, Fransa, Fas, Bulgaristan'da Mitingler”, *Hikmet*, nr.58, 26 Cemâziyelevve 1329, 12 Mayıs 327, [25 Mayıs 1911], s.5.

_____, “Mebâhis-i Müfid: Her Devletin Meslek ve Maksadı Rusya”, *Hikmet*, nr.59, 4 Cemâziyelâhir 329, 19 Mayıs 327, [2 Haziran 1911], s.3-6.

_____, “İcmâl-i Siyâsî: Millet Fedakâr, Ordumuz Hazır, Nusretullah Bizimdir”, *Hikmet*, nr.18, 13 Şaban 328, 5 Ağustos 1326, 18 [20] Ağustos1910,s.1-2.

_____, “İctimâiyyât: Arzû-yı Muhal Değil, Fakat Tedbir ve Teenni Lazım”, *Hikmet*, nr.19, 20 Şaban 328, 12 Ağustos 1326, 18 [27] Ağustos 1910, s.3-5.

_____, “Mebâhis-i Müfide: Her Devletin Meslek ve Maksadı Rusya”, *Hikmet*, nr.59, 4 Cemâziyelâhir 329, 19 Mayıs 327, [2 Haziran 1911], s.3-6.

ŞEYH MİHRİDİN ARÛSİ (1910), “Âlem-i İslâm’da Avrupa Siyâseti ve Arnavutluk İğtişâşının Hafâyası”, *Hikmet*, nr.6, s.3,6-7.

_____, (1910), “Pomaklar ve Basârabya Müslümanları. Ulemaya Bir Hitap”, *Hikmet*, nr.30, s.3.

_____, “Arnavutluk ve Hicaz Umum Jandarma Kumandanı Paşanın Enzâr-ı Dikkat ve Hamiyyetine”, *Hikmet*, nr.18, s.3-4.

AKSEKİLİ, A. H. (1910), “Hak gûyâne Sözlere”, *Hikmet*, nr.32’yi müteakip

_____, “Nüsha-i Fevkalâde”, s.4.

_____, “İcmâl-i Siyâsî: Rum, Bulgar İtilafı”, *Hikmet*, nr.32,s.2-3.

BOSNALI A. (Elif) A (Elif), (1910), “Bir Mektup [Erbâb-ı Hamiyete]”, *Hikmet*, nr.18, s.8.

_____, “Şuûn-ı Mühimme: Arnavutluk İğtişâşi”, *Hikmet*, nr.5, 10 Cemâziyelevve 1328, 2 Mayıs 326, [20] Mayıs 1910, s.6.

_____, (1910), “İcmâl-i Siyâsî: Girit Giderse...Mesuliyeti Yine Bize Râci’ Olacaktır, Çünkü:...”, nr.7, 24 Cemâziyelevve 1328, 20 Mayıs 326, 2 [3] Haziran [1910], s.1-2.

ÖZDEMİR (1910), “Dertleşme! Türk Kardeşlerime”, *Hikmet*, nr.10, 16 Cemâziyelevvel [âhir] 328, 10 Haziran 1326, 23 [25] Haziran 1910, s.5-6.

_____, “İcmâl-i Siyâsî: Boykotaj Ne Vakit Kalkar?”, *Hikmet*, nr.11, 23 Cemâziyelâhir 328, 17 Haziran 1326, 29 Haziran [2 Temmuz] 1910, s.2-3.

_____, “Matbuât: Yunan Gazeteleri, Fransız ve İngiliz Matbuâtı”, *Hikmet*, nr.12, 30 Cemâziyelâhir 328, 24 Haziran 1326, 7 [9] Temmuz 1910, s.7-8.

_____, “Düş, nr.45 [den sonraki “nüsha-i fevkalâde”], *Hikmet*, nr.68, 8 Şaban 329, 21 Temmuz 327, [4 Ağustos 1911], s.3.

AHMED RAĞİB, “Bulgaristan Evkâfı Hakkında: Sadr-ı Âzam Paşa Hazretleri’nden Bir İstîzâh”, *Hikmet*, nr.12, 30 Cemâziyelâhir 328, 24 Haziran 1326, 7 [9] Temmuz 1910, s.2-3.

_____, “İcmâl-i Siyâsî: Yunanlılar Giritlileri Galeyan Ediyormuş! Ya Osmanlılar?”, *Hikmet*, nr.12, 30 Cemâziyelâhir 328, 24 Haziran 1326, 7 [9] Temmuz 1910, s.3-4.

B. Diğer Kaynaklar

ASLANTÜRK, F., *Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi'ye Göre Dinî Tecrübe*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, 70s.

YUNUS NADİ (1910), “İcmâl-i Siyâsî: Girit'e Bir Nazar”, Hikmet, nr.4, s.2-4.

CERAN, Ö., *Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin Görüşleri Ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, 82s.

AYDIN, Ö. (2001), “Filibeli Ahmet Hilmi'nin Din Anlayışı”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4, İstanbul, s.69-107.

BOLAY, S. H. (1966), *Türkiye'de Ruhçu ve Maddecî Görüşün Mücadelesi*, İstanbul.

BURSALI MEHMED TAHİR (1333), “Hilmi Bey, Şehbenderzâde Ahmet Hilmi Bey”, *Osmanlı Müellifleri II, Matbaa-i Âmire*, İstanbul, s.156-157.

ÇELEBİ, İ.-YILMAZER, Z. (1999), *Osmanlıdan Cumhuriyet'e İslâm Düşüncesinde Arayışlar I*, Rağbet Yay. İstanbul.

ÇETİN, A. (1998), Hikmet, *DİA*, C.XVII, TDV, İstanbul, s.520-521.

ÇETİNTAŞ, S., *Filibeli Ahmet Hilmi'nin Felsefî ve Ahlâkî Görüşleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, 90s.

DAYANÇ, M. (1997), *Sırât-ı Müstakîm Dergisindeki Dil, Edebiyat ve Sosyal Kavramların Sistemik İncelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi), 1997, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul.

DEMİRCİ, R., *Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi'ye Göre İslâm Düşüncesinin Problemleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, 98s.

DUMAN, H. (1986), *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Katalogu*, İstanbul.

EKİCİ, M. Z. (1997), *II. Meşrutiyet Devri Fikir Adamı Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, Hayatı ve Eserleri* (Yayımlanmamış doktora tezi), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ERATALAY, Süleyman, *Hermann Hesse'nin "Siddhartha", Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin "A'mak-ı Hayal" adlı eserlerinde mistik özellikler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, 178s.

ERSOY, N. (2003), *XIX. Yüzyılda Filibe Şehri (1839-1876)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EKİCİ, M. Zeki, *II. Meşrutiyet devri fikir adamı: Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi hayatı ve eserleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 679s.

FİLİBELİ AHMED HİLMİ (2005), Hikmet Yazıları, *İnsan Yayınları*, (Hazırlayan: Ahmet Koçak), (2.bs. 2009), İstanbul.

GÖRMEZ, Elif, *Filibeli Ahmet Hilmi'nin Edebi Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2016, 105s.

GÜNDÜZ, O. (1993), *Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema II*, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum.

HALİL, Ali Nasuf, *Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin Düşünce Hayatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, 92s.

HANİOĞLU, Ş. (1985), "Baticılık", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi V*, İletişim Yay. İstanbul, s.1383-1388.

KARA, İ. (1994), *İslamcuların Siyasi Görüşleri*, İz Yayıncılık, İstanbul.

KARA, İ. (1997), *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, Kitabevi Yay., 3.bs., İstanbul.

KARA, İ. (1999), "Ahmed Hilmi (Şehbenderzâde Filibeli)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi I*, YKY Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s.130-131.

KARA, İ. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İslâmcılık Tartışması", *TCTAV*, İletişim Yay. İstanbul, s.1405-1420.

KIEL, M. (1996), "Filibe", *DİA*, C.XIII, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, s.79-82.

KOÇAK, A., Bir Balkan Muhaciri: Filibeli Ahmed Hilmi ve "Hikmet" Gazetesinde Balkanlar, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2012-2(Temmuz-Aralık), (Balkan Özel Sayısı-II), ss.252-273.

KORKMAZ, Beyza, *The Perspectives of Late Ottoman Intellectuals on Progress - An Analysis On The Writings Of Kılıçzade Hakkı, Filibeli Ahmet Hilmi and Ahmet Ağaoğlu*,

(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, 130s.

MUTLU, Şükrü, *Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi ve Kelami Görüşleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 123s.

ÖDEMİŞ, Mehmet, *Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi'nin Kelâmî Çalışmaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, 150s.

ÖZERVARLI, M. S. (2010), “Şehbenderzâde Ahmed Hilmi, 2. Bölüm: Fikirleri”, *DİA*, C.XXXIII, TDV, İstanbul, s.425-427.

TANSEL, F. A. (1981), “Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'nin Özdemir Mahlasıyla Yayımladığı Türklük-İslâm Birliği Mefkûresini Müdafaa Ettiği Şiirleri”, *TDA*, S.12, ss.149-171.

TEPEKAYA, A. (2006), “Filibeli Ahmet Hilmi'nin Hikmet Dergisini Yayınlamasındaki Amacı”, *Karadeniz Araştırmaları*, S.8, Çorum.

UÇMAN, A. (2010), “Şehbenderzâde Ahmed Hilmi”, *DİA*, C.XXXIII, TDV, İstanbul, s.424-425.

ULUDAĞ, Z. (1994), “Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'nin Eğitime Bakışı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.9, Samsun, s.233-245.

ULUDAĞ, Z. (1996), *Şehbenderzâde Ahmet Hilmi ve Spiritüalizm*, Akçağ Yay. Ankara.

ÜLKEN, H. Z. (1992), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul.

VARLIK, B. (1985), “Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri”, *TCTAI*, İletişim Yay. İstanbul, s.112-125.

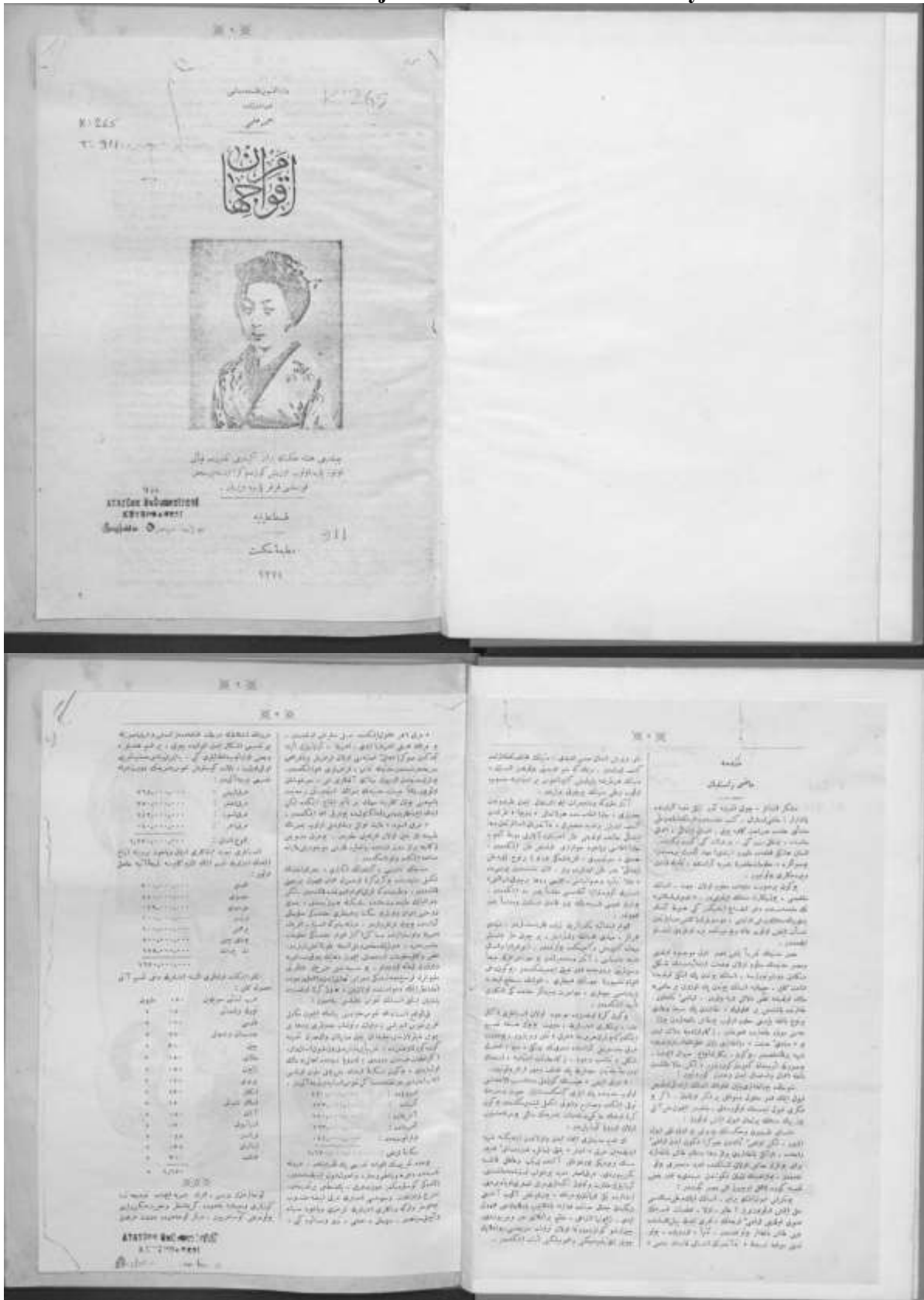
YILMAZ, Yasin, *Filibeli Ahmed Hilmi'nin Hayatı ve Tarihçiliği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, 91s.

YÜKSEK, Nurşen Odabaş, *Filibeli Ahmet Hilmi'nin Dini Ve Felsefi Düşüncesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, 107s.

EKLER

EK 1. Akvam-ı Cihan'ın Orijinal Nüshalarından örnek sayfalar

جانسختی خانی... (Caption text in Persian script)

درویشی... (Caption text in Persian script)

مقالی توکرگی... (Text in Persian script, top right column)

مقالی توکرگی... (Text in Persian script, middle right column)

مقالی توکرگی... (Text in Persian script, bottom right column)

مقالی توکرگی... (Text in Persian script, bottom right column)

گزارش

مقالی توکرگی... (Text in Persian script, top left column)

مقالی توکرگی... (Text in Persian script, middle left column)

مقالی توکرگی... (Text in Persian script, bottom left column)

مقالی توکرگی... (Text in Persian script, bottom left column)

توکرگی

توکرگی... (Text in Persian script, bottom left column)

新加坡 - 叻報

新加坡 - 叻報

新加坡 - 叻報

新加坡 - 叻報

新加坡 - 叻報

توجه بود و در وقت عهدان گوناگون آفرین
 در گمان و نظری بود شکفتن - کوه و آنگ
 نظارتی میبود -
 سکن و چوکت کی باشد و در نظری شکفتن
 و اندیشه و پیشرو -
 حوضه بود و در طرح - اولین چیزی - کرد
 خانه و درون کی استند و نظارتی - نظری بود
 و نظارتی - نظری بود - نظری بود - نظری بود
 و نظارتی بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود

مصر

قرن هفدهم تا هیجدهم - که مصر و آن شکفتن
 مستقیم بود - که اسکندریه در آن بود -
 مصر بود -
 و آن مصر بود - نظری بود - نظری بود
 نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود
 نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود
 نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود

مصر

نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود

نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود
 نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود
 نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود
 نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود

مصر

نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود
 نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود
 نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود
 نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود

مصر

نظری بود - نظری بود - نظری بود - نظری بود

ÖZGEÇMİŞ

Cemil KANUŞAĞI, 1980 yılında Gaziantep'in Oğuzeli ilçesinin Kaşyolu köyünde doğdu. İlkokulu Kaşyolu ilköğretim okulu, ortaokulu Oğuzeli Yatılı Bölge İlköğretim Okulunda, lise öğrenimini Nizip Lisesinde tamamladı. Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 2007 yılında mezun oldu. 2010 yılından itibaren ve halen Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesinde çalışmaktadır.

VİTAE

Cemil KANUŞAĞI was born in 1980 in the village of Kaşyolu in the Oğuzeli district of Gaziantep. He completed his primary education in Kaşyolu primary school, secondary school in Oğuzeli Regional Boarding School and completed his high school education in Nizip High School. He graduated from the History Department of Faculty of Arts and Sciences in Gaziantep in 2007. He has been working at Gaziantep University Sahinbey Research and Application Hospital since 2010